

ТУРИСТИЧНИЙ АУДИТ ПОЛІСНЯ

landbrand
wyróżniamy miejsca

ЗМІСТ

ЗМІСТ	2
1. ТУРИСТИЧНИЙ АУДИТ ПОЛІССЯ	3
1.1. Полісся у кордонах Польщі на території, яка аналізується (Люблинське воєводство)	9
1.1.1. ВСТУП.....	9
1.1.2. ПРИРОДНІ РЕСУРСИ	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
1.1.3. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
1.1.4. МАСОВА КУЛЬТУРА.....	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
1.1.5. ТУРИСТИЧНІ МАРШРУТИ	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
1.2. Полісся у кордонах України на території, яка аналізується (Волинська область).....	36
1.2.1. ВСТУП.....	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
1.2.2. ПРИРОДНІ РЕСУРСИ	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
1.2.3. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
1.2.4. МАСОВА КУЛЬТУРА.....	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
1.2.5. ТУРИСТИЧНІ МАРШРУТИ	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
1.3. Полісся у кордонах Білорусії на території, яка аналізується (Брестська область)	54
1.3.1. ВСТУП.....	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
1.3.2. ПРИРОДНІ РЕСУРСИ	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
1.3.3. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
1.3.4. МАСОВА КУЛЬТУРА.....	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
1.3.5. ТУРИСТИЧНІ МАРШРУТИ	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
2. ЗВЕДЕНА ОЦІНКА ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПОЛІССЯ ЯК ТРАНСКОРДОННОГО РЕГІОНУ	71
2.1. ПРИРОДНІ РЕСУРСИ.....	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
2.2. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ.....	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
2.3. МАСОВА КУЛЬТУРА	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
3. АНАЛІЗ СТРАТЕГІЧНИХ ДОКУМЕНТІВ З ПЕРСПЕКТИВИ ТУРИЗМУ У ТРЬОХ РЕГІОНАХ	76
3.1. Польща	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
3.1.1. РЕГІОНАЛЬНИЙ РІВЕНЬ	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
3.1.2. РІВЕНЬ ВИЩЕ МІСЦЕВОГО	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
3.1.3. МІСЦЕВИЙ РІВЕНЬ	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
ПЕРЕЛІК ДІАГРАМ	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
ПЕРЕЛІК ТАБЛИЦЬ	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
ПЕРЕЛІК РИСУНКІВ	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.
ПЕРЕЛІК ФОТОГРАФІЙ	BŁĄD! NIE ZDEFINIOWANO ZAKŁADKI.

1. ТУРИСТИЧНИЙ АУДИТ ПОЛІССЯ

Полісся - це географічний регіон, який простягається з Польщі через Білорусію й Україну аж до Росії, і за роки своєї історії перебував під владою Литви, Польщі, Росії, України і Білорусії. Більша його частина покрита лісами і болотами, що робили колись Полісся однією з найбільш недоступних територій Європи. Існує дві версії походження назви цього регіону. З одного боку, Полісся може означати покриту лісами область, як, наприклад, Погір'я - гористу місцевість, а Поділля - рівнинну. З іншого боку, ця назва може походити від назви болота балтійськими чи латинською мовами¹.

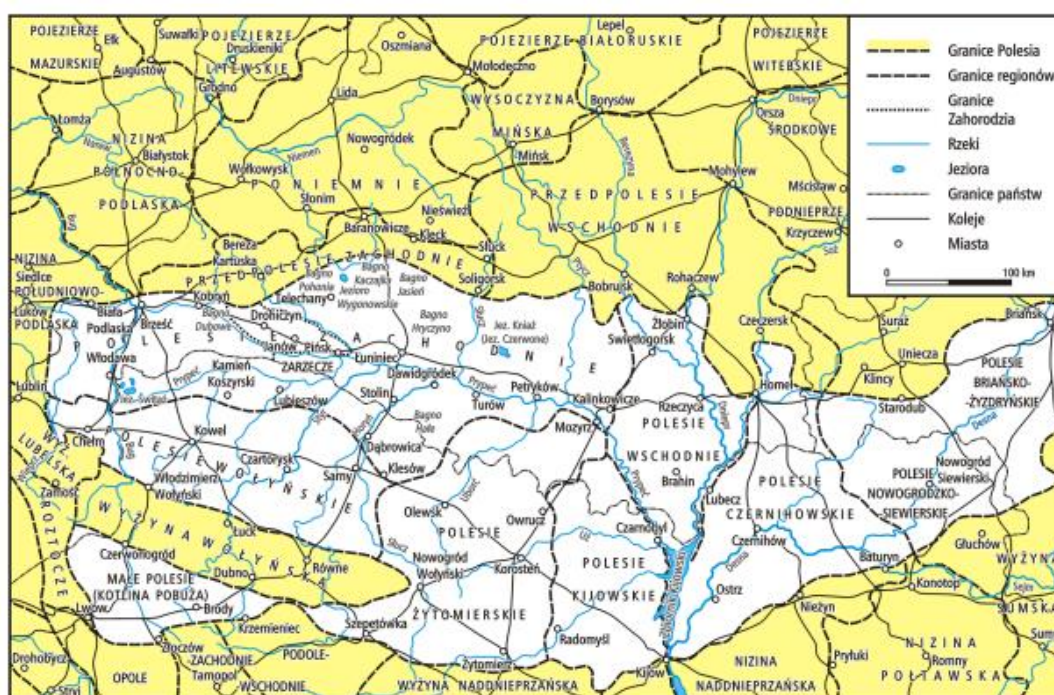

Рисунок 1. Карта Полісся

Джерело: Насядка М., Влад П., 2012, "Ленчинсько-влодавське поозер'я. Путівник для досвідчених користувачів", м. Жешув (Nasiadka M., Wład P., 2012, *Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie. Przewodnik dla zaawansowanych*, Rzeszów.

"Турист уявляє собі Полісся як темний, часто багnistий бір, або як гладкою чи покритою дюнами піщаною рівниною, а ще як парковий пейзаж - з розлогими луками і розкиданими гаями дерев і кущів, пронизаними дзеркалами озер, заплав і річок, і, нарешті, як безкрайні простори відкритих боліт, порослих травою і рідкими чагарниками, де тільки стоги сіна, що стоять тут більшу частину року, вносять деяке розмаїття у задумливий пейзаж."

Людвік Гродзкі (Ludwik Grodzki)

¹ Nasiadka M., Wład P., 2012, *Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie. Przewodnik dla zaawansowanych*, Rzeszów.

Перші згадки про Полісся датуються X ст., але розвиток цих земель почався тільки у XVI ст. Наближенням до західної цивілізації Полісся завдячує королеві Боні, яка мала тут свої володіння. Вона провела земельну реформу, запровадила в обіг гроші, змінила територіальний устрій і запросила на Полісся шляхту. Королева започаткувала меліорацію і використання водних шляхів, яке інтенсивно продовжувалося у XVIII ст. завдяки будівництву Огінського і Королівського каналів, який з'єднав Віслу з Дніпром через Буг, Мухавець і Піну.

Внаслідок розділу Польщі Полісся опинилося під владою Росії, а ще через 100 років Брест на річці Буг став місцем капітуляції потужної колись держави. У березні 1918 р. тут підписали Брестський мир, який поклав кінець участі Росії у Першій світовій війні. За цим договором частина Полісся опинилася на території Української Народної Республіки. А після завершення польсько-російського конфлікту 1919-20 років у Ризі в 1921 р. було підписано мирний договір, згідно з яким частина Волині і Полісся (з Брестом, Пінськом і Луцьком) залишилась у складі незалежної Польщі. Польща знову втратила ці території внаслідок нападу СРСР у 1939 р., після якого їх включили до складу Білоруської РСР².

Упродовж двадцяти міжвоєнних років у складі Другої Речі Посполитої існувало Поліське воєводство. Його утворили 19 лютого 1921 р. Площа воєводства складала 42280 км². Це було найбільше воєводство країни³. На його території проживали поляки, білоруси, українці, євреї та інші національності. Цікаво, що під час загального

Вінценти Поль (*Wincenty Pol*)

Пісня про нашу землю
(уривок)

*A gdy Żmudź ci przyjdzie rzucić,
Nazad Litwą znowu wrócić,
To przed pińską opatrz drogą
Wóz twój dobrze w potrzeb wszelką;
Bo w pustynię wjedziesz wielką,
W ziemię dżdżystą i ubogą.*

*Droga pójdzie ci przez błota,
Po nich długi pomost spłynie,
W oczeretach oko zginie,
A kraj nudny niby słońca!*

*Ani ruchu, ani duchu,
Woda stoi, wiatr nie wieje;
Lud po puszczech mało sieje;
Jedno lasem się zabawia:
Dziegieć pali, drzewo splewia,
Drze dranice, gnie obody
I nałożon jest do wody,
Jak tych bobrów leśne plemię,
Co z nim na spół trzyma ziemię.*

*Mnóstwo jezior, rzek niemało
Po kotlinach się rozlało;
Miasto trawy, rokitnicy,
Miasto bydła, huk zwierzyny.*

*Lud też strzelcem, póki lody;
Lecz gdy z wiosną ruszą wody,
A po puszczech wzbiorą kały:
To pod wodą jest kraj cały,
A bezpieczen lud na łodzi
Pływa wszystkim wśród powodzi.*

²Hejke K., 2009, *Polesie*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań.

³<http://www.polesie.polinfor.net/>

Фотографія 1 - Поліщуки

Джерело: www.polesie.polino.net

можна було побачити вулики, видовбані у стовбурах дерев⁶. Внаслідок ізольованості цієї спільноти (через поганий доступ до заселених територій), великою проблемою була неграмотність: у 1921 р. 71% населення не вміли ні писати, ні читати⁷.

Фотографія 2 - Поліщуки

Джерело:

⁴ Marczak M., 1935, Przewodnik po Polesiu, Oddział Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Brześciu nad Bugiem.

⁵ "Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna" Wydawnictwa Gutenberga (<http://www.polesie.polino.net/>)

⁶ Marczak M., 1935, Przewodnik po Polesiu, Oddział Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Brześciu nad Bugiem.

⁷ "Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna" Wydawnictwa Gutenberga (<http://www.polesie.polino.net/>)

перепису населення у 1921 р. 71 тисяч осіб у графі "національність" вказали - "місцевий"⁴.

Поліщукам, як називали себе мешканці Полісся, потрібно було адаптуватися до несприятливих природних умов. Придатною для обробки була незначна частина земель, тому населення займалось, перш за все, риболовлю, сплавом деревини і заготовлянням сіна⁵.

У домашніх господарствах часто

*„Tu cichy zbożny lud odcięty przez pustkowie
Pierwotny wieździe byt, jak żyli praojcowie:
Z konopi, wełny, lnu, gdy przyjdzie zima smutna,
Poleskich kobiet dłoń tka sukna oraz płótna;
W postołach z łyka lip, odziany w samodziały
Praojców naszych typ, Prastłowian typ wspaniały”.*

Гжегож Віногородзкі (Grzegorz Winogrodzki)

Сфера територіального аналізу Полісся

Даний стратегічний документ підготовлено в рамках проекту "Створення системи туристичної інформації для транскордонного екологічного туризму в Єврореґіоні Буг", співфінансування якого здійснюється за кошти Європейського Союзу в рамках Програми транскордонного співробітництва "Польща-Білорусь-Україна". Зважаючи на територіальне охоплення програми і згідно з ідеєю проекту, даний туристичний аудит стосується тільки транскордонної частини географічного регіону Полісся. Таке звуження торкається, зокрема, території Полісся в межах України і Білорусії. З польської частини Полісся аналізувалися такі території: частина холмського повіту, повністю ленчинський, парчевський і влодавський повіти, окремі гміни бяльського і любартовського повітів. До складу української частини Полісся, охопленої аудитом, входить частина Волинської області, а білоруське Полісся представлено Брестським, Дрогичинським, Кобринським, Малоритським і Жабинківським районами Брестської області.

Прагнучи встановити всю територію географічного регіону Полісся, треба мати на увазі, що воно ділиться на три головні частини: західне, центральне і східне Полісся, а ті, у свою чергу, на ще дрібніші території: Люблінське, Волинське, Брестське, Житомирське, Київське, Чернігівське, Новгород-Сіверське, Брянсько-Жиздринське Полісся. Протяжність Полісся зі сходу на захід сягає 800 км, а з півночі на південь - майже 300 км. Ці землі територіально пов'язані з басейнами чотирьох великих річок: Бугу, Прип'яті, Дніпра і Десни, і лежать на території чотирьох країн: Польщі, України, Білорусії і Росії.

Територію, охоплену даним туристичним аудитом, можна віднести до Західного Полісся, хоч, як зазначено вище, вона лежить на прикордонних землях Білорусії, Польщі та України. Таким чином, включена до аудиту територія не співпадає повністю з відповідним географічним регіоном. Це зроблено для досягнення мети проекту - підвищення туристичної привабливості Полісся на території Люблінського воєводства, Брестської і Волинської областей.

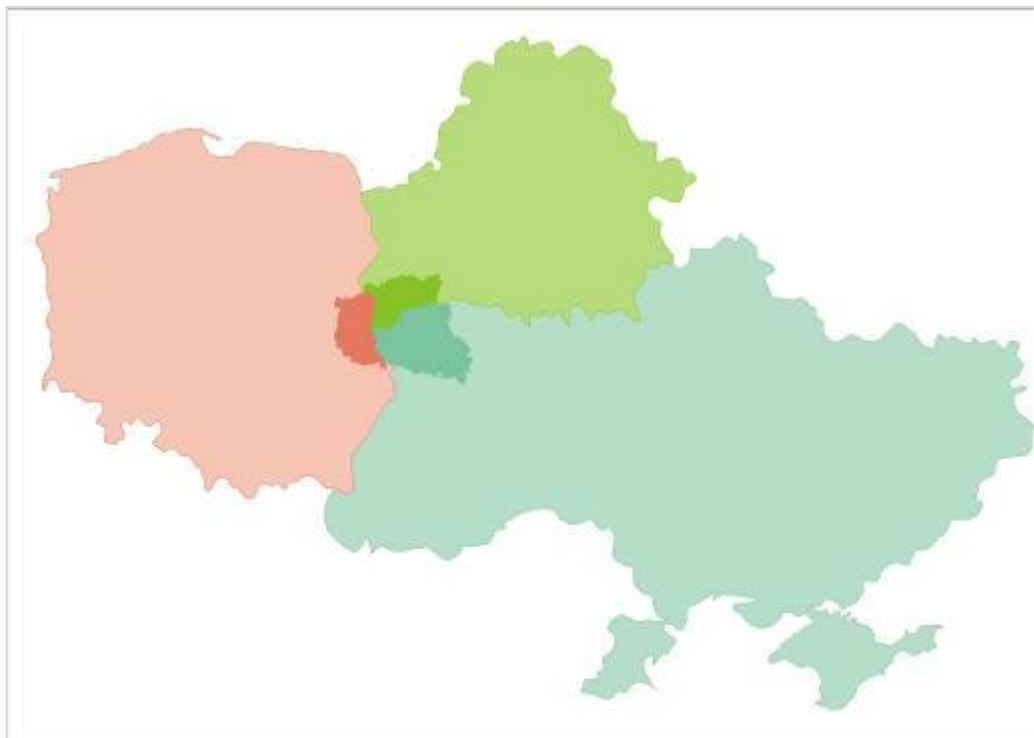

Рисунок 2. Територіальне охоплення проекту "Транскордонне Полісся" на карті Польщі, України і Білорусії

Джерело: власне опрацювання

Рисунок 3. Карта проекту "Транскордонне Полісся"

Джерело: власне опрацювання

Таблиця 1. Територія Полісся, охоплена проектом "Створення системи туристичної інформації для транскордонного екологічного туризму в Єврорегіоні Буг"

Країна	Польща	Білорусь	Україна	
воєводство/ область	Люблінське	Брестська	Волинська	
повіти/ райони	Холмський (частина) без гмін: Бялополе, Жмудзь, Войславце, Лесьньовіце Ленчинський Парчевський Влодавський Бяльський (частина) Любартовський (частина) Радзинський (частина) - гміни Вохинь і Комарувка Подляска	Брестський Дрогичинський Кобринський Малоритський Жабинківський	Ківерцівський Камінь- Каширський Ковельський Любешівський Любомльський	Маневицький Ратнівський Рожищенський Старовижівський Шацький Турійський
Гміни	<u>Бяльський повіт:</u> Бяла Подляска, Кодень, Ломози, Піщац, Россош, Славатиче, Соснувка, Тересполь, Тучна, Вішніце, Залесе, Дрелюв, Мендзижец Подляскі <u>Любартовський повіт:</u> Острів Любельскі, Недзьвяда, Сернікі, Усьцімум			

Джерело: власне опрацювання

1.1. Полісся у кордонах Польщі на території, яка аналізується (Люблінське воєводство)

1.1.1. ВСТУП

Загальна інформація

Польський фрагмент Полісся розташований у Люблінському воєводстві у південно-східній частині Польщі. Площа воєводства - майже 25 тис. км², що складає 8% загальної площі країни. Воно межує з чотирма воєводствами: Підляським, Мазовецьким, Сьвентокшишським і Підкарпатським, а на сході - з Білорусією та Україною. Населення Люблінського воєводства складає понад 2 млн. осіб, що робить його одним з найменш населених регіонів Польщі - тут на 1 км² припадає 86 осіб (середній показник по країні - 123 особи на 1 км²)⁸. Найбільші міста воєводства - Люблін (342,6 тис. мешканців), який є його адміністративним центром, а також Холм (65,5 тис.), Замостя (65,3 тис.) і Бяла-Подляска (57,7 тис.)⁹.

При цьому, територія, яку відносять до Полісся, на території Польщі займає майже 6,8 тис. км², що складає 30% території Люблінського воєводства і майже 2% площі країни.

Транспортна доступність

У Любліні розташовано єдиний на цій території аеропорт. З нього виконують прямі рейси до шести європейських міст (Франкфурту, Лондону, Мілану, Риму, Осло і Стокгольма), а також до Варшави, Гданська і Вроцлава¹⁰. Середня протяжність маршрутів у 2014 р. склала майже 1,2 тис. км¹¹. У 2013 р. аеропорт обслужив майже 190 тис. пасажирів¹². Поляки та іноземці можуть виїжджати і прибувати на територію Люблінщини через 10 пунктів перетину

Рисунок 4. Карта авіаційних маршрутів з Любліна

Джерело: www.airport.lublin.pl

⁸ Банк локальних даних, станом на 2013 р.

⁹ Банк локальних даних, станом на 31.12.2013 р.

¹⁰ Люблінський аеропорт, <http://www.airport.lublin.pl/>

¹¹ Openflights.org, <http://openflights.org/airport/LUZ#>, стан на 8.07.2014 г.

¹² Люблінський аеропорт, <http://www.airport.lublin.pl/lotnisko/statystyki.html>

на східному кордоні воєводства: 4 польсько-білоруських (три автомобільні та один залізничний), 6 польсько-українських (3 автомобільні і 3 залізничні)¹³.

Таблиця 2. Відстань і тривалість проїзду автомобілем з Любліна до автомобільних пунктів перетину кордону з Білорусією та Україною.

Країна	Пункт перетину кордону	Відстань	Тривалість проїзду
Білорусь	Тересполь - Брест	162 км	2 – 3 год.
	Кукурикі - Козловичі	167 км	2 – 3 год.
	Славатиче - Домачево	127 км	1,5 – 2 год.
Україна	Дорогуськ - Ягодин	100 км	1,5 – 2 год.
	Зосін - Устилуг	136 км	2 – 2,5 год.
	Гребенне - Рава-Руська	157 км	2 – 3 год.

Джерело: власне опрацювання на основі maps.google.com

До послуг водіїв у Люблінському воєводстві майже 1,1 тис. км автошляхів державного значення, у т.ч. неповних 50 км швидкісних доріг і понад 750 км головних доріг з прискореним рухом¹⁴. Подорож до Варшави займає трохи більше двох годин. Крім цього, через територію воєводства проходять три міжнародні автошляхи.

Таблиця 3. Міжнародні автошляхи, що проходять через Люблінське воєводство

Позначення	Держави, через які проходить дорога	Початок траси	Кінець траси	Ділянка у Люблінському воєводстві
E30	Ірландія, Великобританія, Нідерланди, Німеччина, Польща, Білорусія, Росія	Корк	Омськ	Седльце - Бяла Подляска - Тересполь (державний кордон)
E372	Польща, Україна (з'єднуюча траса)	Варшава	Львів	Рикі - Люблін - Замостя - Гребенне (державний кордон)
E373	Польща, Україна (з'єднуюча траса)	Люблін	Київ	Люблін - Холм - Дорогуськ (державний кордон)

Джерело: власне опрацювання на основі даних GDDKiA

¹³ Люблінське управління з обслуговування пунктів перетину кордону, <http://www.lzopg.bip.mbnet.pl/charakterystyka-przejsc>

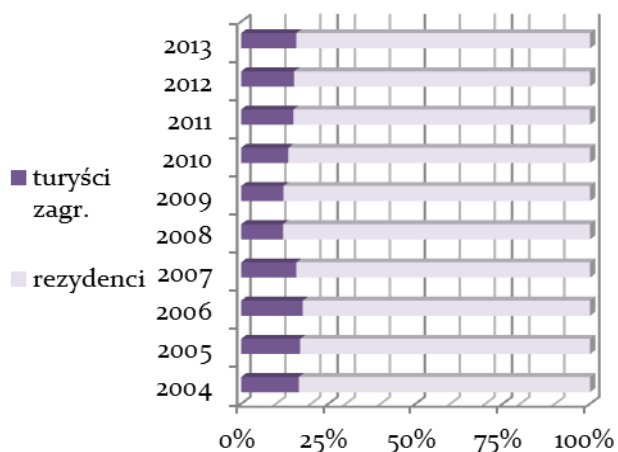
¹⁴ Генеральна дирекція національних доріг і автострад, <http://www.gddkia.gov.pl/pl/333/siec-drog-krajowych>, доступ: 8.07.2014

Без зайвих клопотів можна добратися сюди і залізницею, оскільки Люблін має пряме залізничне сполучення зі столицею країни (проїзд займає орієнтовно 2 год.), з більшістю великих польських міст (зокрема, Гданськом - 8,5 год., Катовіцями - 5 год., Краковом - 4,5 год., Познанню - 6 год., Вроцлавом - 8,5 год.) і столицею України Києвом (14 год.)¹⁵. Для подорожі до Берліна, Мінська або Москви потрібно робити принаймні одну пересадку. Через Люблінщину проходить залізнична лінія №2 (Варшава-Тересполь), яка є частиною II Паневропейського транспортного коридору Захід-Схід і з'єднує Берлін з Москвою.

Туризм

У 2013 р. Польщу відвідало понад 23 млн. туристів, з яких майже 730 тисяч обрало метою подорожі Люблінське воєводство. На 1000 мешканців припадало 337 осіб, які користувалися готельними послугами, і проживали 738 готельних діб. Середня тривалість перебування склала 2 доби¹⁶.

З 2004 року зберігається тенденція до зростання кількості осіб, які користають місцевими готельними послугами. Ця закономірність порушувалась двічі: у 2009 і 2011 роках. Однак, у 2012 р. кількість туристів знову майже сягнула рівня 2008 (до світової фінансової кризи).

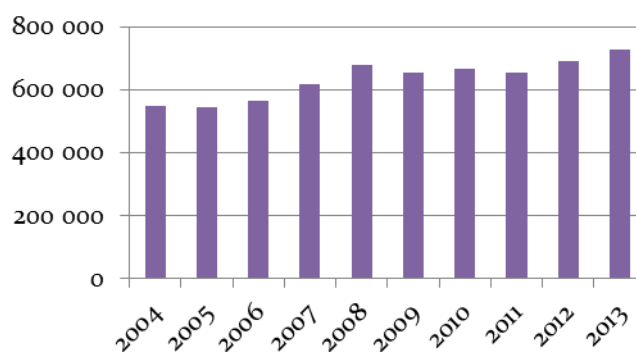

Діаграма 3. Іноземні і вітчизняні туристи у Люблінському воєводстві в 2004-2013 роках

Джерело: власне опрацювання на основі BDL

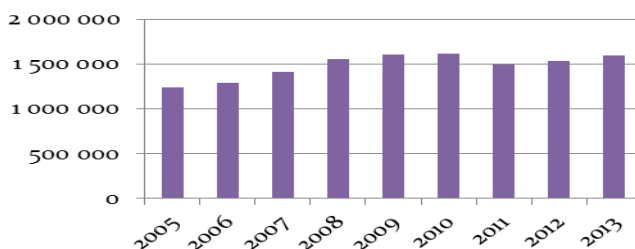
¹⁵ За даними <http://rozklad-pkr.pl>

¹⁶ Банк локальних даних (BDL)

Діаграма 1. Користувачі готельних послуг у Люблінському воєводстві в 2004-2013 роках

Джерело: власне опрацювання на основі BDL

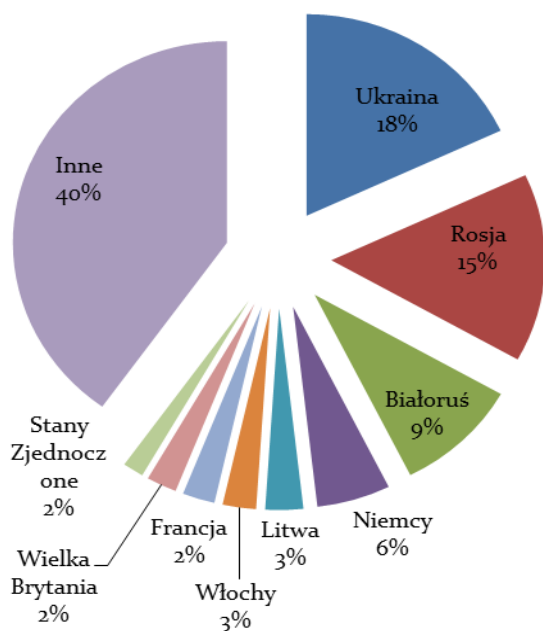
Діаграма 2. Кількість наданих готельних діб у Люблінському воєводстві в 2005-2013 роках

Джерело: власне опрацювання на основі BDL

Схожа тенденція була і з кількістю наданих готельних діб - суттєве падіння цього показника спостерігалось тільки у 2011 р.

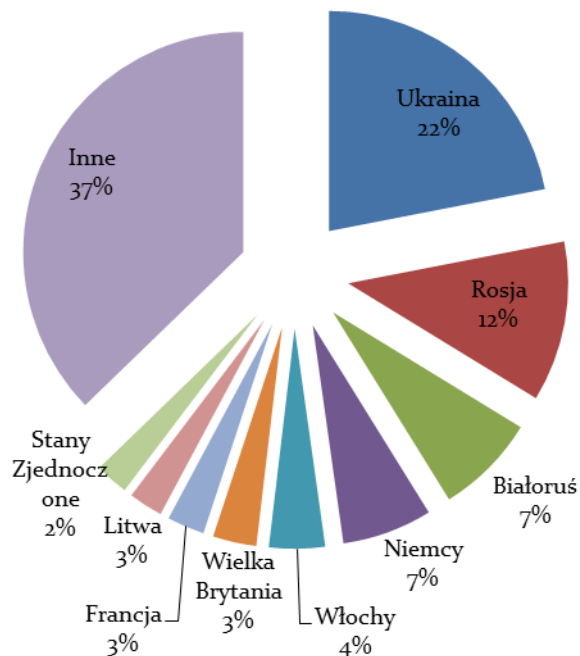
Переважає більшість туристів, які відвідують Люблінщину, - це мешканці

Польщі (резиденти), іноземці складають понад 10% від усіх приїжджих.

Діаграма 4. Іноземці, відвідавші Люблінське воєводство у 2013 р.

Джерело: власне опрацювання на основі BDL

Діаграма 5. Розподіл терміну проживання серед іноземних туристів у Люблінському воєводстві за 2013 р.

Джерело: власне опрацювання на основі BDL

Серед приїжджих з-за кордону, які користувалися готельними послугами, переважали українці (18%), росіяни (15%) і білоруси (9%), що обумовлено прикордонним розташуванням Люблінського воєводства. У групі іноземних туристів було також досить багато німців, литовців та італійців.

Для туристів з перших трьох країн характерна також найбільша кількість готельних днів - понад 38 тис. для громадян України, понад 20 тис. для росіян і майже 13 тис. для білорусів. Цікаво, що найбільший термін перебування був не в американців, канадців, японців чи інших представників заокеанських країн, а у кіпріотів, греків та італійців.

Високий відсоток українців і білорусів у загальній кількості іноземних туристів не має дивувати, особливо після аналізу інтенсивності прикордонного руху у люблінському воєводстві з цих двох сусідніх країн (таблиця 4). Найбільша кількість перетинів кордону (в обох напрямках) відзначалась на автомобільних пунктах перетину кордону у Гребенному і в Дорогуську (польсько-український кордон), а також в Тересполі (польсько-білоруський кордон). Через перші два пункти до Польщі приїжджали сумарно майже 2 млн. українців, а через Тересполь поїздом або автомобілем - 1,4 млн. білорусів, що не могло не відобразитися на статистиці місцевого туристичного руху (кількості туристів і готельних днів).

Таблиця 4. Перетин кордону через діючі пункти пропуску у Люблінському воєводстві в 2012 р.

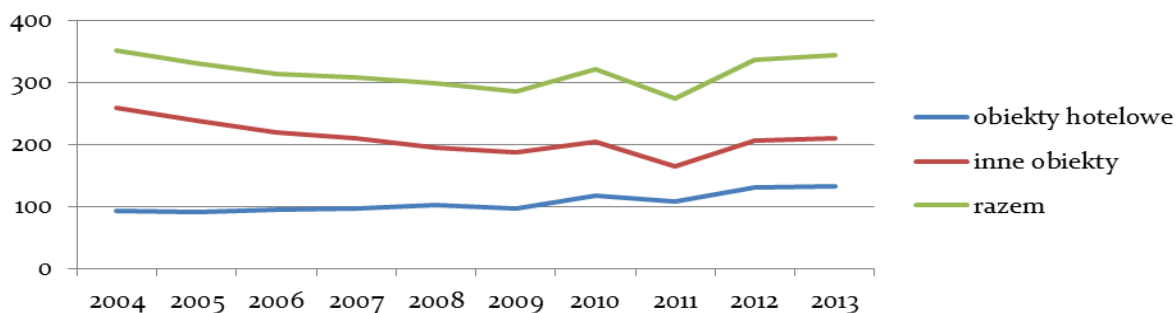
№ п/п	Пункт перетину кордону *	Країна	Вид переходу	Перетини кордону [у тис.]	Приїзд іноземців [у тис.]
1	Гребенне	Україна	автомобільний	2 525,3	1 014,1
2	Дорогуськ	Україна	автомобільний	2 312,6	924,6
3	Тересполь	Білорусь	автомобільний	2 297,4	1 035,0
4	Зосін	Україна	автомобільний	1 492,7	583,3
5	Тересполь	Білорусь	залізничний	745,8	392,5
6	Славатиче	Білорусь	автомобільний	653,6	268,8
7	Кукурикі	Білорусь	автомобільний	558,4	154,7
8	Дорогуск	Україна	залізничний	100,1	немає даних
9	Грубешів	Україна	залізничний	17,7	немає даних
10	Люблін – Сьвіднік **	-	аеропорт	4,4	немає даних

* У джерелі відсутні статистичні дані по залізничному переходу в Гребенному.

** Аеропорт в Любліні відкрито у другій половині грудня 2012 р.

Джерело: Головне управління статистики, "Туризм у 2012 р.", Варшава 2013.

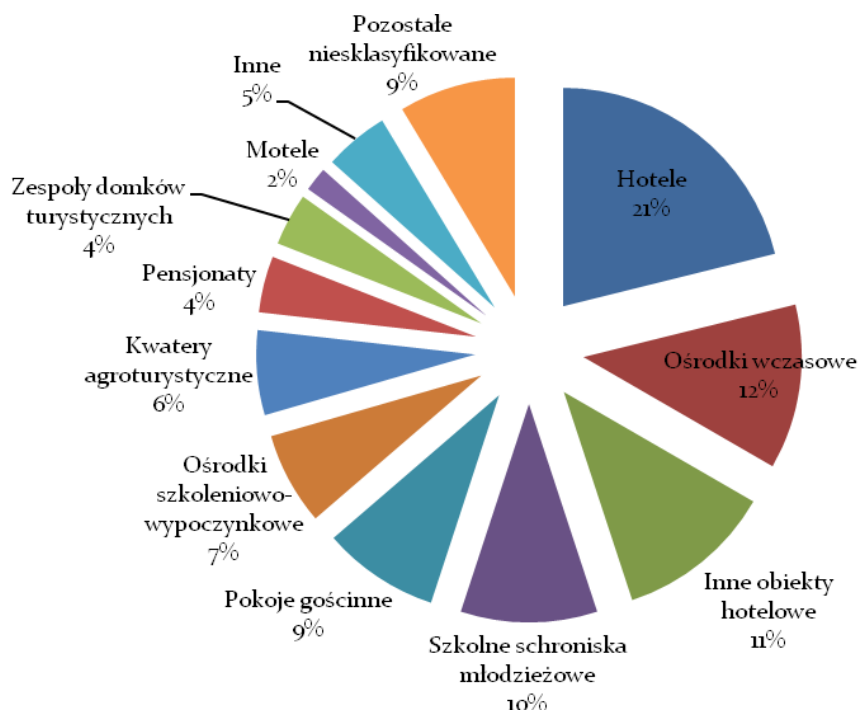
Приймати велику кількість туристів можна тільки за наявності розвиненої туристичної інфраструктури, особливо готельної бази. У 2013 році на Люблінщині діяли 342 об'єкти готельного типу, в яких сумарно було майже 20 тисяч готельних місць. До 2009 року зменшувалася кількість інших об'єктів, які надавали подібні послуги, серед яких - гуртожитки, будинки відпочинку, бази відпочинку. Це падіння частково компенсувалося відкриттям нових готельних об'єктів, але не на стільки, щоб змінити тенденцію в цілому. Така ж тенденція спостерігалась і з кількістю готельних місць.

Діаграма 6. Розвиток готельної бази у Люблінському воєводстві в 2004-2013 роках

Джерело: власне опрацювання на основі BDL

Наслідком інтенсивного розвитку готельної галузі стало досягнення максимальної частки таких об'єктів у загальній кількості об'єктів готельного типу в 2012 і 2013 роках. До 2014 року серед 71 готелю не було жодного п'ятизіркового, переважали об'єкти середнього класу (дво- і тризіркові). Перший п'ятизірковий готель появився у Любліні лише у другій половині 2014 року. Суттєву частину займали також туристичні бази (12%), навчально-відпочинкові центри (7%), шкільні гуртожитки (10%), а також гостьові кімнати (9%) і оселі агротуризму (6%). На території воєводства діяли також нечисленні хостели, будинки відпочинку, кемпінги, яких віднесли до категорії "інше".

Діаграма 7. Структура готельної бази у Люблінському воєводстві в 2012 р.

Джерело: власне опрацювання на основі даних Головного управління статистики, *Туризм у 2012 р.*, Варшава 2013

1.1.2. ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Територія Люблінського воєводства відзначається розмаїтістю і багатством місцевої флори і фауни. Тут трапляються височини (Люблінська і Волинська) і низовини (Люблінське Полісся і Південнопідляська низовина), які перетинають пагорби (Розточчя) і котловини (Сандомирська котловина), а також долини і русла річок Вісла, Вепш і Буг. Крім цього, природний ландшафт збагачують ліси, озера і болота¹⁷.

¹⁷<http://www.lubelskie.pl/index.php?pid=261>

Щоб захистити природу Люблінщини, діють два національні парки, 17 ландшафтних парків і 87 природних заповідників. Понад 140 тисяч гектарів (тобто майже 6% території воєводства) перебувають під захистом в рамках **Біосферного заповідника "Західне Полісся"**¹⁸, включеного до програми ЮНЕСКО "Людина і біосфера". Біосферні заповідники утворюють в місцях, які мають значну природну і культурну цінність. Заповідник "Західне Полісся" створено у 2002 р., щоб зберегти ландшафт Ленчинсько-влодавського поозер'я і прилеглих до нього територій. Через 10 років його з'єднали з білоруським біосферним заповідником "Надбужанське Полісся" й українським Шацьким біосферним заповідником, сформувавши Транскордонний біосферний заповідник "Західне Полісся". Крім цього, на території Полісся є один національний парк і сім ландшафтних.

На території біосферного заповідника "Західне Полісся" лежить **Поліський національний парк**¹⁹, створений у 1990 р. Він входить до екологічної мережі NATURA 2000 і є однією з тринадцяти розташованих у Польщі ділянок, включених до Рамсарської конвенції про захист та збереження водно-болотистих угідь. Основна мета створення парку полягала у захисті торф'яників і пов'язаної з ними специфіки водойм, а також місцевої флори і фауни. Тут знаходиться ареал болотяної черепахи - земноводного, яке перебуває у Польщі під загрозою вимирання. На 9764 га парку та понад 14 тис. га

Фотографія 3. Чаплі у Поліському національному парку

Джерело: www.poleskipn.pl

прилеглої території знайшли притулок лосі, вовки, бобри і багато інших видів тварин. Крім того, на території парку гніздяться майже 150 видів птахів. У флорі заповідника зустрічається степова і гірська рослинність, післяльодовикові та атлантичні релікти. Особливо характерна для регіону рослинність торф'яників, найцікавіші з яких - зозулинець і рослини-хижаки. Знання про природу і культури Полісся можна поглиблювати у Навчально-музейному центрі Поліського національного парку в Залучу-Старим. Там же відбуваються навчальні заняття. Центр має

розроблений природознавчий маршрут "Жулвік" (Żółwik - черепашка) з невеликим ставком, у якому на власні очі можна побачити болотяних черепах. На маршруті є також вольєр для птахів і загін для ссавців.

¹⁸<http://www.turystyka-pojezierze.pl/odkryj-pojezierze/atracje-przyrodnicze-1/rezerwat-biosfery-polesie-zachodnie-3.html?p=1>

¹⁹<http://www.poleskipn.pl/>

Таблиця 5. Ландшафтні парки Полісся

№ п/п	Назва	Площа	Об'єкт захисту
1	Холмський ландшафтний парк	14 350 га	Екосистеми карбонатних торф'яників, лук і лісів.
2	Надвепшанський ландшафтний парк	6 262 га	Екосистеми (особливо торф'яників і лісів) долини річки Вепш.
3	Ландшафтний парк „Ленчинське поозер'я”	11 816 га	Екосистеми озер, торф'яників і лісів Ленчинсько-влодавського поозер'я.
4	Поліський ландшафтний парк	5 113 га	Екосистеми озер і торф'яників Ленчинсько-влодавського поозер'я.
5.	Собіборський ландшафтний парк	11 166 га	Місця розмноження болотяної черепахи, а також екосистеми лісів і торф'яників.

Джерело: <http://www.parki.lubelskie.pl>

У Люблінському воєводстві знаходяться 123 ділянки, включені до **Європейської екологічної мережі Natura 2000**²⁰, мета якої - зберегти середовища існування рослин і тварин, яким загрожує вимирання. Така форма захисту регулюється двома директивами Європейського Союзу - "Про захист диких птахів" ("Пташина директива") і "Про збереження природного середовища існування дикої флори і фауни". У першій директиві акцент робиться на захист птахів, яким загрожує вимирання, і місць їх розмноження, з врахуванням перелітних птахів, які регулярно pojawiaються на даній території. Для цього створюють зони спеціального захисту птахів (OSO). У свою чергу для захисту інших представників флори і фауни, перерахованих у другій директиві, створюють спеціальні зони захисту природного середовища існування (SOO). На території Полісся існує 28 SOO і 9 OSO.

Таблиця 6. Ділянки, що входять до програми Natura 2000 на Поліссі – Спеціальні зони захисту природного середовища існування

№ п/п	Назва	Гміна / гміни	Площа, га
1	Бахус	Савін	84,2
2	Чарни Ляс	Міланув *	19,8
3	Добромишль	Седліще	636,8

²⁰<http://natura2000.gdos.gov.pl/strona/o-sieci>

№ п/п	Назва	Гміна / гміни	Площа, га
4	Добринь	Залесе *	87,8
5	Доліна Кржни	Залесе *	203,0
6	Городище	Вішніце *	25,4
7	Усьціверське озера	Уршулін	2 065,6
8	Камень	Камень *	98,0
9	Крове Багно	Ганьск, Стари Брус, Уршулін	535,2
10	Кумув Майорацкі	Лесьновіце *	21,7
11	Ляс Жалінські	Дорогуськ, Руда-Гута	784,1
12	Собіборські ліси	Ганьск, Савін, Влодава, Воля Угруска	9 709,3
13	Масьлюхи	Усьцімув *	91,6
14	Новосьолкі (Юліанув)	Холм *	33,5
15	Остоя Надбужанська	Янув Подляскі, Константинов, Рокітно, Тересполь	46 036,7
16	Остоя Парчевська	Дембова Клода, Парчев, Усьцімув	3 591,5
17	Остоя Поліська	Ганьск, Савін, Сосновіца, Стари Брус, Уршулін, Вежбіца	10 159,1
18	Павлув	Рейовец Фабрични *	871,0
19	Подпакуле	Савін *	10,7
20	Поліська Долина Бугу	Дорогуськ, Дубенка, Ганна, Руда-Гута, Славатиче, Воля Угруска	8 173,3
21	Савін	Савін, Вежбіца	7,2
22	Серняви	Савін *	38,0
23	Сенніца Ружана	Холм, Сенніца Ружана	133,7
24	Ставка Гура	Холм *	5,0
25	Тересполь	м. Тересполь *	24,9
26	Холмські торф'яники	Холм, Дорогуськ, Камень, Руда-Гута	2 124,2
27	Торф'яник Собоівце	Холм *	175,4
28	Верещатник в Ожехові	Сосновіца *	18,8

*єдина гміна, на якій лежить ділянка

Джерело: <http://obszary.natura2000.org.pl/>

Таблиця 7. Ділянки, що входять до програми Natura 2000 на Поліссі – Зони спеціального захисту птахів

№ п/п	Назва	Гміна / гміни	Площа, га
1	Болото Бубнув	Савін, Вежбіца, Ганьск, Уршулін	2 187,6
2	Холмські карбонатні торф'яники	Дорогуськ, Руда-Гута, Холм, Камень	4 309,4
3	Долина нижнього Бугу	Рокітно, Тересполь, Константинов	74 309,9
4	Долина середнього Бугу	Тересполь, Кодень, Славатиче, Ганна, м. Влодава,	28 096,6

№ п/п	Назва	Гміна / гміни	Площа, га
		Воля Угруська, Дорогуськ, Руда-Гута, Дубенка	
5	Долина Тисьменіци	Парчев, Семень, Острів Любельські	7 363,7
6	Парчевські ліси	Дембова Клода, Парчев, Сосновіца, Острів Любельські, Усьцімув	14 024,3
7	Полісся	Стари Брус, Сосновіца, Уршулін	18 030,9
8	Урочище Мости-Загайкі	Подедвоже, Вирикі	5 061,7
9	Водосховище Подедвоже	Вішніце, Яблонь, Подедвоже	283,7

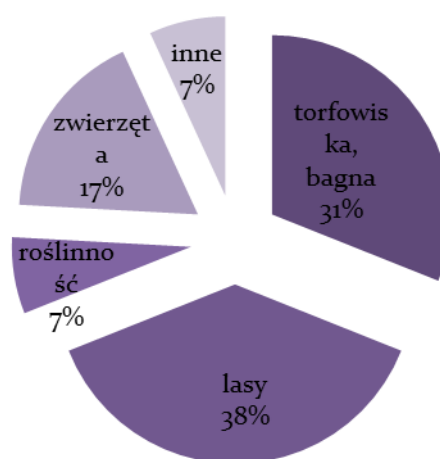
Джерело: <http://obszary.natura2000.org.pl/>

На території Полісся діє 29 **природних заповідн** тис. га. Найчастіше об'єктом захисту є ліси прир в'язові, ясенєво-вільхові заплавні ліси, а також збереження торф'яників та інших болотистих тери вимирання. Серед представників фауни особлива чисельним місцям розмноження птахів, зокрема території у досить великій кількості зустрічається степовій рослинності. Інші заповідники створено з інших природних багатств.

Рисунок 5. Природні ресурси польської частини Полісся

Джерело: власне опрацювання

Діаграма 8. Головний об'єкт захисту у природних заповідниках Полісся

Джерело: власне опрацювання на основі <http://www.lubelskie.pl/index.php?pid=264>

Легенда:

1. Собіборський ландшафтний парк.
2. Холмський ландшафтний парк.
3. Надвепшанський ландшафтний
4. Ландшафтний парк "Ленчинське поозер'я".
5. Поліський ландшафтний парк.

1.1.3. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ

На Люблінщині діє понад 40 музеїв та їх відділів, а до реєстру Люблінського воєводського управління охорони пам'яток внесено майже 1800 архітектурних пам'яток і 160 археологічних пам'яток. Найважливіше те, що тут знаходиться одне з 14 місць у Польщі, внесені до **Списку світової культурної спадщини ЮНЕСКО**²¹. Мова йде про старе місто в Замості, яке є "видатним прикладом типу забудови, архітектурного ансамблю, комплексу технічних або ландшафтних об'єктів, який ілюструє значимі етапи в історії людства". Культурна цінність цього місця обумовлена містобудівною структурою, яка добре збереглася і є втіленням ідеального міста епохи Ренесансу. Президент Польщі вніс цей об'єкт у список **Пам'ятників історії**²². У Люблінському воєводстві такий статус отримав історичний архітектурно-міський комплекс Любліна, місто Казімеж Дольни, а також комплекс палацу і парку у Козлувці (усі вказані місця перебувають за межами території, охопленої даним дослідженням, але їх значення для туристичного руху у регіоні настільки істотне, ще не можна не згадати про них). Крім того, Люблін може похвалитися **Відзнакою європейської спадщини**²³, яку у Європейському Союзі дають за стійкі традиції розвитку толерантності й інтеграції на перетині багатьох культур.

Крім Любліна і Замостя заслуговують на увагу Холм і Бяла Подляска. **Холм** і його околиці часто були джерелом прикордонних конфліктів. У XIII ст. місто було столицею руського Галицько-Волинського князівства. Його правитель збудував тут замок, який не зберігся до наших днів. Тільки у наступному столітті холмську землю приєднали до Польщі. Місто й околиці дуже постраждали під час війн XVII ст., а в результаті розділу Польщі перейшли під австрійську, а потім російську владу. Життя у цьому багатонаціональному горнілі знову почало пульсувати після відновлення незалежності Польщі, але його раптово перервала Друга світова війна.

Перші згадки про Бялу Подляську з'явилися у другій половині XV ст. Найбільш інтенсивно місто розвивається під час правління Радзивилів (XVI-XIX ст.), коли у ньому відкрили Бяльську академію, збудували лікарню і замок, залишки якого є сьогодні одним з найважливіших об'єктів культурної спадщини. Крім в'їзних воріт, вежі і з флігелів тут збереглися земляні укріплення, що

Фотографія 4. Ворота замкового ансамблю Радзивилів у Бялій Подляській

Джерело: www.bialapodlaska.pl

²¹http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Miejsca_na_liscie/

²²<http://www.prezydent.pl/aktualnosci/pomniki-historii/obiekty-wpisane-na-liste-pomnikow-historii/>

²³<http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/kultura-i-dziedzictwo/znak-dziedzictwa-europejskiego/historia.php>

належать до фортифікацій староголандської школи, які зараз рідко трапляються. У центрі міста є ринкова площа, перейменована у міжвоєнний період у Площу Свободи.

Культові об'єкти

На Поліссі збереглося багато культових споруд, яку служать віруючим різних конфесій. Свої святині тут мали представники римо-католицького костелу, православ'я, юдаїзму та ісламу (татари), а впливи окремих груп взаємно перепліталися по всій Люблінщині. Культурні споруди відносять до найважливіших пам'яток культури регіону. Зокрема будівлі, збудовані у стилі **люблінського ренесансу**. Це унікальний архітектурний стиль, який виник на Люблінщині на зламі XVI–XVII століть і поширився на інші території. Для нього характерні легкість кладки і чисельні декоративні елементи.

Фотографія 5. Базилика у м. Кодень

- *Римо-католицький костел*

Багато храмів у стилі люблінського ренесансу можна зустріти у Любліні, але достатньо їх і на Поліссі. У цьому стилі зведено, наприклад, базилику у м. Кодень. Велику культурну та історичну цінність мають також храми, побудовані у пізніші періоди та в інших архітектурних стилях. У стилі бароко зведено: базилику Різдва Богородиці, костел Послання святих Апостолів, костел Апостола Андрія і монастир отців реформатів у Холмі, а також храми у Влодаві й Орхувку.

Джерело: informacja.wlodawa.pl

Фотографія 6. Сьогодні - римо-католицький костел, раніше - греко-католицька церква у Ганні

Джерело: www.gminahanna.pl

Усі перелічені вище будівлі спроектував ведучий архітектор того періоду – Павло Антоній Фонтане. У стилі бароко збудовані також культові споруди у Любені, Кіяхах, Пухачові, Савіні, Орхувку, Верещині і острові Любельському. Костел у Ланьцухові є прикладом поєднання двох стилів – бароко і класицизму. У костелах в Волі Верещинській і Витичні збереглися цінні в історичному плані вівтарі XVII і XVIII ст. Будівництво храмів у Подедвожу і Сосновиці припало на епоху Просвітництва. Натомість у Яблоні, Константинові, Ломазах, Парчеві і Сьвержах можемо побачити неоготичні костели. На Поліссі є також багато санктуаріїв (святинищ), присвячених Діві

Марії, зокрема у містах Кодень і Орхувек. Цікава історія пов'язана з культовим об'єктом у Кодені. Ікону з зображенням Божої Матері з Гваделупи, якій там поклоняються, викрав з Ватикану і привіз до Польщі Міколай Сапіга. Святилище в Орхувеку відоме з культу

Фотографія 7. Монастир в Яблечній

Джерело: www.klasztorjableczna.pl

свідчать чисельні церкви. Лише частина з них зберегли своє колишнє призначення. Красиві дерев'яні храми є у Ганні, Голі, Сьверщові, Ортелю Крулевському, Хоростиці, Кричеві, Вохині, Безволі, Колебродях. Православні і греко-католицькі культові споруди можна також побачити у Бялій Поляській, Холмі, Влодаві, Ляцку, Носові, Ганьску, Старому Брусі, Бялці, Пашенках, Радчі, Дрельові, Мендзижечу Подляскім.

На території, охопленій аналізом, розташована візантійська церква у Славатичах і Цицові, візантійсько-класицистична в Угруську і Косині, класицистична у Тересполі, а також храми у візантійсько-російському стилі в Дратові, Сосновиці, Ганьску і Влодаві. До сьогодення збереглася дерев'яна церква з орієнтовно 1631 р. в Костомлотах, де діє єдина у Польщі неоуніатська парафія. Заслуговує на увагу монастир св. Онуфрія в Яблечній. Це один з трьох чоловічих православних монастирів у Польщі і, швидше за все, найстарший об'єкт цієї релігії у країні. Щорічно його відвідують маси віруючих, щоб вклонитися чудотворній іконі св. Онуфрія. Упродовж багатьох років Холм був резиденцією православного єпископа. У багатьох місцях є православні кладовища.

Матері Божої Потіхи. Її зображено на іконі, яку намалював невідомий художник на зламі XVI-XVII століть. З 1867 року до кінця двадцятих років XX ст. чудотворна ікона не перебувала в Орхувеку. З 1031 року полотно знаходиться у костелі св. Іоана Милосердного, а в 1990 році її коронували папською діадемою.

- *Православ'я і греко-католицька церква*

У Поліссі проживало також багато віруючих православного і греко-католицького обрядів, про що

Фотографія 8. Стара церква в Ортелі Крулевському

Джерело: www.darafiaortelkrolewski.pl

- *Юдаїзм*

Незважаючи на руйнування під час Другої світової війни і Голокосту у багатьох містах і менших населених пунктах збереглися синагоги, кладовища та інші сліди перебування євреїв на території Полісся. Найбільше об'єктів єврейської культури у цьому регіоні до сьогодні є у Влодаві - Велика Синагога, Мала Синагога і Бейт Ха-Мідраш (синагоги з навчальними приміщеннями). Велика Синагога збудована у стилі бароко. У Ленчній можна побачити два дома молитви: великий і малий. Великий зведено у стилі ренесансу, але після подальших перебудов споруда набрала барокового вигляду. Молодшими будівлями є Мала Синагога у Холмі і дома молитви у Парчеві. Кіркути, тобто єврейські кладовища, розташовані, зокрема, у Холмі, Ленчній, Вохині, Мендзижеччі Подляським та в інших місцевостях, але найчастіше це всього лиш невеликі фрагменти колишніх некрополів. У Холмі зберігся надгробок з 1442 р., а крім того, у багатьох містах і менших населених пунктах існують місця пам'яті трагічних подій Другої світової війни.

Фотографія 9. Велика Синагога у Влодаві

Джерело: informacja.wlodawa.pl

- *Іслам*

Досі на Поліссі збереглися сліди проживання татарів, яких на ці терени запросив Ян III Собеський. Татарська громада проживала у Студзянці, Лебедзеві, Заставеку і Ортелі Крулевському. У перших двох населених пунктах, а також у Заставеку існують фрагменти давніх мазарів (мусульманських кладовищ). У Заставеку зберігся найстарший у Польщі татарський надгробок з 1704 р.

Світські об'єкти

- *Резиденції шляхти*

Землі Полісся і всієї Люблінщини перебували у власності шляхетських родів, про що свідчать чисельні палаци і двори на цій території. Упродовж двох століть володіння у Бялій Подляській проживали Радзивили, тому місто колись називали Бяла Радзивилівська. До складу родової резиденції входив красивий палац з першої половини XVII, який не зберігся до наших днів. Натомість зберігся палац Суходольських у Дорогуську, збудований у XVIII ст. в стилі бароко. Вражає своєю величчю палац Потоцьких у Мендзижечу Подляському. Цей палацово-парковий ансамбль звели у 1852-1855 роках за

Фотографія 10. Палац Потоцьких у Мендзижечу Подляському

проектом Ф.М.Ланчі. У 1918 р. палац згорів. Відбудували його у 1922-1928 роках за проектом Антонія Дигата.

Фотографія 11. Палац Осолінських у Рейовці

Джерело: turystyka.powiat.chelm.pl

У Рейовці можна захоплюватися палацом Осолінських, збудованим в першій половині XIX ст. у стилі класицизму та еkleктики. З цього ж століття походить мисливський палац Замойських в Адамполі і Палац Соненбергів у Кіянах, а також палаци в Колянї і Міланові. Дещо пізніше збудовано неоготичну резиденцію в Яблоні, яка належала колись роду Замойських. Заслужують на увагу і менші палаци (у Роскоші, Константинові, Носові, Суховолі) та двори (в Ланьцухові, Лисолях і в селі Желізна). В одному з них, у Сосновиці, певний час проживав Тадеуш Костюшко, працюючи учителем ще до від'їздом до Америки. Іншою великою людиною, яка перебувала на Поліссі, є Юзеф Ігнаці Крашевський, який провів дитинство у Романові. Крім резиденцій аристократії, на Полісся збереглося багато старих, здебільшого дерев'яних сільських будинків і господарських споруд (зокрема, на території гміни Вирикї та в селах Осова, Анджеюв, Буковскі Ляс і Завадувка).

Фотографія 12. Палац Суходольських у Дорогуську

Джерело: dorohusk.eurzad.eu

- *Військові та історичні об'єкти*

Заслужують також на увагу залишки колишніх фортифікацій. Найбільша оборонна споруда Полісся - це Брестська фортеця, частина якої знаходилася на території сучасної Польщі поблизу Тересполья. На території гміни загалом був 31 військовий об'єкт, зокрема 6 фортив. Форти VI Тересполь/Лебедзев і VII Лобачев входили до складу першої лінії фортифікацій з XIX ст., натомість споруди у Жуках, Лебедзеві, Кобилянах і Корощині було зведено на початку XX ст. як елементи другої захисної лінії. На західному березі Бугу знаходиться Тереспольське Передмостя, що займає 40% площі всієї фортеці й оснащено різними фортифікаційними об'єктами. Тут були розташовані, зокрема, казарми. Що цікаво, в околицях Тересполья дислокувався авіаційний батальйон, на озброєнні якого були повітряні кулі і дирижаблі.

Фотографія 13. Форт Тересполь/Лебедзев Брестської фортеці

Джерело: twierdza.org

Свідченням чорної сторінки в історії Полісся є Музей колишнього концтабору Заглади в Собіборі. У 1942 р. нацисти створили тут об'єкт для знищення євреїв, у якому втратили життя від 170 до 250 тисяч представників юдейської віри. В середині 1943 р. його перетворили у концентраційний табір. До кінця війни вижило тільки 50 в'язнів. Пам'ять про всіх закатованих зберігає музей і пам'ятник жертвам.

Фотографія 14. Музей колишнього концтабору Заглади в Собіборі

Джерело: www.sobibor-memorial.eu

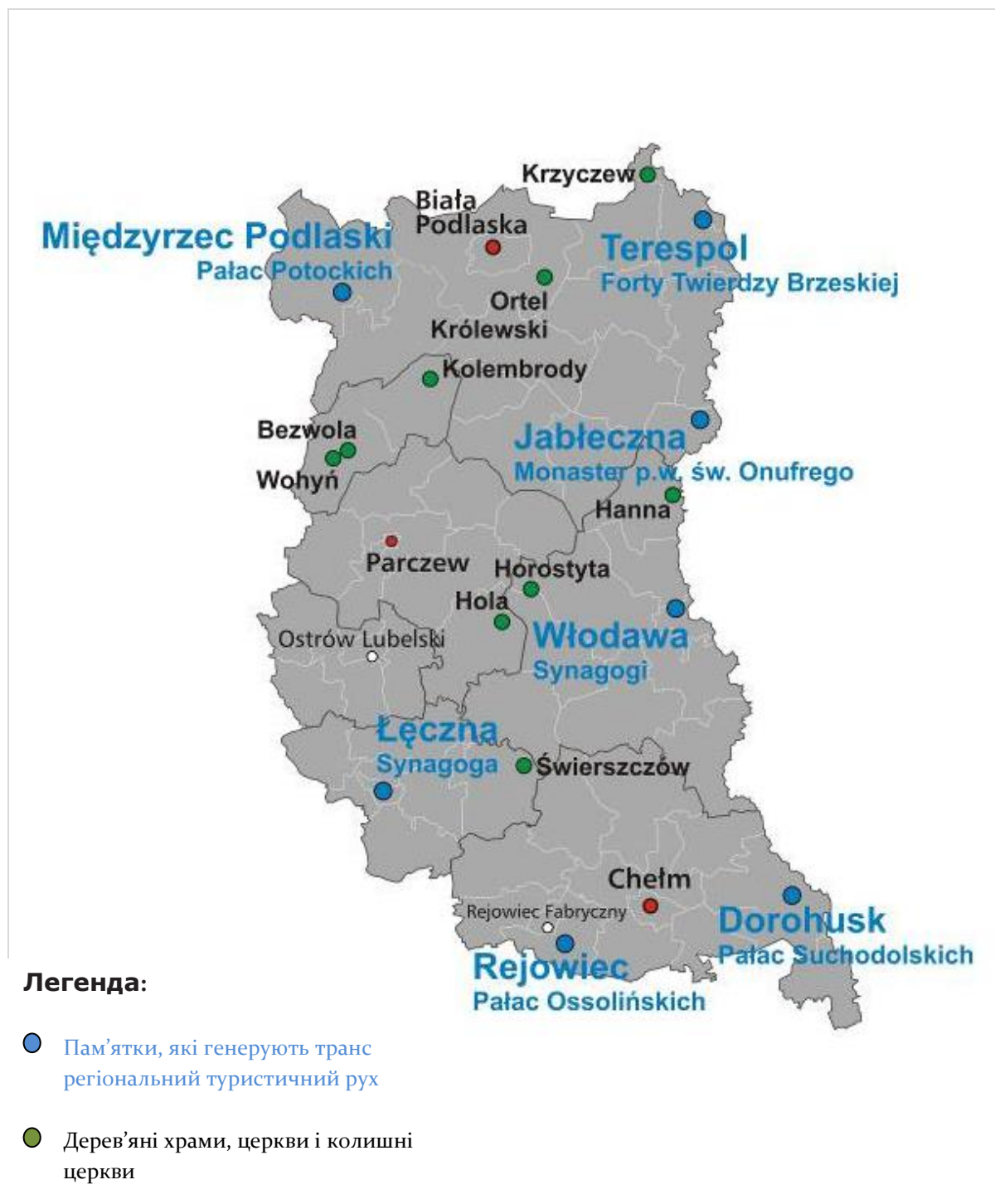

Рисунок 6. Найцікавіші історично-культурні об'єкти польської частини Полісся

Джерело: власне опрацювання.

1.1.4. МАСОВА КУЛЬТУРА

Подією, яка прославляє околиці Полісся на міжнародній арені, є щорічні **Дні арабського коня** в конюшнях **Янова Подляського**²⁴. Під час цих днів відбуваються два заходи: Польський національний показ чистокровних арабських коней і аукціон **Pride of Poland**. Ці події відбуваються у найстарішій і одній з найцікавіших конюшень Польщі, у якій знаходиться центральний офіс Польської спілки коноводів. Як це не дивно, конюшня не знаходиться у самому Янові, а за 2 км у місцевості Вигода. Аукціон проходить тут з 1970 р., а показ з 1979 р. Яновські арабські коні цінують у всьому світі і аукціони приваблюють велику кількість цінителів коней, які схильні заплатити семизначні суми за місцевих представників цієї породи.

Фотографія 15. Аукціон Pride of Poland

Джерело: www.prideofpoland.pl

Фольклор

- *Регіональні ремесла і промисли*

На Поліссі культивують регіональні традиції, причому деякі сягають корінням ще того часу, коли у цій місцевості з'явилися перші поселення. В історичному парку "Слов'янський град" у Вульці Белецькій можна побачити відновлене поселення, а також зблизька ознайомитися з давніми ремеслами і прикладним мистецтвом: ткацтвом, виготовленням прикрас і гравюр, плетінням та іншим. Майстер-класи подібного плану відбуваються також в Країні Рум'янку (ромашок) в Головні. Однією з цікавинок цього

Фотографія 16. Збір ромашки

Джерело: krainarumianku.pl

місця є збір ромашки і виготовлення з неї, наприклад, мила, а також ознайомлення з таємницями вирощування й обробки льону. Популяризацією історії, традицій і звичаїв регіону займається громадське об'єднання "Хоругва замку в Завепшицах". З традиційним життям на селі можна також ознайомитись у музеях під відкритим небом (скансенах) в Холі і Колачах, а також у Домі народної традиції в Старій Всі біля Ленчної і в Жешинці, яку через відгодівлю великої кількості корів

²⁴<http://www.janow.arabians.pl/> однак треба пам'ятати, що це вже не належить до території Полісся

називають "Молочним селом". На Поліссі збереглися також сліди добувної промисловості XVII ст. - сьогодні відкриті для доступу відвідувачів Холмські крейдянні підземелля, тобто колишня крейдяна шахта. Добуванням крейди займалися практично всі мешканці Холма, маючи доступ до підземних галерей з підвалів у своїх будинках.

- *Регіональні товари*

Характерні для Полісся товари пов'язані з його природними ресурсами. Завдяки великій кількості торф'яників, лісів, озер, річок і лук, регіон багатий рибою, медами, грибами і журавлиною. Це відбивається на регіональних кулінарних рецептах, деякі з яких занесені до списку традиційних люблінських товарів. У цьому списку, зокрема, є типові для Ленчинсько-Влодавського поозер'я карасі "по нашому" чи інакше "карасі по-поліськи" (приготовлені з грибами), поліські вареники, а з солодоців - єврейські пряники, поліський сенкач і моркв'яник з маком з межі двох географічних регіонів (Подляся і Полісся). А ще регіон славиться випіканням хліба. Отримали визнання людвінський хліб, традиційний людвінський житній хліб, сільський хліб з дембовця і код енський цільнозерновий хліб. Вже багато поколінь долають спрагу коденським хлібним квасом. Зі своєрідним культом хліба пов'язана на Поліссі традиція святкувати обжинки. Їх щороку організують практично в кожній гміні в честь нового урожаю. Традиційно під час святкування роблять пишні обжинкові вінки, випікають хліб зі свіжого урожаю, організують культурно-мистецькі заходи. Такі свята відбуваються, наприклад, у гміні Вохинь. Регіональні товари є провідним мотивом цілої низки заходів, серед яких День Сенкача в Комарувці Подляській чи Свято печеної картоплі у гміні Дрелюв.

- *Фольклорні заходи*

Фотографія 18. Фестиваль трьох культур

Джерело: tvwlodawa.pl

Фотографія 17. Людвінський хліб

Джерело: www.lubelskie.pl

З продукцією місцевих виробників можна ознайомитися під час ярмарків: Холеньського у гміні Стари Брус і Ягелонського в Парчеві. Гарною нагодою для промоції місцевого фольклору і відкриття регіональних традицій інших країн є "Подляський ярмарок фольклору" в Бялій Подлясці і "Фестиваль трьох культур" у Влодаві, а також "Міжнародний різьбярський пленер народних майстрів" у Яблоні. У 2011 р. відбулися XX і останні Поліське літо з Фольклором і Подляський ярмарок фольклору. Але й надалі продовжується Фестиваль трьох культур, під час якого популяризують, перш за все, багатокультурні традиції регіону, а також Різьбярський пленер, у якому беруть участь здебільшого митці з Польщі та України. Крім того на Поліссі відбуваються й інші заходи національного масштабу: Всепольський зліт дворових

капел у Парчеві, Всепольський фестиваль вуличних і дворових капел в Ленчній, Історична маївка у Завепшицах. На місцевому рівні проводять Еко Fest - Дні екологічної культури в Уршуліні. Цікавою зустріччю з культурою є також Міжнародний різьбярський пленер у Волі Угруській.

Фотографія 19. Голенський ярмарок

Джерело: tvwlodawa.pl

- *Заходи у сфері поп-культури*

Любителі поп-культури також знайдуть на Поліссі щось для себе. Заслуговує на увагу Подляський джазовий фестиваль (Podlasie Jazz Festival) в Бялій Подлясці і Дні Якуба Вендровича у Войславіцах (щоправда, Войславіце лежать на території Волинської височини, але перебуваючи на Поліссі варто відвідати цю подію). Перший захід притягує

Фотографія 20. Дні Якуба Вендровича

Джерело: djw.konwent.com

Фотографія 21. Podlasie Jazz Festival

Джерело: slowopodlasia.pl

гурманів джазової музики. З 2002 р. у ньому беруть участь представники різних стилів, а також представники молодого покоління музикантів і досвідчені виконавці з міжнародним визнанням. У свою чергу Дні Якуба Вендровича - це нагода зустріти любителів фантастики у літературі, мистецтві та в іграх. Патрон цієї події Якуб Вендрович - це проживаючий поблизу Войславіц популярний герой оповідань Анджея Пилип'юка. У різних місцях Полісся відбуваються також події, які поєднують захоплення роковою музикою з пристрастю до мотоциклів. Мова йде про мотопікнік, який щороку у липні організують в Комарувці Подляській, та інші подібні заходи у гміні Мендзижеч Подляські, наприклад, Мотопікнік і Рок-концерт у місцевості Роскош.

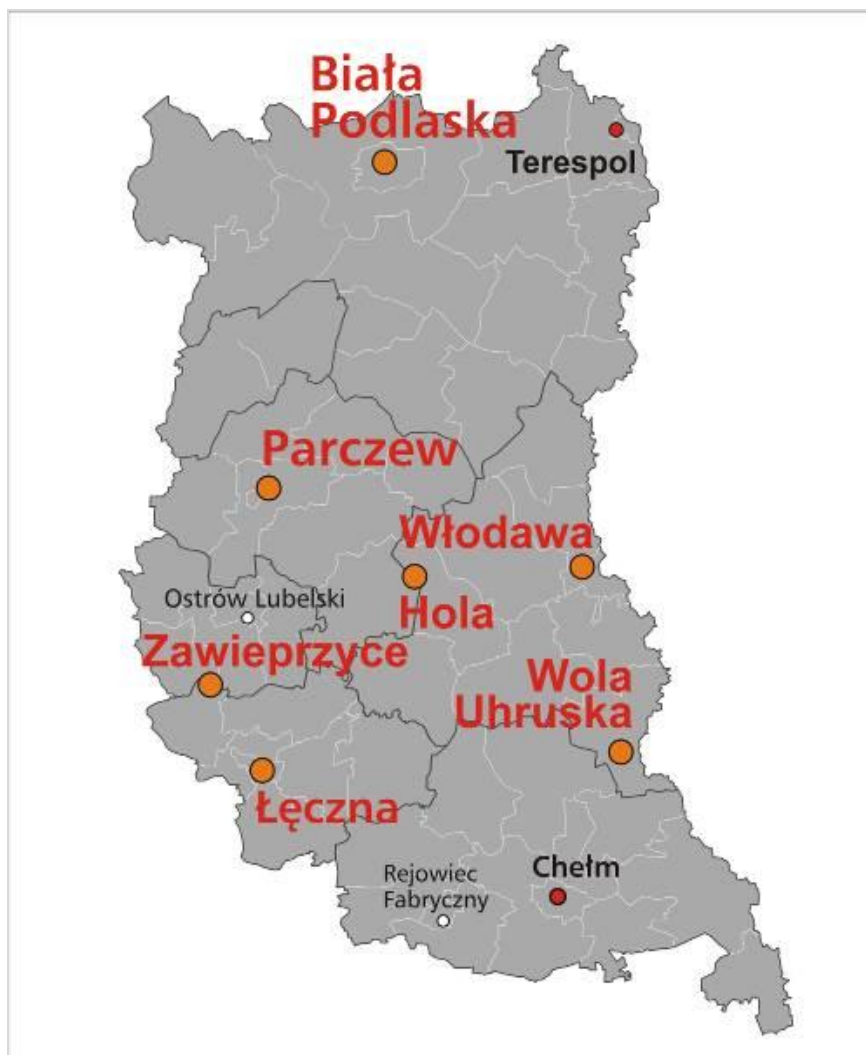

Рисунок 7. Місця організації найцікавіших культурних заходів на польському Поліссі.

Джерело: власне опрацювання.

1.1.5. ТУРИСТИЧНІ МАРШРУТИ

Польська частина Полісся може багато запропонувати і туристам, які віддають перевагу активним формам відпочинку. Через цей регіон проходять 11 головних піших маршрутів і 2 велосипедні маршрути. На етапі підготовки перебуває східний велосипедний маршрут "Green Velo"²⁵. Крім цього, існує мережа місцевих маршрутів, а на територіях, які перебувають під захистом, є можливість скористатися природознавчими маршрутами. На території Поліського національного парку діє сім таких маршрутів (у тому числі один історично-природничий) загальною довжиною 20,7 км, розрахованих на піших туристів. У свою чергу для велосипедистів організовано 21-кілометровий навчальний маршрут. Декілька маршрутів природознавчого характеру підготовлено також у ландшафтних парках.

Таблиця 8. Головні піші маршрути на Поліссі

№ п/п	Назва маршруту	Позначення	Довжина	Траса
1	Маршрут пагорбами	червоний	150 км	Казімеж - Дольни - Вонвольніца - Наленчув - Войцехув - Домбровніца - Люблін - Бистшейовіце - Пяскі - Біскупіце - Травнікі - Красне - Павлув - Холм
2	Маршрут Холм - Дорогуськ	синій	27 км	Холм - Городище - Серебжище - Бжезьно - Плавніце - Гусинне озеро - Дорогуськ
3	Партизанський маршрут	синій	77 км	Ромблув - Завада - Лопаткі - Маркушув - Самокленські - Козлувка - Скробув - Любартув - Сернікі - Острів Любельські
4	Маршрут Уршулін - Парчев	червоний	106 км	Парчев - Макошка - заповідник „Крульова Дрога” - заповідник „Ляси Парчевське” - Острів Любельські - Єдзянка - Стари Усьцімум - Красне - Рогозьно - Пясечно - Каніволя - Залуче Старе - Завадувка - Ямнікі - Кол. Воля Верещинська - Бабск - Уршулін

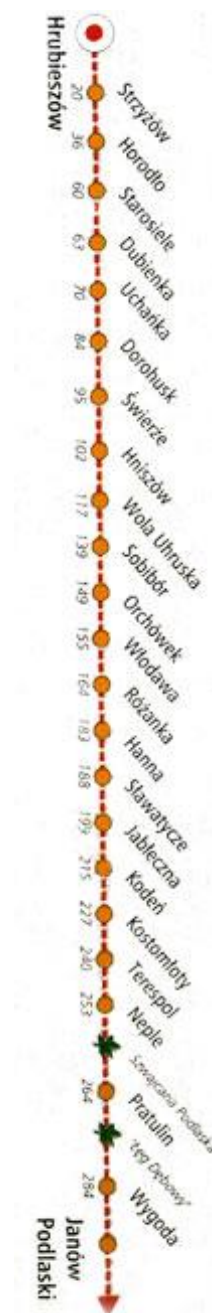

Рисунок 8.
Надбужанський маршрут

Джерело:
www.informacja.wlodawa.pl

²⁵ <http://greenvelo.pl/>

№ п/п	Назва маршруту	Позначення	Довжина	Траса
5	Центральний маршрут поозер'я	синій	119,2 км	Уршулін - Анджеюв - Верещин - Сьверщув - Копіна - Залуче Старе - Заглембоче - Ожехув Стари - Бялка - Лібішув - Сосновіца - Пешоволя - Витично - Ганськ - Люта - Окунінка - Орхувек - Влодава
6	Маршрут Уршулін - Гнішув	жовтий	58 км	Уршулін - Верещин - Сенкув - Велькополе - Тарнув - Серняви - заповідник „Бахус” - Савін - Руда Опалін - Гнішув
7	Маршрут заповідників природи	зелений	102 км	Уршулін (Дирекція Поліського національного парку) - Забродзе - Сьверщув - заповідник „Й. Сьверщув” Копіна - Ціцув - Кулік - Ольховец - заповідник „Ставска Гура” - Городище - Оглядовий пагорб „Дівоча Гора” - Холм - Угер - Селец - Кумув Плебаньські - Войславце
8	Маршрут холмських карбонатних торф'яників	синій	~ 52 км	Холм (підземелля) - Кол. Городище - Серебриське болото - Сребжище - Бжезьно - Плавніце - болото Роскош - Стефанув - Міхалувка - Турка - Дорогуськ
9	Надбужанський маршрут	червоний	324 км	Кузкі (мазовецьке воєводство) - Межвіце Старе - Забуже - Серпеліце - Борсукі - Гнойно - Бубель Луковіска - Старе Бужице - Зачопкі - Пратулін - заповідник „Підляська Швейцарія” - Кшичев - Непле - Лобачев - Тересполь - Лебедзев - Костомлоти - Кодень - Яблечна - Лішна - Славатиче - Кужавка - Ганна - Долгоброди - Ружанка - Влодава - Орхувек - Собібур - Збереже - Старе Сульно - Битинь - Воля Угруска - Угруск - Гнішув - Сьвеже - Дорогуськ - Гусинне - Кодемчице - Уханька - Дубенка - Староселе - Скригічин - Городло - Венявка - Рогалін - Гусинне, Морочин - Дзеканув - Грубешув
10	Маршрут ім. Тадеуша Костюшка	синій	120 км	Краснистав - Малохвей - Вулька Орловска - Орлув Муровани - Сургув - Красьнічин - Боньча - Войславце - Ухане - Бусьно - Мазярня Стшелецка - Криніца - Староселе - Дубенка - Уханька
11	Аріанський маршрут	жовтий	~ 60 км	Рейовец Фабрични - Криніце - Крупе - Сургув - Бжезіни - Скербешув

Джерело: ЛЮБЛІНСЬКЕ ВОЄВОДСТВО туристичний інформатор 2013

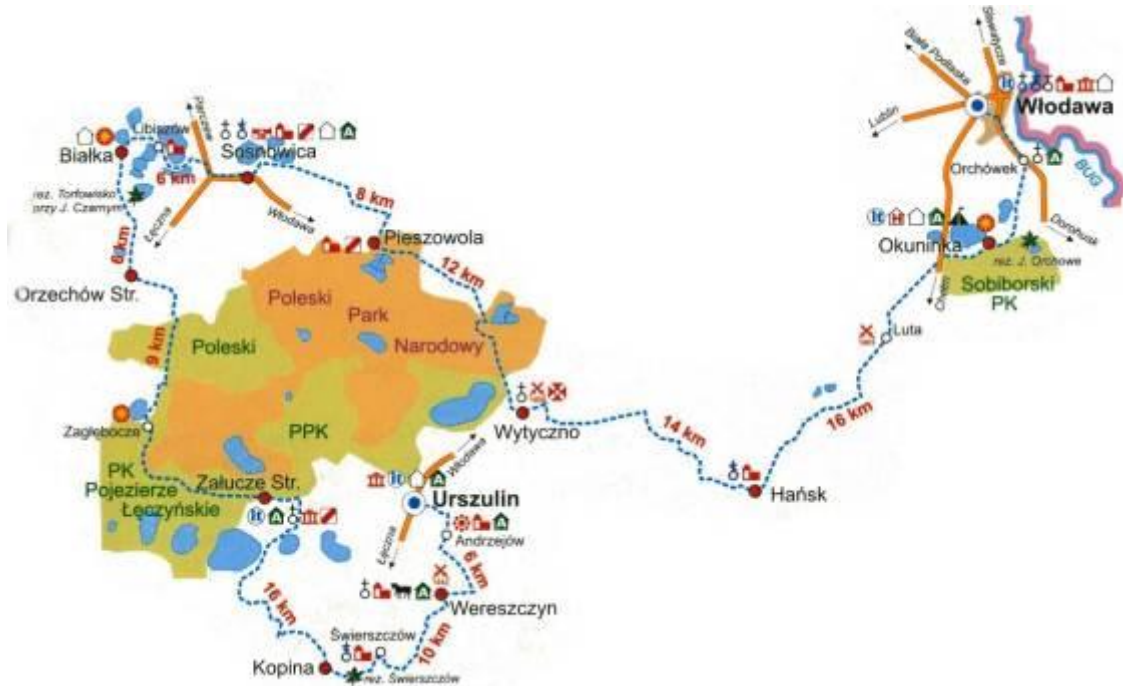

Рисунок 9. Центральний маршрут поозер'я (синій)

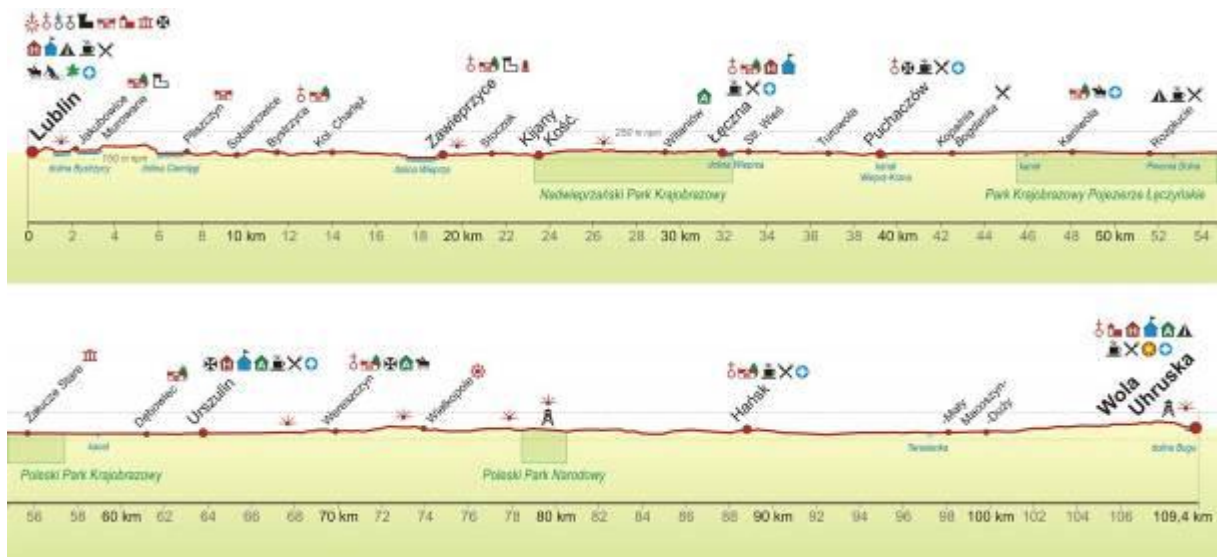
Джерело: www.informacja.wlodawa.pl

Рисунок 10. Велосипедний маршрут Люблін – Воля Угруська

Джерело: www.lubelskie.pl

Таблиця 9. Головні велосипедні маршрути Полісся

№ п/п	Назва маршруту	Позначення	Довжина	Траса
1	Маршрут Люблін - Воля Угруська	червоний	110 км	Люблін - Якубовіце Муроване - Пліщин - Бистрица - Завепшице - Сточек - Кіяни - Ленчна - Пухачув - Надриб'є - Каніволя - Грабув - Залуче Старе - Уршулін - Застав'є - Верещин - Войцехув - Уяздув - Ганьск - Мацошин Дужи - Воля Угруська (оглядова вежа)
2	Надбужанський велосипедний маршрут	червоний	288 км	Янув Подляський - Вигода - Острув - Пратулін - Ленгі - Кричев - Непле - Старе Мокрани - Мальова Гура - Корожин - Кобиляни - Заставек - Лебедзев - Добритиче Колонія - Костомлоти - Окчин - Кодень - Заблоце - Кшивовулька - Яблечна - Лішна - Славатиче - Кузавка - Ганна - Долгоброди - Ставки - Ружанка - Шумінка - Влодава - Окунінка - Осова - Косиць - Майдан Стуленьські - Воля Угруська - Потокі - Руда Гута - Жалін - Съвеже - Вулька Окопска - Дорогуськ - Турка - Гусинне - Уханька - Дубенка - Староселе - Криніца - Ясеніца - Мазярня Стшелецка - Стефанковіце - Убродовіце - Шпіколоси - Дзеканув - Морочин - Грудек - Грубешув

Джерело: ЛЮБЛІНСЬКЕ ВОЄВОДСТВО туристичний інформатор 2013

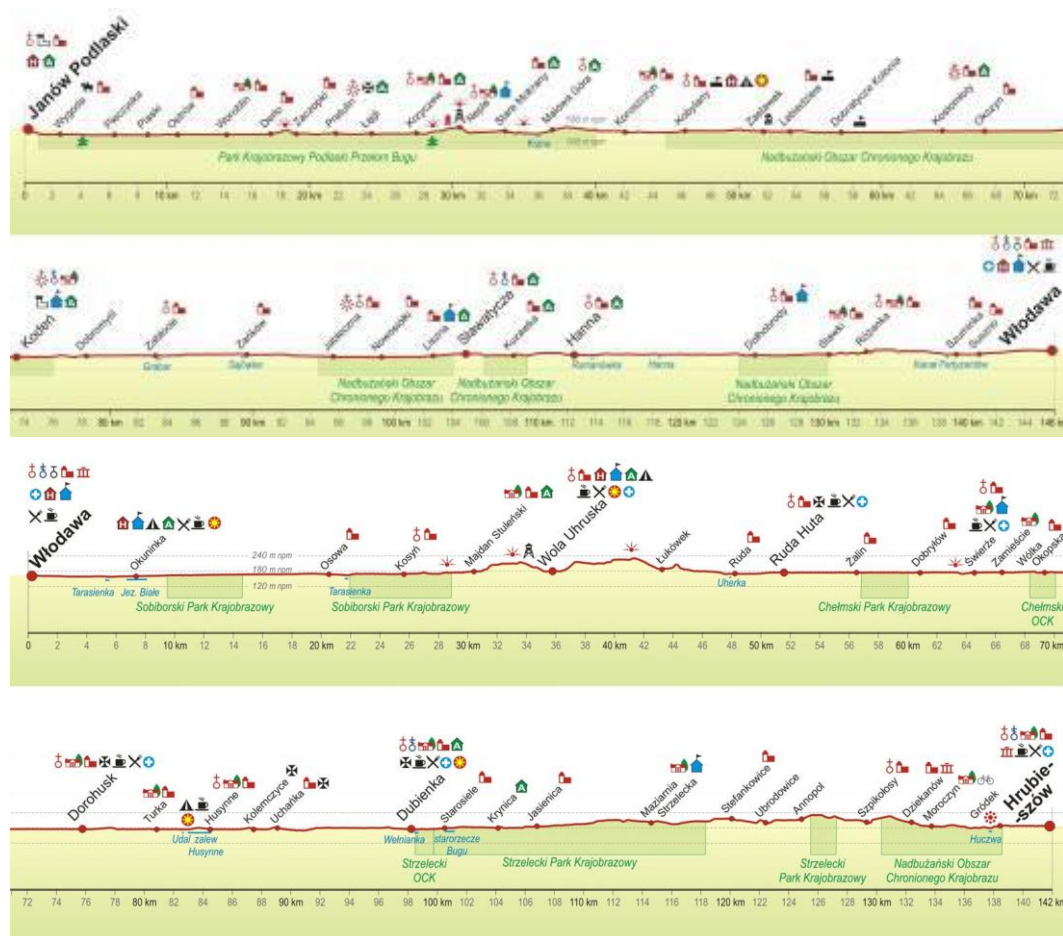

Рисунок 11. Надбужанський велосипедний маршрут

Джерело: www.lubelskie.pl

Великий інтерес може також викликати **Поліський кінний маршрут**, який є першим такого типу на Люблінщині і одним з найдовших у Польщі (280 км). Він складається із трьох кругів і відгалуження до Холма, а його траса проходить територією Поліського національного парку, трьох ландшафтних парків (Поліського, Собіборського і Холмського) і понад десяти природних заповідників. Особливо цікавою є ділянка вздовж річки Буг. В околицях маршруту діє декілька центрів кінного спорту, які пропонують курси їзди на конях і організують скачки.

Рисунок 12. Поліський кінний маршрут

Джерело: www.informacja.wlodawa.pl

Фотографія 23. На Поліському кінному маршруті

Джерело: www.lubelskielato.pl walking"), а багато поліських місцевостей перебувають на культурних маршрутах воеводства ("Люблінського ренесансу", "Проникнення культур", маршрутах по святих місцях, резиденцій магнатів, шляхетських дворів).

Наявність великої кількості озер і річок сприяє активному відпочинку на воді, зокрема організації сплавів на байдарках. Великі переваги у цьому плані має річка Буг, враховуючи збережений тут унікальний у європейському масштабі природний ландшафт, тільки трошки змінений діяльністю людини. З туристичною метою використовуються й інші річки, зокрема: Вепш, Кшна, Угерка, Зелява чи Влодавка. На Поліссі панують сприятливі умови для заняття пішою ходьбою (так званий "nordic

Фотографія 22. Сплав на байдарках по маршруту Буг – Кшна

Джерело: www.lubelskie.pl

1.2. Полісся у кордонах України на території, яка аналізується (Волинська область)

1.2.1. ВСТУП

Загальна інформація

Волинська область розташована у північно-західній частині України. Вона межує з Рівненською і Львівською областями України, на півночі - з Білорусією, а на заході - з Польщею. Область займає територію площею майже 20 тис. км², що складає понад 3% загальної площі країни. У 2011 р. в області проживало 1 млн. населення. Ця кількість була одною з найнижчих в Україні. Густота населення низька - на 1 км² припадає орієнтовно 50 осіб. Більшість мешканців проживає у містах: в обласному центрі - м. Луцьку (213,1 тис. осіб²⁶), і Ковелі (67 тис. осіб²⁷). Не зважаючи на те, що Луцьк не лежить на території Полісся, для цього документу він був важливою точкою відліку як в описі культурної пропозиції та подій, так і як основний транспортний вузол Волинської області.

Транспортна доступність

Рисунок 1. Карта авіаційних сполучень зі Львова

Джерело: openflight.org

²⁶ Станом на 1.01.2012 р. <http://www.lutskrada.gov.ua/pl/informacje-krotkie>

²⁷ <http://kovel.osp-ua.info/index.php?ch=1&fl=vizitka>

Найближчий аеропорт знаходиться у Львові, за межами Волинської області. З нього здійснюються 17 авіаційних рейсів середньою протяжністю 1177 км. Аеропорт обслуговує один прямий внутрішній рейс - з Києвом, а також понад 10 міжнародних рейсів: з Варшавою, Дортмундом, Римом, Неаполем, Тревизо (Венеція), Жироною (Барселона), Валенсією, Москвою, Кіпром, Тель-Авівом і Стамбулом. Крім цього, діють авіасполучення з Віднем і Мюнхеном в рамках договорів codeshare (домовленості авіаперевізників).

Таблиця 10. Відстань і тривалість переїзду автомобілем з Луцька до автомобільних пунктів перетину кордону з Польщею і Білорусією

Країна	Пункт перетину кордону	Відстань	Тривалість переїзду
Білорусія	Дольськ - Махро	160 км	2 год. 22 хв.
	Доманове - Макрани	148 км	1 год. 58 хв.
	Гута (Ратнівська)	156 км	2 год. 32 хв.
	Хрипськ	188 км	3 год. 16 хв.
	Пулемець	184 км	2 год. 48 хв.
	Піща	173 км	2 год. 37 хв.
	Самари - Дзвін	169 км	2 год. 56 хв.
Польща	Дорогуськ - Ягодин	138 км	1 год. 53 хв.
	Зосін - Устилуг	89,4 км	1 год. 15 хв.

Джерело: власне опрацювання на основі maps.google.com

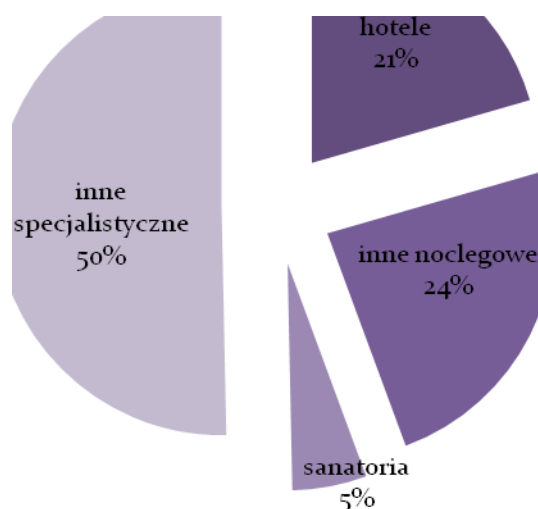
У Волинській області прокладено 6,2 тис. км доріг загального користування²⁸. Середня відстань від обласного центру Луцька до автомобільних пунктів перетину кордону з Білорусією складає орієнтовно 170 км, а щоб до них добратися, потрібно 2-3 години. На кордоні області з Польщею діють два пункти перетину, а добратися до Зосіна можна за трохи більше години часу. Поїздка автомобілем до столиці країни Києва займе неповних 5 годин, до Львова - 2 год., а до інших великих українських міст відповідно: до Одеси - 9,5 год., Харкова - 11 год., Донецька - 14 год. Територією області проходить майже 600 км залізничних колій, а безпосередньо з Луцька можна добратися залізничним транспортом до Львова (за 3 год.), Києва (8 год.) та Одеси (14 год.). Діє також пряме сполучення з Москвою, але треба бути готовим до подорожі тривалістю цілу добу²⁹.

²⁸Statistical publication Regions of Ukraine 2011 Part II Kyiv

²⁹ <http://www.uz.gov.ua/>

Туризм

Послугами місцевих об'єктів готельного типу у 2013 році скористалося понад 118 тис. осіб, при чому іноземні туристи склали тільки 9% цієї кількості. Сумарно надано майже 562 тис. ночівель, а середній час перебування туриста склав 5 днів. До послуг гостей 150 об'єктів для проживання, серед яких 45% складають готелі або подібні об'єкти (мотелі, хостели, кемпінги, агротуристичні садиби, гуртожитки та ін.). Решту склали спеціалізовані об'єкти лікувального і профілактичного типу, які також приймають туристів. До цієї групи віднесено санаторії, будинки відпочинку, рекреаційні центри тощо. Усі об'єкти сумарно могли запропонувати понад 7,8 тис. готельних місць.³⁰

Діаграми 9. Структура готельної бази у Волинській області в 2013 р.

Джерело: ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ, 2014, *Туристична діяльність в Україні у 2013 році. Статистичний бюлетень*, Київ.

³⁰ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ, 2014, *Туристична діяльність в Україні у 2013 році. Статистичний бюлетень*, Київ.

1.2.2. ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Частина Полісся, яке перебуває за українським кордоном, являє собою територію з цінними природними багатствами. Понад третину Волинської області займають ліси, які найчастіше перебувають під захистом у поєднанні з водними екосистемами. На цій території лежить Шацький національний парк, Національний парк "Прип'ять-Стохід", Національний парк "Цуманська пушта", а також великий Черемський заповідник і багато менших.

Фотографія 25. Озеро Світязь

Джерело: www.kresy.pl

них - озеро Світязь площею 2 750 га і глибиною 58 м. Половину захищеної території складають ліси, найчастіше - соснові бори. Велику цінність для природи мають торф'яники, зосереджені здебільшого у східній частині Парку. Підтоплені території займають 4% від загальної площі. Найбільший торф'яник Парку називається Князь Багон. Торф'яники є місцем проживання багатьох видів птахів (в Парку зафіксовано представників понад 240 видів), а також місцем відпочинку для перелітних птахів. У воді і на торф'яниках можна виявити найцікавіші зразки флори, зокрема, карликову березу (береза низька), папороть сальвінію плаваючу, латаття біле, глечики жовті, а також різні види росичок і зозулинців. Крім цього, на території парку проживають болотяні черепахи, борсуки, видри і європейські норки.

На території Волинської області лежить значна частина **Національного парку "Прип'ять-Стохід"**³¹. Його створили у 1995 р. як

Шацький національний парк створено у 1983 році. Він займає площу 48 977 га (з 1999 р.), а в 2002 р. його включили до складу Транскордонного біосферного заповідника "Західне Полісся". Парк створено для захисту ландшафту Шацького поозер'я і природних екосистем, які знаходяться на його території. Поозер'я належить до територій Рамсарської конвенції. У його межах є 24 озера, які разом займають 14% від загальної площі парку. Найбільше і найглибше серед

Фотографія 24. Долина Прип'яті

Джерело: polesie.org

³¹<http://www.pripyat-stohid.com.ua/>

ландшафтний парк, а в 2007 р. надали статус національного парку. Парк створено з метою збереження традиційного характеру поліських річок, які формують густу водну мережу з чисельними різноманітними вигинами, затоками і старими руслами. Парк займає понад 39 тис. га, на яких перебувають під захистом долини Прип'яті і Стоходу з прилягаючими до них водно-болотистими угіддями, луками і лісами. Тут можна зустріти багато рідкісних видів рослин (особливо торф'яникових і водяних), але досі ця територія досліджена тільки незначною мірою. Популярним пейзажем є тут порослі гвоздиками піщані пагорби. Крім цього, долина Прип'яті є притулком для птахів європейського рангу. Тут, зокрема, гніздяться чорні лелеки, сірі чаплі, журавлі, очеретянка прудка і багато інших птахів. Зважаючи на це, заплави Прип'яті і Стоходу належать до територій Рамсарської конвенції. Територія парку має надзвичайну цінність з культурної точки зору, оскільки у багатьох селах підтримуються традиції поліщуків (мешканців Полісся). Збереглися старі дерев'яні хати й інші елементи забудови, різноманітні човни, які й надалі є головним транспортним засобом, а рибу досі ловлять за допомогою традиційних методів та спорядження.

Фотографія 26. Національний парк "Прип'ять-Стохід"

Джерело: www.pripyat-stohid.com.ua

"Зубр", де на 2732 га живе на волі стадо зубрів з кількох десятків особин.

На південь від Національного парку "Прип'ять-Стохід" лежить **Черемський заповідник**, створений у 2001 р. На площі 2975,7 га під захистом перебувають, перш за все, ділянки не осушених торф'яників і боліт. Найважливішим елементом заповідника є Черемське болото - безлісий високий перехідний торф'яник, оточений болотистими лісами. На території заповідника можна зустріти лапландську вербу, яка є реліктом льодовикового періоду. Зважаючи на значну природну цінність, заслуговує уваги

Фотографія 27. Зубр

Джерело: www.drapiezniki.pl

Турське озеро, на якому гніздяться водоплавні птахи, і карстова водойма Святе озеро, яке є пам'яткою природи.

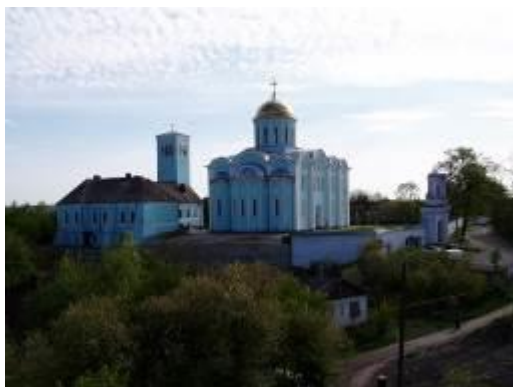
Рисунок 2. Природні ресурси української частини Полісся

Джерело: власне опрацювання.

1.2.3. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ

В українському реєстрі пам'яток станом на 2009 р. фігурувало майже 143 тисячі об'єктів, 1500 з яких знаходиться у Волинській області. Найбільше пам'яток розташовано в обласному центрі - Луцьку. Старі частини Луцька і Володимира-Волинського отримали статус **державного історично-культурного заповідника**.

Історія **Луцька** сягає корінням раннього середньовіччя, коли на території сучасного міста існувало городище, в якому проживало плем'я дулібів, яке ще називали лучанами. Від них, швидше за все, і походить назва міста. Інтенсивний розвиток Луцька розпочався у XIV ст., а переломною подією для міста став з'їзд монархів у 1429 р. крім Вітольда і Владислава Ягайлів до Луцька прибули німецькі, данські, молдавські, московські, татарські володарі, польська шляхта, а також багато інших особистостей, зокрема

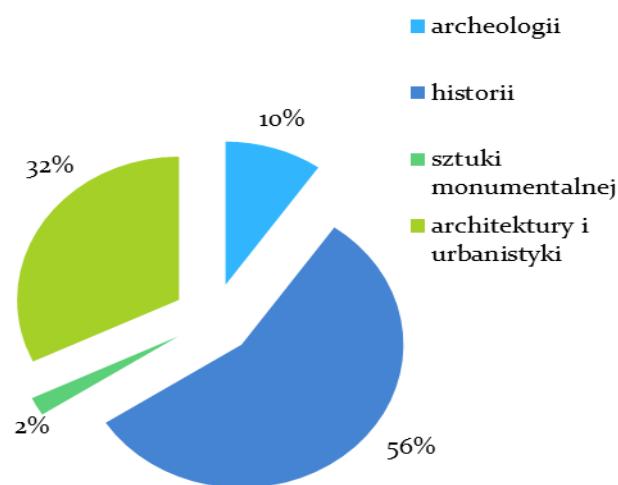

Фотографія 28. Володимир Волинський

Джерело: www.kul.pl

XIX ст. Саме у старій частині міста розташовані найважливіші пам'ятки Луцька: замок, елементи фортифікаційних споруд, 6 збережених храмів і 5 давніх монастирських комплексів.

Спочатку найважливішу роль у регіоні виконував **Володимир Волинський** - місто-фортеця, засноване київським

Діаграма 10. Пам'ятки у Волинській області станом на 2009 р.

Джерело: Gerycz, W., 2010, *Problemy i tendencje ochrony zabytków sakralnych na Ukrainie*, *Ochrona Zabytków*, nr 1-4, Narodowy Instytut Dziedzictwa w Polsce, s. 7-15.

представники Папи Римського, візантійського цезаря і великого магістра хрестоносців. Подальший розвиток міста загальмували козацькі набіги. Луцьк почав повертати свої позиції тільки у період наполеонівських війн, коли місто виконувало важливі військові функції. Статус адміністративного центру регіону місту повернули у міжвоєнний період. Більшість часу його територія обмежувалась старим містом, а розбудова у ширшому масштабі розпочалась у

Фотографія 29. Луцьк

Джерело: visitlutsk.com

князем Володимиром Великим у X ст. Військовий характер міста був необхідністю з огляду на постійні середньовічні збройні конфлікти, як прикордонні сутички з поляками і литовцями, так і татарські наїзди. У XV ст. Володимир отримав магдебурзьке право й активно розвивався до XVIII ст. - зводились численні культові споруди, місто було адміністративним центром повіту і часто місцем засідань воєводських сеймиків. У результаті розподілу Польщі місто опинилось під російською владою і, враховуючи периферійне розташування, стало втрачати своє значення. Ситуація Володимира покращилась під час австрійської окупації у період Першої світової війни. Тоді були проведені залізничні лінії до Замостя і Сокаля. Внаслідок руйнацій у воєнні періоди колишня архітектурна структура міста не збереглася, але вціліло багато цікавих пам'яток, зокрема католицькі костели і монастирі, православні храми і замок.

Фотографія 30. Залізничний вокзал у Ковелі

Джерело: kovelrada.gov.ua

Ковель - це найбільше місто Волинського Полісся, а також друге за розміром в області і важливий транспортний вузол. У XVI ст. місто отримало магдебурзьке право, у ньому розмістилось староство. З цього часу Ковель переходив у різні руки, зокрема королеви Бони. Статус міста зріс у першій половині XVIII ст., коли розпочалось будівництво залізничного вузла, з'єднуючого два головні маршрути: з Варшави через Люблін до Сарн і з Бреста до Києва. Це спричинило наплив населення й інтенсивний розвиток торгівлі і промисловості. З цього є періоду походить залізничний вокзал у центрі міста.

Культові споруди

На території області розташовано понад тисячу культових споруд, 300 з яких мають статус історичних пам'яток³². Найкраще збереглися православні церкви, зокрема й ті, які раніше належали греко-католикам. Натомість мало слідів залишилось від представників юдейської віри. У XX ст. знищено майже всі синагоги і єврейські кладовища, а також багато католицьких костелів.

³²Gerycz, W., 2010, *Problemy i tendencje ochrony zabytków sakralnych na Ukrainie*, Ochrona Zabytków, nr 1-4, Narodowy Instytut Dziedzictwa w Polsce, s. 7-15.

Фотографія 31. Костел у Любомлі

Джерело: www.kresy.pl

спорудою був домініканський монастир у Луцьку, також зведений Владиславом. Але до сьогодняшнього дня зберігся тільки будинок з XVIII ст. Крім цього, у місті збереглися чотири інші монастирські комплекси: єзуїтський монастир з XVII ст., бернардинський монастир і монастир тринітаріїв з XVIII ст., а також шаріток, побудований у XIX ст. Залишки будівель ордена єзуїтів можна знайти у Володимирі

Фотографія 32. Кафедральний собор у Луцьку

Джерело: www.kresy.pl

- *Римо-католицький костел*

Найстаршим в регіоні костелом, який зберігся до наших днів, є храм у Любомлі, зведений у 1412 р. за ініціативою і за кошти Владислава Ягайла. Внаслідок багаторазової перебудови до готичних елементів додалися архітектурні фрагменти стилю ренесанс і бароко. З XV ст. походить також невеличкий костел у селищі Олика. Ще старшою культовою

Фотографія 33. Костел у Ковелі

Джерело: gkc.kh.ua

Волинському (будинок з XVII або XVIII ст.), капуцинів - у Любешові (XVIII ст.), кармелітів - у Кисиліні (XVIII ст.), а домініканців - Чарторийську (XVII ст.), де колишній домініканський монастир з кінця XX ст. використовується православними монахами.

Найбільше діючих до сьогодні костелів збудовані у стилі бароко. Ранню форму цього стилю можна побачити на прикладі кафедрального собору в Луцьку, колегіати в Олиці, колишнього бернардинського храму в Іванівці і костелу августинців у селі Затурці. Усі ці будівлі зведено у XVII ст. З цього ж періоду походить каплиця св. Теклі в Берестечку і колишній домініканський костел у Камені-Каширському (його суттєво перебудували у XX

ст.). Красиві святині, зведені у стилі бароко в наступному столітті, розташовані у Чарторийську, Володимирі-Волинському (фарний костел і колишній костел єзуїтів), а також Радехові поблизу Любомля. Велику історичну цінність має також дерев'яний костел у Ковелі, перенесений сюди з села Вишеньки і реставрований у ХХ ст. Треба зазначити, що багато культових споруд сьогодні не виконують колишніх функцій, їх перетворили на церкви, адміністративні споруди чи будівлі громадського призначення.

Фотографія 34. Церква Покрови Божої Матері в Луцьку

Джерело: visitlutsk.com

Бушковичі, Сирники, Борочиче і Кутрів. Нечисленні муровані церкви з того періоду розташовані у таких селах: Доротище, Миятин біля Порицька, Новосілки біля Володимира-Волинського, Великий Окорськ і Воротнів. Багато культових споруд, наприклад у Піддубцях, Новому Загоріві, Низкиничаях, Білостоку і Штуні, збудовані у стилі бароко, а в храмах у Лукові (колишній Матейов) і Голобах стиль бароко поєднано відповідно з ренесансом і класицизмом.

Крім того, в Мильцях розташовано єдиний збережений на Волинському Поліссі монастир, заснований тут у першій половині XVI ст. На території Миколаївського монастиря знаходиться згадувана вище церква св. Миколая з XVI ст., бароковий палац ігумена монастиря, монастирські будівлі з XVIII ст. і так звана тепла церква (Преображення Господнього) з XIX ст. У цьому ж столітті побудовано монастир у Новому Загоріві, зруйнований під час Другої світової війни. Ще старшим культовим об'єктом є монастир у Зимному, один з найстарших в

- *Православ'я і греко-католицька церква*

Практично у кожному селі Волинської області можна зустріти історичні храми, значна частина яких - дерев'яні. Однією з найстаріших святинь є романська мурована церква у Володимирі-Волинському, зведена, швидше за все, на зламі XIII і XIV століть. У Мильцях, Любомлі і Зимному є муровані церкви з XV-XVI століть, а одним з найстарших дерев'яних сакральних об'єктів є храм XVI ст. у Гішині. У XVII ст. зведено церкви у Луцьку (побудована на місці споруди з XIII або XIV ст.), Згоранах, Здомишелі, Лудині, Четвертні, Охлопові Карасині, а також православний собор у Ковелі. Найбільше культових споруд побудовано у XVIII ст. Типовими для регіону є дерев'яні храми, які можна зустріти, зокрема, у населених пунктах Острів, Кримне, Заболоття, Тур, Ратне, Велика Глуша, Оса, Туропин, Дроздні, Старий Порицьк, Колона,

Фотографія 35. Монастир у Мильцях

Джерело: www.pravoslavie.ua

Україні, оскільки вважають, що його засновано ще у 1001 році. За захисними мурами XV-XVI століть заховано понад десяток будинків Святогорського Успенського монастиря. Найціннішим об'єктом архітектурного комплексу є Успенський собор 1495 р. з чудотворною Зимненською іконою Божої Матері, яка може походити навіть з X ст. Найгірше зберігся монастир XIII ст. у Жидичині, який частково від реставрували наприкінці другого тисячоліття. На його території розташована барокова церква і палац єпископів, а також будівля семінарії з XVIII ст. і монастирські споруди XIX ст.

Фотографія 36. Монастир у Зимному

Джерело: zymne.org

- *Юдаїзм*

На території Волинської області не збереглися фактично жодні сліди від проживаючих на цій території віруючих юдейського обряду. У XIV ст. в Любомлі заснували одну з перших на Поліссі єврейських громад. Натомість синагоги збереглися тільки в Луцьку і Берестечку. Перша походить з XVII ст., а друга - з XVIII ст. Синагога в Луцьку - лише одна з 50 єврейських домів молитви. Її будівля цікава з огляду на оборонний характер. Представники юдейської віри проживали у багатьох місцевостях. Вони склали більшість серед місцевих громад у Локачах і в колишньому містечку Несухойжі, до складу якого входили теперішні села Заріччя, Лапні, Воля і Тойкут. Не збереглося до сьогодні єврейське село Софіївка, відоме ще як Трохенброд. На пам'ять про мешканців цього села, закатованих під час Другої світової війни, зведено два пам'ятники, видано повість "Все - ілюмінація" Джонатана Сафрана Фоера і знято за нею фільм.

Фотографія 37. Синагога у Луцьку

Джерело: www.sztetl.org.pl

Світські об'єкти

- *Резиденції шляхти*

В українській частині Полісся проживало багато шляхетських родів, але в більшості випадків їх резиденції не збереглися до сьогодні. Винятком є палацовий комплекс з XIX ст. у Затурцях. У деяких місцях є залишки колишніх палаців і дворів. У Любомлі видно слід резиденції Бранецьких з XVIII ст. У Любешові мали свої резиденції Вишневецькі і Чарнецькі, а в Лукові (Матейові) - Менчинські. Залишки палацових комплексів чи дворів можна зустріти в Устилузі, Голобах, Конюхах, Острожці і Берестечку, де зберігся палац XIX ст. і декілька старих дворів. Крім того, на території села Городок колись знаходився земський маєток Юзефа Ігнація Крашевського.

Фотографія 38. Палац у селі Затурці

Джерело: www.ptm.lublin.pl

- *Замки і фортеці*

Фотографія 39. Замок Радзивілів в Олиці

Джерело: visitlutsk.com

З часів раннього середньовіччя мешканці Полісся і навколишніх територій змушені були брати участь у збройних конфліктах. Вони ховалися у фортецях, залишки яких збереглися у Чарторийську, Зимному, Несвічі, Качині і Володимирі-Волинському. В Качині є залишки замку XVI ст., а у Володимирі-Волинському збереглися оборонні вали нетипової дерев'яної фортеці, яка проіснувала аж до XVIII ст. У найкращому стані перебувають замки в Луцьку і в Олиці. Замок у Луцьку є найбільшим об'єктом такого типу на Волині і одним з небагатьох, збудованих у готичному стилі. Початком його будівництва вважають XIV ст. На території Луцького замку є три вежі: В'їзна, яку ще називають вежею Любарта, Стирова і Владича. Замок в Олиці - єдиний на Волині, який повністю зберігся до сьогоднішніх часів, включно з фортифікаціями. Його звели у другій половині XVI ст. на замовлення Миколая Радзивіла і пізніше декілька разів перебудовували. Центральною точкою замку, навколо якої розташовані всі будівлі, є квадратний дитинець, який за площею вчетверо більший, ніж дитинець на Вавелі.

Фотографія 41. Замок у Луцьку

Джерело: visitlutsk.com

Фотографія 40. В'їзна вежа
Луцького замку

Джерело: visitlutsk.com

- *Інші об'єкти*

У селах Волинської області збереглася традиційна характерна для Полісся дерев'яна забудова. Старі хати можна зустріти, зокрема у с. Пульмо й інших селах, розташованих на території Шацького національного парку, а також у селах Вулька Щитинська, Ветли і Гірки. Про індустріалізацію цього регіону свідчать залізничні вокзали у Ковелі (XVIII ст.) і в Маневичах (XIX ст.), колишня поштова станція з цього ж періоду в Копачівці, а також броварня Чацьких у Порицьку (тепер - Павлівка).

Фотографія 42. Наклейка броварні
Чацьких

Джерело:

www.okno123.republika.pl/poryck3.html

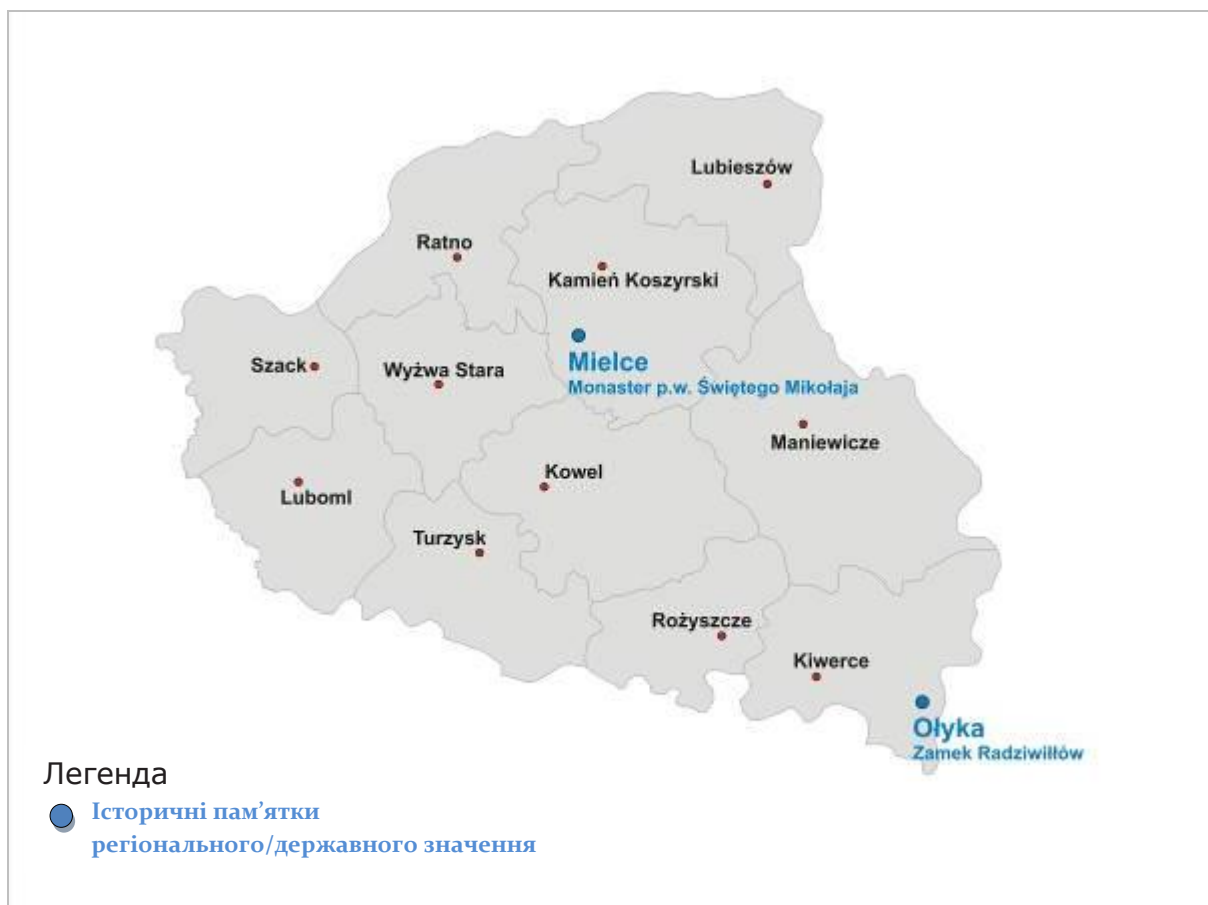

Рисунок 3. Найцікавіші історико-культурні ресурси української частини Полісся

Джерело: власне опрацювання

1.2.4. МАСОВА КУЛЬТУРА

Головним культурним центром регіону є Луцьк, у якому відбувається найбільше подій. Натомість місцем, де справді затримався час, є село **Сваловичі**, мешканці якого культивують традиції поліщуків. Крім дерев'яної сільської забудови тут можна ознайомитись з традиційними ремеслами: ткацтвом, вишивкою, плетінням із лози тощо.

Фотографія 43. Вишиванки у Сваловичах

Джерело: www.pripyat-stohid.com.ua

Фотографія 44. Плїт у Сваловичах

Джерело: www.pripyat-stohid.com.ua

Інше місце, яке варто відвідати, - Музей історії сільського господарства Волині-скансен в селі **Рокині**. З 1979 року туристи можуть побачити тут давню сільську забудову і предмети, пов'язані з обробкою землі і годівлею домашніх тварин. Тут можна самому спробувати орати плугом, вишивати чи місити тісто. Повний вражень день можна закінчити відпочинком на пахучому сіні.

- *Фольклорні події*

Любителі місцевих традицій мають на вибір багато фольклорних заходів. Більшість з них відбувається у Луцьку. Ознайомитись з культурою Полісся дає змогу фестиваль "Поліське літо з фольклором", який має статус міжнародного свята пісні і танцю. Іншою нагодою познайомитись з культурною спадщиною України є Міжнародний фестиваль українського фольклору "Берегиня", який відбувається щотри роки.

Гурмани місцевих кулінарних виробів не можуть оминати фестивалю "З любов'ю до ... сала", який відбувається щороку у жовтні. Популяризує регіональні товари і ремесла Фестиваль

Фотографія 45. Фестиваль "Берегиня"

ковальства і флористики "Солом'яна птаха", під час якого можна не тільки захоплюватися роботою митців, а й самому спробувати викувати підкову або зробити скульптуру з соломи.

- *Події високої, нішевої і масової культури*

Серед найважливіших музичних подій регіону - Фестиваль ім. Ігоря Стравінського "Стравінський та Україна", який популяризує джазову музику. З 2005 року його організують у Луцьку й Устилузі, де певний час проживав відомий російський композитор. Іншою цікавою подією для меломанів є Міжнародний фестиваль "Art Jazz Cooperation", який єднає не тільки різні види джазу, а й міста: Луцьк і Рівне. Туристи, які відвідають обласний центр Волині у вересні, можуть потрапити на

Фотографія 47. Art. Jazz Cooperation

Джерело: visitlutsk.com

вистави в рамках фестивалю "Театр за межами театру".

На межі фольклору і різних музичних напрямків є Міжнародний джаз-фольк фестиваль "Музичні діалоги" і Фестиваль альтернативної музики та сучасного мистецтва "Бандерштат", який перш за все популяризує традиції та історію Волині і цілої України. Натомість середньовічну культуру популяризують заходи у Луцькому замку: фестиваль "Меч Луцького замку" і арт-шоу "Ніч у Луцькому замку".

Фотографія 46. Українське сало

Джерело: visitlutsk.com

Фотографія 48. Арт-шоу „Ніч у Луцькому замку”

Джерело: visitlutsk.com

Рисунок 4. Місця організації найцікавіших культурних заходів на українській частині Полісся

Джерело: власне опрацювання

1.2.5. ТУРИСТИЧНІ МАРШРУТИ

Найбільш привабливою для піших і велосипедних прогулянок є територія Шацького національного парку і Національного парку "Прип'ять-Стохід". У Шацькому парку прокладено два екологічно-пізнавальні маршрути: "Лісова пісня" і "Світязанка". Маршрут "Лісова пісня" довжиною 5,6 км веде туристів здебільшого по соснових лісах. А "Світязанка" проходить поблизу озера Світязь і має довжину 5,2 км. У другому

Фотографія 49. Мандрівка Національним парком "Прип'ять-Стохід". Джерело: www.pripyat-stohid.com.ua

національному парку діє три маршрути: екологічні стежки "Старий парк над Стоходом" і "Стежина веде вздовж Стоходу", етнографічно-екологічна стежка "Забутими стежками Полісся". Перші дві стежки мають по одному кілометру довжини, а третя - 2 км. Велосипедисти, які мають намір активним способом відвідати Шацьке поозер'я, можуть скористатися маршрутом, який веде через Кам'янку і Піщу та над озерами Світязь і Люцимер.

Річки українського Полісся поки що слабо підготовлені для потреб туристів. Однак це не перешкоджає займатися активними формами туризму, зокрема сплавом на байдарках. Найважливішу і найбільшу річку Полісся - Прип'ять - досі використовувало небагато туристів. Однак для цього немає жодних перешкод, оскільки на маршруті сплаву є місця, де можна зупинитись на короткий чи триваліший відпочинок. Це стосується також більших приток Прип'яті: Стоходу і Турії.

Фотографія 50. Байдарки на Прип'яті

Джерело: www.kaylon.pl

1.3. Полісся у кордонах Білорусії на території, яка аналізується (Брестська область)

1.3.1. ВСТУП

Загальна інформація

Брестська область - найзахідніший регіон Білорусії. Всередині країни вона межує з Гродненською, Мінською і Гомельською областями, на заході - з Польщею, а на півдні - з Україною. Область займає площу 32,8 тис. км², що складає майже 16% усієї території Білорусії³³. У цьому регіону проживає майже 1,4 млн. осіб, а на 1 км² припадає 42 мешканці³⁴. Обласним центром і водночас найбільшим містом області є Брест, який лежить біля кордону з Польщею і нараховує майже 300 тисяч мешканців³⁵.

Транспортна доступність

Рисунок 5. Карта авіаційних сполучень з Мінська

Джерело: openflight.org

Єдиний діючий аеропорт в Білорусії розташований у Мінську. Він дає досить широкі можливості, оскільки має сполучення з майже 50 містами Європи й Азії. Найдальші рейси здійснюються до Абу-Дабі в Об'єднаних Арабських Еміратах, Казахстану та Ірану.

³³National Statistical Committee of The Republic of Belarus, 2014, *Tourism and Tourist Resources in The Republic Of Belarus. Statistical Book*, Minsk.

³⁴Станом на 1 січня 2014 р. National Statistical Committee of The Republic of Belarus, 2014, *Tourism and Tourist Resources in The Republic Of Belarus. Statistical Book*, Minsk.

³⁵ <http://www.brest-belarus.org/bc/overview.i.html>

Аеропорт забезпечує також велику кількість авіасполучень з ключовими європейськими містами (зокрема, з Лондоном, Парижем, Міланом, Амстердамом, Франкфуртом, Женевою і Москвою). Сюди діють прямі рейси з Варшави і з Києва. Середня довжина маршрутів складає понад 1,4 тис. км, а в 2013 р. аеропорт обслужив 2,2 млн. пасажирів³⁶.

До обласного центру - Бреста - можна добратися залізницею й автомобілем. Дорога з Мінська займе 3-4 год. поїздом³⁷ або неповних 4 год. автомобілем. Подібну кількість часу треба зарезервувати на подорож до Варшави - орієнтовно 4,5 год. залізницею і 3 год. автомобільними шляхами. За допомогою цих видів транспорту можна добратися також до Москви, але в обох випадках подорож триватиме кільканадцять годин. До Любліна і Луцька можна добратися тільки автомобілем (немає прямого залізничного сполучення) і це займе відповідно 2,5 і 3 год. Сполучення між Брестською областю, Люблінським воєводством і Волинською областю полегшують сумарно 10 пунктів перетину кордону. Брест лежить практично на самому польсько-білоруському кордоні, тому проїзд автомобілем з центру міста до двох найближчих пунктів перетину кордону займе менше 20 хв. Натомість, щоб добратися до кордону з Україною, треба затратити щонайменше годину, а до більшості інших пунктів перетину кордону - неповних 2 год.

Таблиця 11. Відстань і тривалість проїзду автомобілем з Бреста до автомобільних пунктів перетину кордону з Польщею та Україною

Країна	Пункт перетину кордону	Відстань, км	Тривалість проїзду
Польща	Тересполь-Брест	11,3	0 год. 19 хв.
	Кукурикі-Козловичі	13,0	0 год. 19 хв.
	Славатиче-Домачеве	51,4	0 год. 52 хв.
Україна	Пулемець	73,3	1 год. 06 хв.
	Хрупськ	64,6	1 год. 13 хв.
	Піща	122	1 год. 31 хв.
	Гута Ратнівська	118	1 год. 45 хв.
	Доманове-Макрани	61,7	1 год. 29 хв.
	Самари-Дзвін	89,7	1 год. 09 хв.
	Дольськ-Махро	165	2 год. 43 хв.

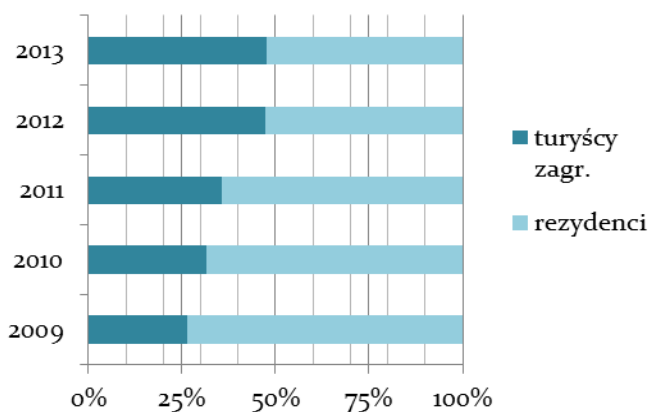
Джерело: власне опрацювання на основі maps.google.com

³⁶ <http://airport.by/en/about/operating-rates>

³⁷ <http://rasp.rw.by/>

Туризм

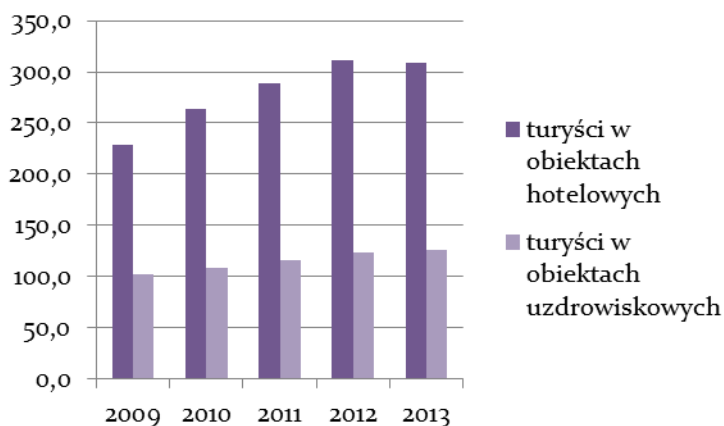
У 2013 р. у Брестській області зафіксовано (туристичними бюро) майже 29 тисяч організованих туристичних візитів. Послугами місцевих готелів скористалося понад 309 тисяч подорожуючих. У порівнянні з 2009 р. ця кількість зросла на 35%, а найвищий показник був у 2012 р. (понад 311 тис. туристів). Крім цього, багато гостей приймали санаторії та інші об'єкти оздоровчого типу. У 2009-2013 роках таких туристів було майже 30% від загальної кількості гостей регіону.

Діаграма 12. Вітчизняні й іноземні туристи в об'єктах готельного типу

Джерело: власне опрацювання на основі National Statistical Committee of The Republic of Belarus, 2014, *Tourism and Tourist Resources...*

кількість зросла на третину. Серед них діяло 70 готельних об'єктів, зокрема 65 готелів і готельних комплексів. Тільки 6 готелям присвоєна категорія і на території області діяв один чотиризірковий готель, 3 тризіркових і 2 двозіркових. Готелі і санаторії сумарно пропонують понад 11 тисяч місць.

Діаграма 11. Клієнти об'єктів готельного й оздоровчого типу у 2009-2013 роках [в тис.]

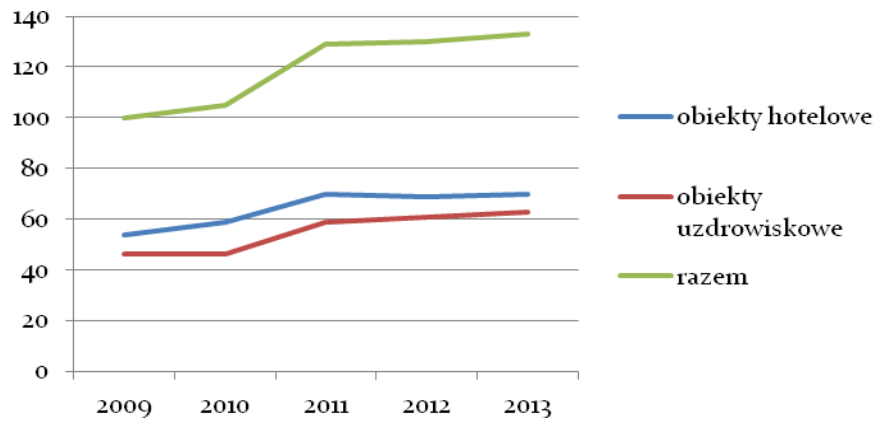
Джерело: власне опрацювання на основі National Statistical Committee of The Republic of Belarus, 2014, *Tourism and Tourist Resources in The Republic Of Belarus. Statistical Book, Mińsk.*

Серед осіб, які зупинялися у готелях або подібних об'єктах, понад половину склали громадяни Білорусії. В останні роки зросла частка іноземних туристів. У 2009 р. їх було 26%, а в 2013 вже майже 48%.

Брестську область досить активно відвідують поляки. У 2012 р. кордон у Тересполі (автомобільний і залізничний перехід), Кукураках і Славатичах перетнуло у напрямку Білорусії майже 267 тис. громадян країни над Віслою³⁸.

У регіоні діє приблизно однакова кількість готелів та оздоровчих об'єктів, пристосованих для прийому туристів. Сумарно до послуг гостей у 2013 р. було 133 таких об'єкти, а в порівнянні з 2009 р. їх

³⁸GUS, Turystyka w 2012 r., Warszawa 2013

Діаграма 13. Розвиток готельної бази Брестської області у 2009-2013 роках

Джерело: власне опрацювання на основі National Statistical Committee of The Republic of Belarus, 2014, *Tourism and Tourist Resources in The Republic Of Belarus. Statistical Book*, Mińsk.

1.3.2. ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

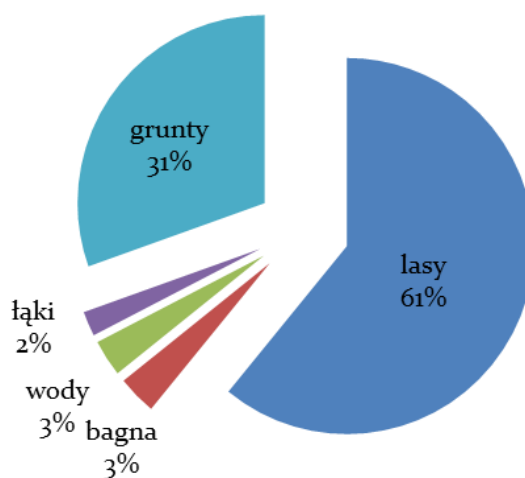
Білоруське Полісся досі вважають міфічним краєм. Воно асоціюється з просторами болотами, величними ріками, на чолі з Прип'яттю і Піною, а також... з проживаючими тут поліщуками. З білоруського боку Полісся тягнеться від Бреста, вздовж українського кордону аж до Турова. Даний аналіз охоплює його західну частину о Брестський, Жабинецький, Малориттський і Кобринський райони.

На цій території розташовано **Природний заповідник "Надбужанське Полісся"**. Він лежить у південно-західній частині Брестської області, біля кордону з Польщею та Україною. Заповідник засновано у травні 2003 року, а вже в 2004 р. він отримав статус заповідника під покровительством ЮНЕСКО³⁹ в рамках програми "Людина і біосфера" (Man and Biosphere - МАВ). На сьогодні це один з трьох об'єктів такого типу на території Білорусії - поряд з внесеною до Списку світової культурної і природної спадщини Біловезькою Пущею і Березинським заповідником. Білоруський заповідник "Надбужанське Полісся" разом з Поліським національним парком з польського боку і Шацьким природним національним парком з українського боку формують основу **Транскордонного біосферного заповідника "Західне Полісся"**.

Фотографія 51. Надбужанське Полісся

Джерело: <http://brpp.by>

Діаграма 14. Склад територій Природного заповідника "Надбужанське Полісся"

Джерело: www.rezervat.domachevo.com/rezervat.htm

Заповідник виник внаслідок розширення у 2003 ландшафтного парку "Надбужанське Полісся". Спочатку під захистом перебувала територія площею 7950 гектарів. Водночас зі створенням заповідника його межі розширили до 48024 га, щоб захистити територію над Бугом. Тут можна виокремити декілька цінних груп екосистем - з річками, старими меліораційними каналами й озерами (групи водних систем), а також лісові комплекси, зокрема з дубовими, вільховими, березовими,

³⁹ за: <http://brpp.by>

сосновими лісами, комплекси боліт і піщаних дюн.

Національний парк "Біловезька пуща" лежить за межами території, яка є предметом даного аналізу. Однак, про нього варто згадати, оскільки це єдиний у Білорусії природний об'єкт, внесений до списку ЮНЕСКО⁴⁰ (це транскордонний польсько-білоруський запис). Магнітом, який притягує до парку туристів, є його символ - зубр, відновлювати популяцію якого розпочали у міжвоєнний період. Зрештою, зубр - це не тільки символ пущі, він зображений також на гербі Брестської області, на межі Мінської і

Фотографія 52. Біловезькі зубри

Джерело: <http://belarus.by>

Брестської областей навіть стоїть гігантський пам'ятник зубру. Дуже зручною базою для відвідання Біловезької пущі є Брест, описаний у наступній частині, яка стосується історико-культурних ресурсів.

Серед дев'ятнадцяти заповідників республіканського значення⁴¹, які знаходяться у Брестській області, на описаній території розташовано п'ять.

У Дрогичинському районі лежить заповідник "Званець". Тут можна знайти такі види тварин, занесені до Червоної Книги Республіки Білорусії, як, наприклад, борсук. Зустрічаються також журавель і болотна сова, захищені міжнародними конвенціями. У районі Дрогичина лежить також Радостовський заповідник, створений для захисту лікувальних рослин - мучниці звичайної, валеріани лікарської і вільхи чорної.

На пограниччі Дрогичинського, Іванівського, Березівського та Івацевичького районів лежить Спорівський заповідник. Він має захищати так зване Спорівське болото - одне з найбільших низинних боліт у Європі. У Малоритському районі лежить заповідник "Луково", а у Брестському районі - заповідник "Селяхи", в якому росте королівська папороть (чистоуст величавий).

⁴⁰ <http://whc.unesco.org/en/statesparties/by>

⁴¹ <http://brestobl.com/turizm/les.html>

Таблиця 12. Найважливіші природні заповідники

№ п/п	Назва	Район	Площа
1	Званець	Дрогичин	10 480 га
2	Радостовський	Дрогичин	10 000 га
3	Споровський	Дрогичин, Береза, Іваново, Івацевичі	11 288 га
4	Луково	Малорита	1523 га
5	Селяхи	Брест	280 га

Джерело: brestobl.com/turizm/les.html

На території, охопленій даним аналізом, розташовано також декілька заповідників обласного і місцевого значення. Це заповідники Скоки, Барбастелла⁴², Брестський і Бужанський заповідники (у Брестському районі), а також Гусак (у Малоритському районі).

Варто також назвати декілька головних річок, навколо яких можна розвивати активний туризм. Серед них - річка Лісна у Брестському районі, яка пропливає околицями Бреста і Жабинки Мухавець, а також Буг, який окреслює західний кордон Білорусії. Річки Мухавець і Піна (далі - Прип'ять) з'єднує Дніпровсько-Бузький канал.

⁴² Заповідник засновано на території одного з фортів Брестської фортеці, він є місцем зимівлі кажанів.

Рисунок 6. Природні ресурси білоруської частини Полісся

Джерело: власне опрацювання

6. Надбужанське Полісся
7. Заповідник "Селяхи"
8. Заповідник "Луково"
9. Заповідник "Званець"
10. Радостовський заповідник
11. Спорівський заповідник

1.3.3. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ

Брестська область може похвалитися двома об'єктами, занесеними до Списку об'єктів світової культурної і природної спадщини ЮНЕСКО. Крім вже згадуваної Біловезької пущі, це три, з п'яти на території Білорусії, пункти на Дузі Струве⁴³. Пункти "Осовниця", "Ляськовичі" і "Чакуцьк" розташовані на території Іванівського району, який безпосередньо межує з Дрогичинським районом, охопленим даним аналізом. Це пам'ятка на згадку про дослідження форми і розміру земної кулі, які у ХІХ столітті проводив Фрідріх Георг Вільгельм Струве. Інші пам'ятки у Брестській області також є кандидатами на внесення до списку ЮНЕСКО. До так званого інформаційного списку Білорусії (Tentative List⁴⁴) внесено Брестську фортецю, дерев'яні поліські церкви і Вежу в Кам'янці. Останній об'єкт знаходиться за межами території, охопленої аналізом, але до нього легко можна добратися з Бреста.

Місцем найбільшої концентрації пам'яток⁴⁵ у Брестській області є Брест - місто, яке в 2019 р. відзначатиме свої тисячоліття (перша згадка про нього датується 1019 роком у "Повісті минулих літ"). У центрі старого міста вже встановлено пам'ятник, який нагадує про цю дату. Цікаві об'єкти є у кварталі з міжвоєнною забудовою, зокрема, корпуси колишньої Адміністрації Поліського воеводства, Поліського банку і житлові будинки чиновників. Пам'яткою "нульового" класу є вже згадувана Брестська фортеця ХІХ ст., розташована у західній частині міста, відразу біля кордону з Польщею.

Фотографія 53. Головний вхід до Брестської фортеці

Джерело: www.brest-fortress.by

Фотографія 54. Собор Олександра Невського

Джерело: kobrin.brest-region.gov.by

Велику туристичну цінність має також частина міста, зведена з нуля, після ухвалення рішення, що на території історичного центру буде збудовано фортецю. До сьогодні збереглася компактна міська забудова з кам'яницями межі ХІХ-ХХ століть, модерними будівлями, зведеними у міжвоєнній Польщі, коли Брест був центром воеводства. Тут можна також побачити чисельні храми різних конфесій, які свідчать

⁴⁴ <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/state=by>

⁴⁵ <http://icomos.by/belaruskiya-narmatynyya-akty/20-spis-pomnikau/48-brestskaya-voblasts>

про багатокультурну історію міста. Поруч тут проживали католики, православні, євреї і євангелісти.

Історична міська структура збереглася також у центральній частині Кобрини. Це місто відоме як місце, де у 1812 р. зіткнулися наполеонівські і царські війська. Воно асоціюється з постаттю Олександра Суворова.

Культові споруди

Аналогічно як на польській чи українській частині Полісся, у Білорусії також знайдемо об'єкти, які свідчать про мультикультурність регіону. Крім православних церков, тут височіють католицькі костели і будинки колишніх синагог. Їх контури чудово вписуються у пейзаж міст. Окрему групу складають дерев'яні церкви, в яких колись правили греко-католики.

- *Римо-католицький костел*

Костел Святої Трійці у **Чернявчицях**, заснований Кшиштофом Радзивілом "Сиріткою", є найцікавішою католицькою святинею на даній території. Це масивна однонавова будівля, зведена у 1583-85 роках. У ній чітко видно впливи ренесансу.

Фотографія 55. Костел Святої Трійці у Чернявчицях

Джерело: <http://radzima.org>

Цікавий також костел у селі **Вістичі** з XVII ст., яким сьогодні користуються православні. Католицьким храмом була колись церква в **Буховичах**. Костели майже повністю зникли з пейзажу **Бреста**. Рішення про будівництво царської Брестської фортеці на території історичного центру міста призвело до того, що було знищено єзуїтський, домініканський, бернардинський костели, костел бригідок. Від деяких залишилися тільки руїни. Тому сьогодні найціннішою у місті святинею католиків є відносно молодий костел Воздвиження Святого Хреста. Його звели лише у половині XIX ст. у стилі модного на той час класицизму. З цього ж періоду походить костел Вознесіння Діви Марії у **Кобрині**. На жаль, радянська влада, ведучи боротьбу з Богом за атеїстичного громадянина Радянського Союзу, знищувала у храмах фактично все, тому сьогодні ми можемо побачити в них тільки нові елементи інтер'єру.

Фотографія 56. Семенівська церква у Бресті

Джерело: <http://brest.by>

- *Православ'я*

Брестська область, разом з Мінською і Могильовською, вважається сьогодні одним з місць, де проживає найбільший відсоток православних. Відновлення релігійного життя розпочалося після 1991 року, коли Білорусія вийшла зі складу СРСР. Старі храми

відремонтували, почали зводити нові. Найцікавішими церквами у **Бресті** залишаються: собор св. Миколая з початку ХХ ст. і старша, з 60-х років ХІХ ст., Семенівська церква. На території фортеці діє церква св. Миколая Чудотворця.

Гідними уваги історичними об'єктами у Брестському районі є муровані церкви в Малих Щитниках, Шумаках, Щебрині. Своїм виглядом вони нагадують костели, оскільки були зведені як греко-католицькі храми. Цікаво, що собор Олександра Невського у Кобрині збудовано на місці могили російських солдатів, які загинули у боях з наполеонівськими військами.

- *Дерев'яні поліські церкви*

Окрему групу культових споруд складають дерев'яні церкви, характерні для території всього Полісся. Їх будували уніати-православні, які після укладення Брестської Унії у 1596 р. перейшли у підпорядкування Папи Римського. Спочатку це були невеличкі будівлі, з навою, зведеною на прямокутній основі, і вівтарем. З часом, їх почали розбудовувати, додаючи чергові елементи, наприклад вежі. Характерною є забарвлення - церкви пофарбовано у синій колір.

Фотографія 57. П'ятницька церква у Збігорох

Джерело: <http://radzima.org>

Найстаріші церкви відносяться до ХVІ ст. На початку цього століття було збудовано церкву св. Микити у **Здітовому** - невеличкому селі в районі Жабинки, яка претендує на внесення до Списку ЮНЕСКО. Подібно виглядає на століття молодша П'ятницька церква у **Збігорох** (Брестський район). Цікаві дерев'яні культові споруди знайдемо також у **Чернявчицях, Черську, Дубку, Ляховцях, Хотиславі, Доропесевичах, Орєпичах, Кобрині** і в **Великих Сехновичах**. Цікаво виглядають храми у **Бездзежі** і **Воловелі**, за формою подібні до барокових костелів. Зовсім іншу форму мають церкви з пізнішого періоду, збудовані у ХІХ і ХХ століттях. Хоч і надалі основним будівельним матеріалом було дерево, за формою вони більше нагадували муровані храми, зведені на території, яка після розподілу Польщі увійшла до складу Російської імперії. Такі церкви можна побачити у **Прилуках** чи в **Домачові**. Дивну форму має церква у Степанках, у якій до старого мурованого корпусу на початку ХХ століття добудували важку вежу.

- *Юдаїзм*

На противагу до польської частини Полісся, у білоруській частині не збереглося багато пам'яток проживаючої тут єврейської громади. Будинки, які до війни виконували функції синагог, сьогодні можна знайти тільки у Бресті і Кобрині. Однак, їх стан бажає бути кращим. Молитовний дім у **Кобрині** в радянські часи перетворили на виробниче підприємство. Після його ліквідації будівля перетворилась у руїну. У свою чергу, на стінах синагоги у **Бресті**, зведеної у формі шестигранника, після війни збудували кінотеатр "Білорусь", також подібної форми. Важко також порадити відвідати кіркут - мацеви (надгробні плити) з брестського кіркуту складені в одному з фортів фортеці.

Світські об'єкти

- *Брестська фортеця*

Форти фортеці, які можна побачити з польського боку у Лебедзеві, Лобачові, Жуках, Кобилянах і Корощині, - це лише мала частинка того, що є у Бресті. Потужну фортецю почали будувати на зламі 30-40 років XIX ст. за проектом генералів Оппермана і Малецького, а також полковника Фельдмана. Чергові етапи будівництва проводились у 80-х роках XIX ст., а також на початку XX ст., коли звели додаткові зовнішні форти. Основна частина фортеці - **цитадель** - розташована у місті, в якому Мухавець впадає в Буг. Цитадель оточена трьома передмістями - тереспольським, кобринським і волинським, до яких вели ворота.

Фотографія 58. Фортеця. Холмські ворота

Джерело: <http://brest.by>

Збереглися двоє з них - **Тереспольські ворота** і **Холмські ворота**, на яких все ще видно сліди обстрілів. До наших часів збереглася також частина **казарм**, у яких розташовано **експозицію музею**, присвячену, здебільшого, обороні фортеці червоноармійцями у 1941 р., хоч згадується також польський епізод і оборона в вересні 1039 р. Червоноармійцям присвячено також комплекс пам'яток, зведених у 70-х роках XX ст., коли фортецю перетворили у гігантський меморіал. Для любителів військової тематики відкрито **форт V** у південній частині Бреста - Аркадії.

- *Резиденції шляхти*

Фотографія 59. Палац Немцевичів у Скоках

Джерело: <http://radzima.org>

Брестська земля приховує декілька цікавих резиденцій. У селі **Скоки**, яка лежить відразу за межами міста, зберігся двір Немцевичів з XVIII ст. Красива барокова резиденція в останні роки пережила ґрунтовний ремонт, завдяки чому приваблює сьогодні туристів. У Жабинківському районі лежить село **Малі Сехновичі**. Тут наприкінці XVIII ст. проживав Тадеуш Костюшко, який отримав маєток у спадщину від свого батька Людовика. Двір не зберігся до наших днів, але про лідера повстання нагадує міжвоєнне погруддя, яке раніше знаходилось у Кобрині. До території маєтку веде липова алея.

На жаль, небагато збереглося у **Грушовій**. Однак, туристи приїжджають сюди, щоб побачити дуб "Девайтіс" і один з будинків, в якому проживала Марія Родзевич. Між Кобрином і Дрогичином лежить ще один цікавий маєток. Це **Закозель**, де можна побачити цікаві руїни неготичної каплиці-усипальниці Ожешків.

- *Музеї*

На теренах Брестської області розташовано загалом 21 музейний об'єкт⁴⁶. Частина з них діє на території, охопленій даним аналізом. Декілька об'єктів діє у **Брестській фортеці**. Крім **Музею оборони Брестської фортеці** діє також **Брестський музей мистецтва** й **Археологічний музей "Берестя"**. В останньому представлено експонати, відкриті археологами під час розкопок на території найстаршої частини Бреста.

У центрі міста розташовано **Брестський обласний краєзнавчий музей** і **Музей історії Бресту**. Останній знаходиться у міжвоєнному кварталі будинків чиновників, збудовано у стилі двориків. Два інші важливі об'єкти - **Залізничний музей**, де можна побачити залізничний транспорт, який колись їздив по Радянському Союзу, а також **Музей збережених творів мистецтва**, у якому представлено предмети, затримані під час спроби вивезти їх контрабандою.

Фотографія 60. Археологічний музей у Бресті

Джерело: <http://www.brokm.vbreste.by>

Крім Бреста, найцікавішим місцем є **Кобринський воєнно-історичний музей ім. Суворова**. У частині, присвяченій полковнику, у так званому Дворіку Суворова, представлено пов'язані з ним експонати. У новій частині музею представлено історію Кобрини у контексті війн періоду з XIII по XX століття.

*** Релікти соціалізму**

Цікавим історично-культурним ресурсом, особливо для туристів з Європейського Союзу, можна вважати **релікти соціалізму**, яких у Білорусії достатньо. Мандруючи поліськими селами, ми наштовхнемося на оздоблені червоними зірками **могили солдатів**, які загинули під час Другої світової війни, і на **пам'ятники червоноармійцям**. Масивні монументи можна також побачити на території Брестської фортеці.

Фотографія 61. Пам'ятник Леніну у Бресті

Джерело: <http://kierunekwschod.blox.pl>

Звичайно у Бресті побачимо пам'ятник **Леніну**, який стоїть на площі Леніна, до якої веде вулиця Леніна. Іншим реліктом соціалізму є назви вулиць. Крім вулиці Леніна, тут знайдемо вулиці Карла Маркса, Фелікса Дзержинського чи Советську. Цікавинкою з радянських часів є також Музей космонавтики, відкритий у селі Томашовка, присвячений білоруському космонавту Петру Клим'юку.

⁴⁶ <http://brest-region.museum.by>

Рисунок 7. Найцікавіші історико-культурні ресурси білоруської частини Полісся

Джерело: власне опрацювання

1.3.4. МАСОВА КУЛЬТУРА

Брестська земля в однаковій мірі багата подіями, пов'язаними з так званою високою культурою, фольклором, історією, та масовими заходами, які щорічно приваблюють багато туристів.

У березні на **Brest BikeFestival**⁴⁷ з'їжджаються по декілька тисяч любителів екстремальних подорожей на мотоциклах не тільки з Білорусії, а й із сусідніх країн. Щороку ця подія збирає майже 20 тис. глядачів. Брестські **Дні міста** відзначають у липні. Вересень, у свою чергу, належить театрам - саме тоді відбувається **фестиваль "Біла вежа"**. Під час цієї найбільшої на території Білорусі театральної події можна побачити різні форми - від класичної драми, лялькових театрів, танцювальних спектаклів, до експериментального театру.

Фортецю варто відвідати під час травневого **Дня перемоги**. Тут можна відчути себе у минулій епосі, коли пам'ятку заповнюють ветерани у військовій формі, обвішані медалями. Інша цікава подія - **реконструкція оборони фортеці**, яка відбувається у червні.

Фотографія 62. Учасник змагання "Спорівські сінокоси"

Джерело: <http://bgrpp.by>

У серпні можна відвідати "**Спорівські сінокоси**", організовані на території Спорівського заповідника. Доброю нагодою пізнати народні традиції є участь у ярмарках і фестинах. Традиційно, на проводи зими відбувається **Масляна**. У Бресті спалюють ляльку, яка символізує минаючу пору року, з цієї нагоди традиційно печуть млинці. У свою чергу літом Кобрин запрошує на **Купальську ніч**, яку святкують через два тижні після польської Ночі на св. Івана. Все ще підтримується традиція святкування **Радовниці** (проводів). Це перехідне свято, яке відзначають через 9 днів після Великодня на поминання померлих. Після церковної служби цілі сім'ї ідуть на кладовища, де влаштовують застілля на могилах своїх рідних. Взимку існує **традиція колядування**, внесена до Списку нематеріальної спадщини ЮНЕСКО.

Фотографія 63. Ніч на Купала

Джерело: <http://www.belarus.by>

⁴⁷ <http://motobrest.com/>

Рисунок 20. Місця організації найцікавіших культурно-масових заходів на білоруській частині Полісся

Джерело: власне опрацювання

1.3.5. ТУРИСТИЧНІ МАРШРУТИ

Через заповідник "Надбужанське Полісся" веде велосипедний маршрут "Блакитних поліських озер". Маршрут починається і закінчується в Малориті, проходить через село Берестя і вздовж кордону з Польщею аж до села Томашовка. Фрагмент маршруту проходить через українське Шацьке поозер'я, а потім знову повертає велосипедистів у сторону Білорусі. Крім того, по дорозі можна захоплюватися красивими пейзажами, проїжджаючи берегами Білого і Олтушського озер. Існує можливість продовження маршруту до Домачова.

Туристично привабливою з огляду на пейзажі і природні багатства є рекреаційний маршрут заповідником "Надбужанське Полісся". Долаючи 60 км цього маршруту, туристи мають змогу ознайомитися з різними екосистемами, які перебувають під захистом на цій території. По дорозі можна зустріти цікаві зразки флори і фауни. Крім природних цінностей, на території заповідника збереглися також історичні пам'ятки.

У Бресті починається багато туристичних маршрутів, з'єднуючих найцікавіші культурні і природні об'єкти Брестської області. До них, зокрема, належать такі маршрути: "На шляху до Біловезької пущі", "Пам'ять білоруської землі", "До незабутніх історичних місць Західної Білорусії" та літературний маршрут. Особи, зацікавлені традиціями мешканців Полісся, мають подолати маршрут "Поліських узорів", який веде місцями народних ремесел, природної медицини, фольклорних колективів і національної кухні⁴⁸.

⁴⁸<http://brestobl.com/turizm/marsh.html>

2. Зведена оцінка туристичної привабливості Полісся як транскордонної території

2.1. Природні ресурси

Природне багатство Полісся слід вважати найважливішим ресурсом цього регіону. Унікальний ландшафт, який складається з торф'яників, лісів, річок і озер, а також розмаїття флори і фауни зробили це місце винятковим у масштабі Європи. Багато видів рослин і тварин можна зустріти тільки тут, а настільки велике розмаїття птахів - це справжня рідкість. Значення природи Полісся було відзначено, зокрема, завдяки створенню Транскордонного біосферного заповідника "Західне Полісся", який захищає транскордонне природне середовища від знищення.

У даному аналізі використано поділ на міжнародні, державні і регіональні ресурси. За критерій взято рівень захисту природи. До першої групи віднесено Транскордонний біосферний заповідник "Західне Полісся", а до державних зараховано Поліський національний парк, Шацький національний парк, Національний парк "Прип'ять-Стохід", Національний парк "Цуманська пуца", а також Природний заповідник "Надбужанське Полісся". До категорії регіональних ресурсів віднесено такі ландшафтні парки: Собіборський ЛП (1), Холмський ЛП (2), Надвепшанський ЛП (3), ЛП "Ленчинське поозер'я" (4), Поліський ЛП (5), а також заповідники "Надбужанське Полісся" (6), "Селяхи" (7), "Луково" (8), "Званець" (9), Радоствський (10), Споровський (11) і Черемський (12).

Рисунок 21. Найважливіші природні ресурси Полісся

Джерело: власне опрацювання

2.2. Історико-культурні ресурси

Дуже великий туристичний потенціал має багатокультурна спадщина Полісся. З кожного боку кордону є багато пам'яток католицької і православної культури, слідів єврейської і татарської громад. Однак, ключову роль має відігравати збереження будівель, пов'язаних із життям мешканців Полісся, тобто поліщуків. Тому дерев'яну поліську забудову названо одним із важливих культурних ресурсів, наявних у кожній з країн-партнерів.

Як і в ситуації з природними ресурсами, для культурних ресурсів також використано поділ на об'єкти міжнародного, державного і регіонального значення. До міжнародних зараховано Брестську фортецю і дерев'яні поліські церкви у Здітовому й околицях, які претендують на внесення до Списку світової спадщини ЮНЕСКО. До групи ресурсів державного значення віднесено об'єкти на основі державних форм захисту пам'яток (наприклад, внесення до списку пам'яток історії у Польщі). Цьому критерію відповідає старе місто в Луцьку і Володимирі-Волинському. Регіональні об'єкти виділено суб'єктивно, керуючись ступенем їх унікальності і рівнем збереження. До цієї категорії віднесено: форти Брестської фортеці у Тересполі й околицях, старі дерев'яні церкви в Ганні, Голі, Сверщеві, Ортелю Крулевським, Хоростиці і Кричеві, монастирі в Яблечній, Зимному і Мельцях, замки в Луцьку й Олиці, палаци в Скоках, Рейовці і Дорогуську, а також синагоги у Влодаві, Ленчній і Луцьку.

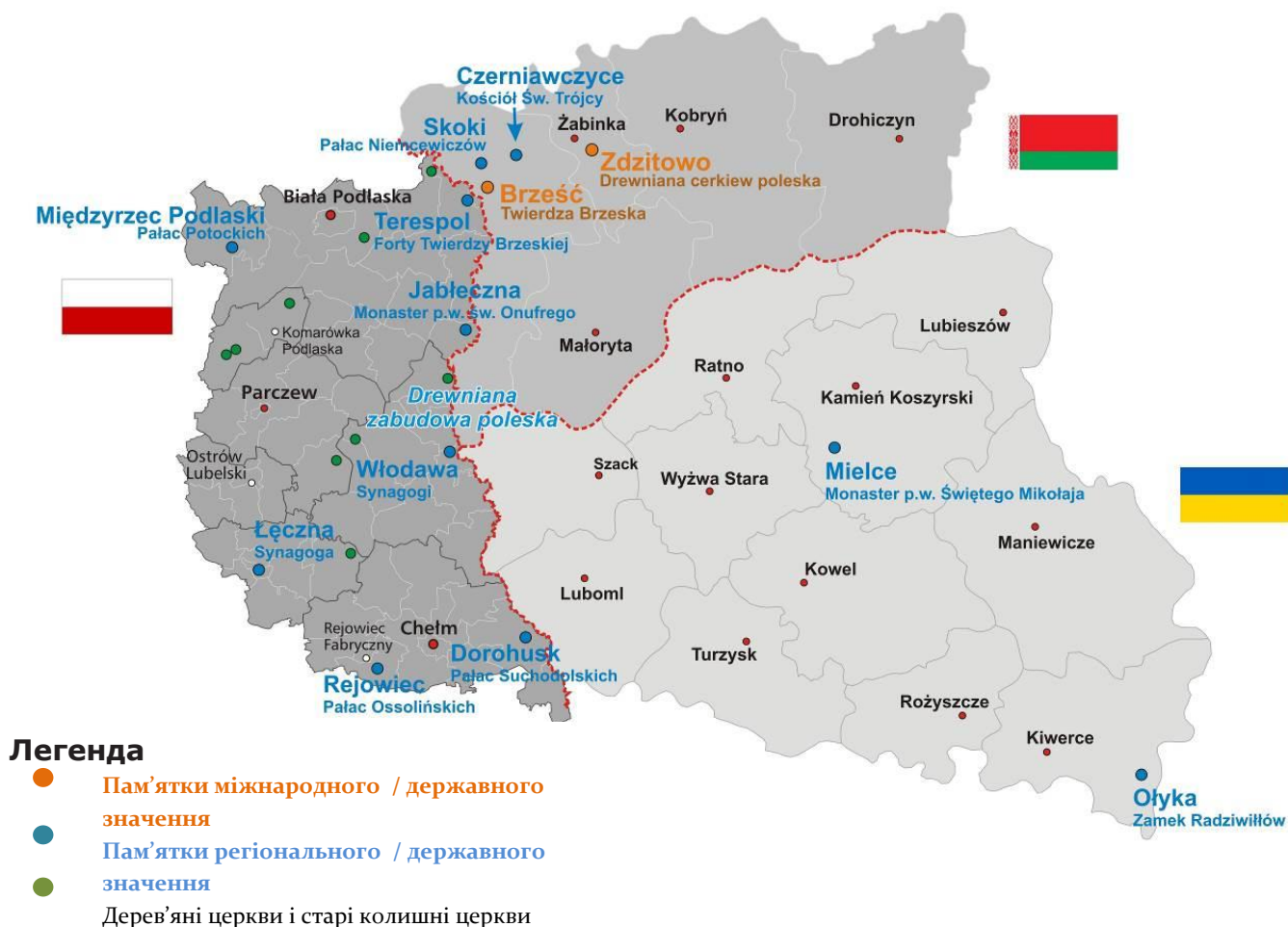

Рисунок 22. Найважливіші історико-культурні ресурси

Джерело: власне опрацювання

2.3. Масова культура

У сфері масової культури, яку розуміють, перш за все, як різного роду культурні події, безумовним лідером є Дні арабського коня в Янові Подляському. Щороку вони приваблюють міжнародну аудиторію і є брендом самі собою. Для інших заходів, які відбуваються на території Полісся, важко було застосувати поділ на міжнародні, державні і регіональні, з огляду на відсутність достатніх даних про кількість відвідувачів і рівень міжнародного представництва. Тому вибрано події, потенційно найцікавіші для туристів. Вони представлені у розподілі на фольклорні, події, пов'язані з високою і нішевою культурою, і на масові заходи. Окремо виділено село Сваловичі, як своєрідний скансен поліських традицій.

Легенда

- Місця організації подій, які мають потенціал для генерування туристичного руху

Рисunek 8. Місця організації подій, важливих для презентації фольклору Полісся

Таблиця 13. Події масової культури на Поліссі

Категорія	№ п/п	Назва події
Фольклор	1	Голенський ярмарок (Гола)
	2	Ягелонський ярмарок (Парчев)
	3	Фестиваль трьох культур (Влодава)
	4	Міжнародний скульптурний пленер народних майстрів (Яблонь)
	5	Міжнародний скульптурний пленер (Воля Угруска)
	6	Всепольський зліт дворових капел (Парчев)
	7	Всепольський зліт вуличних і дворових капел (Ленчна)
	8	Історична маївка (Завепшице)
	9	Спорівські сінокоси (Спорівський заповідник)
	10	Ніч на Купали (Кобринь)
	11	Міжнародний фестиваль українського фольклору "Берегиня" (Луцьк)
	12	Поліське літо з фольклором (Луцьк)
	13	Фестиваль ковальства і флористики "Солом'яна птаха" (Луцьк)
	14	Фестиваль любителів сала "З любов'ю до... сала" (Луцьк)
Події високої/нішевої культури	13	Podlasie Jazz Festiwal (Бяла Подляска)
	14	Театральний фестиваль "Біла вежа" (Брест)
	15	Музичний фестиваль ім. Ігоря Стравінського "Стравінський та Україна" (Луцьк)
	16	Театр за межами театру (Луцьк)
	17	Art Jazz Cooperation (Łuck)

Масові заходи	18	Дні Якуба Вендровича (Войславіце)
	18	Реконструкція оборони Брестської фортеці (Брест)
	20	День Перемоги (Брест)
	21	Brest Bike Festival – з'їзд байкерів (Брест)
	22	Фестиваль середньовічної культури "Меч Луцького замку" (Луцьк)
	23	Фестиваль альтернативної музики і сучасного мистецтва "Бандерштат" (Луцьк)
	24	Міжнародний джаз-фольк фестиваль "Музичні діалоги" (Луцьк)

Джерело: власне опрацювання

3. Аналіз стратегічних документів з перспективи туризму у трьох регіонах

Стратегічні документи на регіональному, повітовому та гмінному рівнях проаналізовано на предмет контексту, у якому там згадуються слова "Полісся" і "туризм". Завдяки цьому окреслено наскільки окремі органи місцевої влади ідентифікують себе з даним регіоном, яку роль виділяють туризму під час розробки програм соціально-економічного розвитку. Приступаючи до аналізу, автори взяли до уваги тільки стратегії місцевого розвитку і стратегії розвитку туризму. Метою аналізу було отримання відповіді на такі запитання:

- Чи вказано у даній стратегії туризм як пріоритетний напрям розвитку даного регіону?
- Які форми туризму рекомендується розвивати у стратегії?
- Яка важлива інвестиційна діяльність у сфері туризму планується, особливо у сферах, характерних для Полісся?

Під час аналізу крім польських, українських і білоруських стратегій розвитку різного рівня, враховувались також з транскордонні документи: два, пов'язані зі співпрацею між регіонами (Програма транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2007-2013 і Стратегія транскордонної співпраці Люблінського воєводства, Львівської області, Волинської області і Брестської області на 2014-2020 роки), і один, присвячений співпраці на місцевому рівні (Стратегія розвитку туризму в регіоні Бяла Подляска - Брест на 2008-2020 роки).

Програма транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2007-2013 охоплює частину Люблінського, Мазовецького, Підляського і Підкарпатського воєводств з польського боку, Львівську, Волинську, Закарпатську, Тернопільську, Рівненську й Івано-Франківську області України, а також повністю Гродненську, Брестську і Гомельську області і частину Мінської області разом з Мінськом у Білорусі. У тексті Полісся згадується двічі: у контексті негативних наслідків меліорації для природного довкілля цього регіону і під час переліку територій виняткової природної і культурної цінності (Влодавське Полісся названо як одна з семи таких територій). Натомість розвиток туризму у документі вказано як одна з трьох ключових діяльностей на пріоритетній території під назвою "Зростання конкурентоспроможності прикордонних територій". Згадується про туризм і в інших двох пріоритетах: "Покращення якості життя" і "Мережева співпраця та ініціативи місцевих громад". Проведено також SWOT-аналіз у сфері туризму і культури. Головний висновок, зроблений за його результатами, такий: *"Територія, охоплена програмою, має високий потенціал для розвитку туристичного сектора, зокрема агротуризму, завдяки сприятливим чинникам природного середовища, низькому забрудненню і наявності об'єктів культурною спадщини, але туристична інфраструктура потребує покращення"*.

Таблиця 14. SWOT-аналіз у сфері туризму і культури

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> • виняткові природні і ландшафтні багатства; • чисельні місця з лікувальними властивостями; • спільна історична і культурна спадщина; • чисельні місця з історичними і туристичними цінностями; • чисельні об'єкти, внесені до Списку світової культурної спадщини ЮНЕСКО; • велика кількість агротуристичних об'єктів; • співпраця у сфері культури і туризму, зокрема спільні туристичні продукти. 	<ul style="list-style-type: none"> • низький стандарт туристичної інфраструктури; • недостатність номерів високої якості у мотелях і готелях; • відсутність спортивної і відпочинкової інфраструктури; • недорозвинена система туристичної інформації; • поганий стан пам'яток; • відсутність спільної туристичної стратегії прикордонних регіонів; • слабка промоція туристичних продуктів регіону; • закритість пунктів перетину кордону для місцевого туристичного руху.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> • відновлення і розвиток туристичної інфраструктури; • запровадження спільної транскордонної туристичної стратегії; • реставрація пам'яток; • покращення мережі культурної співпраці; • розвиток продуктів культури, зокрема транскордонного і міжнародного характеру; • швидкий розвиток агро- і екотуризму; • створення центрів туристичної інформації; • запровадження спільних туристичних стандартів. 	<ul style="list-style-type: none"> • недостатні інвестиції в сектор туризму, зокрема у спорт і відпочинок; • відсутність спільної транскордонної туристичної стратегії; • відсутність некомерційної туристичної промоції; • незбалансований розвиток туризму.

Джерело: Програма транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2007-2013

У Стратегії транскордонної співпраці Люблінського воєводства, Львівської області, Волинської області і Брестської області на 2014-2020 роки згадки про Полісся з'являються частіше, перш за все, коли мова йде про Біосферний заповідник "Західне Полісся" як транскордонний регіон захисту одних з найцінніших природних багатств на території прикордоння. Згадується також Поліський національний парк, Поліський регіон захисту ландшафту та Заповідник "Надбужанське Полісся", а ще згадано, що поліські ліси є частиною території, яку називають "Зеленими легенями Європи". Інші згадки про Полісся трапляються у тексті, коли мова йде про Пінське Полісся, палац Пусловських у Косові Поліському чи про Поліський державний університет у Пінську. Крім того, Полісся згадується у розділі "сильні сторони" SWOT-аналізу (*інтегрує у транскордонному вимірі розташування найцінніших фізикогеографічних одиниць (Полісся, Розточчя, басейн Бугу)*), а також в рекомендованих проектах (*Інституційне зміцнення транскордонного біосферного заповідника "Західне Полісся" і Промоція природно-культурних багатств на території Транскордонного біосферного заповідника "Західне Полісся"*).

Туризму присвячено підрозділ в рамках опису потенціалу транскордонної співпраці, а її значення підкреслили, віднісши до одної чотирьох стратегічних сфер: Природне середовище, культура і туризм. У стратегії вказано, що: *"багатшаровий характер культурної спадщини і природних багатств проаналізованих регіонів призводить до того, що польсько-білорусько-український транскордонний регіон має відносно великий потенціал у сфері туризму"*. Однак визнано, що цей потенціал не використовується належним чином, причини чого вбачають у надто малій туристичній популярності, недостатньому маркетингу і слабкій туристичній інфраструктурі, відсутності цікавих туристичних продуктів, поганій транспортній доступності і периферійному положенні.

Як і в попередньому документі, проведено SWOT-аналіз. Значна частина названих чинників повторюється, але акцент робиться на декілька додаткових питань:

- сильні сторони:
 - відсутність суттєвих мовних бар'єрів;
 - приязне ставлення до туристів (гостинність);
- слабкі сторони:
 - відсутність значимих транскордонних туристичних продуктів;
 - ускладнений доступ до потенційних туристичних продуктів;
- можливості:
 - розвиток транскордонних туристичних продуктів (регіональних, місцевих), відповідних для різних форм туризму;
 - розширення території охоплення в рамках Договору про малий прикордонний рух з Білорусією й Україною;
- загрози:
 - конкуренція з боку інших туристичних регіонів;

- домінування нетуристичних мотивів приїзду;
- збереження візового режиму;
- занепад регіональної і місцевої культури.

Стратегія розвитку туризму в регіоні Бяла Подляска - Брест на 2008-2020 роки

У цьому документі не можна вказати на безпосередні згадки про Полісся в однаковій мірі як географічного регіону чи транскордонної туристичної території. Документ представляє собою досить розгорнуту працю, яка складається з трьох основних частин:

- Аналітичної, в якій зроблено туристичний аудит, тобто діагноз теперішнього стану території, охопленої проектом, з точки зору наявного потенціалу, стану його використання, діяльності для розвитку туризму, досягнень у кореляції з п'ятьма пріоритетними сферами.
- Стратегічної – концепції розвитку туризму, тобто туристичної візії і дерева цілей у п'яти пріоритетних сферах, досягнення яких призведе до реалізації візії.
- Виконавчої – графіка діяльності та визначення вибраних джерел фінансування.

3.1. Польща

3.1.1. Регіональний рівень

У першу чергу проаналізовано польські документи на рівні воєводства. До них належать: "Стратегія розвитку Люблінського воєводства на 2014-2020 роки" і "План маркетингу туризму на 2007-2013 роки". Останній документ враховано, не зважаючи на те, що термін його дії закінчився, але він все ще є найновішим стратегічним документом у воєводстві, повністю присвяченим туризму.

У **Стратегії розвитку** Люблінського воєводства вказано напрями розвитку до 2020 р., з перспективою до 2030 р. Про туризм згадується, зокрема, у візії, яка описана у формі восьми очікуваних процесів розвитку. У пункті 5 стверджується, що покращення якості туристичної бази і краща промоція туристичних продуктів призведе до розвитку туризму у регіоні, а опосередковано й до економічного зростання. Шанси вбачають особливо у розвитку бізнес-туризму, оздоровчого, лікувального і спеціалізованого туризму. Крім цього, вказано, що одним з двох найважливіших потенціалів воєводства є: *"відносно багате забезпечення природними факторами (енергетичні ресурси, природні умови для сільського господарства, які, однак, не використовуються у повній мірі), а також багатства ландшафту, які, разом з культурною спадщиною, можуть служити для розвитку туризму"*.

У стратегічних цілях безпосередньо не згадується тема туризму, але питання, пов'язані з нею, порушуються в операційних цілях до 3 і 4 стратегічних цілей. Їх наведено у таблиці нижче.

Таблиця 15. Стратегічні й операційні цілі, пов'язані з туризмом у Стратегії розвитку Люблінського воєводства на 2014-2020 роки

№ п/п	Стратегічні цілі	№ п/п	Операційні цілі
1.	Посилення урбанізації регіону	1.2.	Підтримка понад локальних функцій міст (напр., наукових, академічних, культурних, туристичних), які призводять до підвищення динаміки розвитку тих міст і навколишніх територій.
2.	Реструктуризація сільського господарства і розвиток сільських територій	2.4.	Підтримка підприємництва у селах і створення у сільських територіях не пов'язаних зі сільським господарством робочих місць у найбільш ефективних секторах економіки (в основному у сфері послуг, зокрема послуг для сільського господарства).
4.	Функціональна, просторова, соціальні і культурна інтеграція регіону	4.3.	Посилення соціальної регіональної ідентичності і розвиток зв'язків і внутрішньорегіональної співпраці, зокрема на основі традицій багату культурності і включення її до регіональних освітніх програм і вибіркової підтримки діяльності, спрямованої на формування культури, а також стимулювання спільних господарських, організаційних і навчальних заходів.
		4.4.	Подолання деяких негативних наслідків прикордонного розташування регіону.
		4.5.	Раціональне й ефективне використання природних ресурсів для економічних і рекреаційних потреб, при одночасному збереженні і захисті багатств природного довкілля.

Джерело: Маршалковська адміністрація Люблінського воєводства у Любліні, 2014, *Стратегія розвитку Люблінського воєводства на 2014-2020 роки*, Люблін.

При цьому Полісся, разом з Розточчям і долинами Вісли та Бугу, вказується як один з найцінніших природних регіонів воєводства. Його зараховано до Областей стратегічних інтервенцій (OSI), які характеризуються особливим потенціалом розвитку або наявністю пріоритетних проблем. Функціональна область Полісся увійшла до групи чотирьох областей господарського використання природних і культурних багатств (разом з функціональною областю Повісля, Розточансько-Пущанською функціональною областю й областями з виявленими лікувальними багатствами). Крім цінних туристичних ресурсів, для Полісся характерна наявність таких проблем: відносно мало приваблива туристично-відпочинкова база, технічна інфраструктура поганої якості, складнощі і конфлікти, які виникають через неконтрольований розвиток туризму. Запланована діяльність має спрямовуватися на використання існуючого природно-культурного потенціалу, але так, щоб не нищити і не зменшувати цінності наявних багатств. Інші завдання мають зводитися до:

- активного захисту культурної спадщини і природи;

- розвитку транспортної інфраструктури;
- поліпшення доступу до соціальних послуг;
- поліпшення фітосанітарних умов;
- повернення містам соціальних і господарських функцій;
- підтримки людських ресурсів і підприємництва.

План маркетингу туризму можна вважати стратегією розвитку туризму Люблінського воєводства, у якій зосереджуються на існуючих передумовах для розвитку цієї сфери економіки, плануванні необхідної діяльності і визначенні доступних джерел фінансування. Основну увагу віддано визначенню туристичних областей і продуктів, підвищуючи конкурентоспроможність Люблінщини не тільки в Польщі, а й на міжнародній арені. Досягненню такої мети має служити, зокрема, ефективний туристичний маркетинг, для якого визначено 4 стратегічні цілі:

1. поліпшення промоції регіону і культурних та туристичних продуктів;
2. удосконалення системи регіональної туристичної інформації;
3. розвиток інституцій та організацій, які діють у сфері туризму;
4. підготовка кадрів для потреб туристичного руху, який розвиватиметься.

При цьому головними напрямками вказано розвиток таких форм туризму:

- кваліфікований туризм:
 - краєзнавчий і культурно міський, природничий (екотуризм), спеціалізований, туризм багатокультурного пограниччя, туризм на вихідні і щоденний відпочинок, бізнес-туризм, транзитний і транскордонний;
- відпочинковий туризм (у тому числі агротуризм);
- промоційний туризм, пов'язаний з популяризацією традицій народної культури.

У документі вказано також головні компоненти потенціалу розвитку туризму і рекреації. Зокрема такі:

- добре збережене розмаїте природне довкілля, сформоване внаслідок специфічного фізіографічного і геоботанічного положення регіону;
- збережена унікальна культурна спадщина;
- ландшафтна і природнича привабливість довкілля для туристів, які віддають перевагу активному кваліфікованому туризму, екотуризму, агротуризму і відпочинковому туризму;
- визнані біокліматичні багатства, джерела мінеральних вод і розвинене оздоровче лікування;
- багатство культурних подій видовищного характеру, які організуються у воєводстві;

- прикордонне розташування, сприяє, зокрема, розвитку прикордонного і транзитного туризму;
- туристичні організації та об'єднання, які розвиваються, а також мережа шкіл, які готують кадри для потреб туризму.

Можна вважати, що більшість з наведених вище компонентів, пов'язана з туристичним потенціалом Полісся. Цей потенціал підкреслили, коли виокремили Західне Полісся як одну з шести пріоритетних областей, які характеризуються великими можливостями у сфері розвитку туризму і відпочинку. **Область "Західне Полісся"** віднесено до території, яка співпадає з Біосферним заповідником "Західне Полісся" і підкреслено його високу туристичну привабливість, яка базується на цінних природних і культурних багатствах. Крім того, виділено ще дві місцевості понадрегіонального значення: Окунінка (відпочинок) і Яблечна (паломництво). Названо такі форми туризму, які мають розвиватися на цій території: екотуризм, агротуризм, туризм для відпочинку, спеціалізований (природничий), активний (піший, велосипедний, кінний), водний і підводний туризм, а доповнювати їх може відпочинок на свята і вихідні, одноденні поїздки на відпочинок, а також бізнес-туризм.

Місця і території, які належать до Полісся, згадуються також у **брендових продуктах** Люблінщини, які виділено на основі рейтингів і унікальності туристичних переваг, а також обсягу ринку, на який скеровано даний продукт. Доповнював ці два критерії рівень використання наявних ресурсів. Продукти поділено на три групи: точкові, які базуються на містах і туристичних центрах, лінійні, які базуються на маршрутах, і територіальні, пов'язані з багатством природного довкілля. Серед люблінських брендів туристичних продуктів принаймні частини Полісся стосувалися такі:

- точкові:
 - Холм – національний і регіональний ринок;
 - Бяла Подляска – національний і регіональний ринок;
 - Місця паломництва (Кодень, Холм, Лесьна Подляска, Пратулін, Костомлоти, Яблечна) – національний і регіональний ринок;
- лінійні:
 - Маршрут пам'яток єврейської культури – національний і закордонний ринок;
 - Маршрут люблінського ренесансу – національний ринок;
 - Маршрут "Крейдяне підземелля у Холмі" – національний ринок;
 - Маршрут резиденцій магнатів – регіональний і національний ринок;
 - Маршрут великих письменників – національний ринок;
- територіальні:
 - Ленчинсько-Влодавське поозер'я – національний ринок.

Крім цього, Люблінщина планує розширити свою пропозицію новими брендovими продуктами, серед яких з Поліссям пов'язані такі:

- точкові:

- Влодава;
- лінійні:
 - Краківсько-Вільнюський тракт;
 - Церковний маршрут;
 - Маршрут традиційного рукоділля і вимираючих професій;
- територіальні:
 - Холмські карбонатні торф'яники.

3.1.2. Понадлокальний рівень

Єдиним стратегічним документом, який зосереджується виключно на Поліссі, є **Стратегія збалансованого розвитку Західного Полісся на 2004-2013 роки**. Щоправда, вона не охоплювала всієї території, яка входила до даного проекту (тільки територію Біосферного заповідника "Західне Полісся"), але вказала на ключові питання, пов'язані з розвитком цього регіону. Згідно зі стратегією Полісся має розвиватися збалансованим способом, тобто задовольняти потреби його мешканців без шкоди для можливих потреб наступних поколінь і, таким чином, зробити ставку на тристоронній розвиток: економічний, соціальний та екологічно-просторовий.

У даному документі туризм названо важливою частиною місцевої економіки, разом зі сільським господарством. Крім цього, розвиток туристичних функцій визнано одним з "локомотивів розвитку", на одному рівні з науково-дослідною й освітньою сферою, екологічною, аграрною, сферою малих форм підприємництва і бізнес-оточення, а також усесторонньою міжнародною співпрацею. У стратегії зазначено, що туризм має базуватися на двох основах: природній і культурній. Для першої основи ключову роль відіграє унікальність ресурсів природного довкілля, а для другої - багатотетнічність.

Однак значення туризму для Полісся не знайшло безпосереднього відображення у формулюванні стратегічної мети. Його, натомість, враховано разом з агротуризмом у пріоритетному напрямі підтримки розвитку "Формування екологічно і соціально корисної економічної структури", у якому вказано, як приклад, пріоритетні сфери економіки, які не впливають негативно на природне довкілля. Туризм згадується також у переліку різних видів діяльності (зокрема в рамках стратегічних сфер). Його визнали також сферою високих можливостей (для соціально-економічного пожвавлення регіону). До цієї групи віднесено такі види діяльності:

1. Поліпшення іміджу Західного Полісся як привабливого для різних форм туризму регіону.
2. Підтримка розвитку підприємництва у туристичному секторі, з врахуванням покращення стану бази і стандартів відпочинку.
3. Промоція надбужанського регіону для розвитку бізнес-туризму і прикордонного туризму.
4. Популяризація форм науково-дидактичного туризму.

5. Формування спільної системи туристичної інформації в країні і за кордоном - транскордонна співпраця з Білоруссю та Україною.

Туризм склав окрему категорію у SWOT-аналізі, але тільки у рамках представлення сильних і слабких сторін регіону (таблиця 14). Після ознайомлення з представленими перевагами, треба визнати, що найважливішим ресурсом Західного Полісся є цінні багатства природного середовища, доповнені культурними багатствами. Водночас, природні ресурси тільки частково можна використати для туристичних цілей з огляду на високий рівень захисту на значній території. Серед інших проблем - недостатня туристична і технічна інфраструктура, нераціональне використання Західного Полісся і недостатній туристичний маркетинг. Туристичні аспекти знайшли також відображення в аналізі можливостей і загроз, але, на протипагу слабким і сильним сторонам, не були виділені в окрему групу. Багато елементів, вказаних як слабкі сторони, повторилось у загрозах.

Таблиця 16. SWOT-аналіз Західного Полісся у сфері туризму

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> • Високі якості природного середовища у європейському, національному і регіональному масштабі, які сприяють розвитку туристичної функції: озера, ліси й унікальний ландшафт Полісся [АЛЕ може використовуватися тільки на території зовнішньої транзитної зони Західного Полісся]. • Добре розвинена і різноманітна мережа об'єктів матеріальної культури, яка викликає потенційне зацікавлення туристів. • Відносно добра база об'єктів готельного типу для туристів, особливо на території Влодавського повіту. • Особливо цінні для туристичного руху музейні об'єкти високого класу у Влодаві. • Важливе для розвитку туризму транскордонне розташування [АЛЕ може використовуватися тільки на території зовнішньої транзитної зони Західного Полісся]. • Добре сполучення з міжнародними автомобільними і залізничними шляхами. • Відносно добре транспортне сполучення з Люблінською міською агломерацією з можливістю швидкого проїзду. • Відносно добре вивчення рекреаційного обсягу, яке дає змогу правильно сформувати туристичну функцію [АЛЕ може використовуватися тільки на території зовнішньої транзитної зони] 	<ul style="list-style-type: none"> • Території, які перебувають під правовим захистом, і система забезпечення їх функціонування створюють бар'єри для розвитку туризму в основній і буферних зонах Західного Полісся. • Відсутність детальної інвентаризації територій, відкритих для туристичних інвестицій, не дає змоги раціонально використовувати Західне Полісся для розвитку туризму. • Надмірне обмеження господарської функції лісів. • Висока вразливість природного середовища на негативні чинники, які виникають в результаті туристичного руху. • Виключення з зон відпочинку і масового туризму чисельних озер (з огляду на розташування в зонах, які перебувають під правовим захистом), або обмежені можливості їх експлуатації, що призводить до завмирання туристичного руху в основній і буферних зонах Західного Полісся. • Нераціональне і неефективне освоєння і вкладення інвестицій на територіях з високими рекреаційними якістьми (озера Ленчинсько-Влодавського поозер'я: Пясечно, Заглембоче, Лукче, Красне, Рогузьно і Бяле). • Низький рівень розвитку бази обслуговування туристів, яка відчувається повсюдно, зокрема готельно-ресторанної бази і системи туристичної інформації. • Відносно низький стандарт готельної бази і системи обслуговування туристичного руху.

<p><i>Західного Полісся].</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Низький рівень бонітування ґрунтів, який не перешкоджає розвитку туристичної функції <i>[АЛЕ може використовуватися тільки на території зовнішньої транзитної зони Західного Полісся].</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Слабо розвинені маршрути туристичних мандрівок. Слабо розвинений туристичний маркетинг. Недостатнє інвестування у технічну інфраструктуру (здебільшого санітарну). Відчутна надмірна сезонність туристичного руху; відсутність пропозиції для туристів після літнього сезону.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> Етнічно-релігійне розмаїття пам'яток. Близькість до східного кордону і транскордонна природна і культурна цілісність. Збереження значимих у національному і міжнародному масштабі природних багатств і ресурсів. Висока якість абіотичного і біотичного середовища, у тому числі природного й екологічного захисту найвищого рівня континентального, національного і регіонального значення. Високий виробничий і агротуристичний потенціал сільського господарства (можливість для зовнішньої зони). Використання туристично-рекреаційного потенціалу для стимулювання розвитку підприємництва (можливість для зовнішньої зони). Природничо-культурні багатства, як локомотив розвитку ринку праці, пов'язаного з туризмом, торгівлею і послугами (можливість для зовнішньої зони). Велике зацікавлення мешканців регіону туризмом і відпочинком на території Західного Полісся (можливість для зовнішньої зони). Висока активність органів місцевого самоврядування в напрямі надолуження упущень в популяризації регіону. 	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність можливості розвитку ринку праці, пов'язаного з туризмом, агротуризмом, торгівлею і дрібними послугами на територіях, які перебувають під захистом (основна і буферна зони). Нераціональна економіка і відсутність зацікавлення інвесторів об'єктами-пам'ятками. Відсутність інвентаризації пам'яток і визначення правового статусу історичних об'єктів нерухомості, що унеможлиблює їх відповідне використання. Відсутність пунктів перетину кордону, які б створили можливості транскордонної і міжнародної співпраці. Відсутність можливості розвитку дрібного підприємництва, туризму і послуг на територіях, які перебувають під захистом (основна і буферна зони). Існування обумовленої піклуванням про природу системи територій, що перебувають під захистом, виключення чисельних озер зі сфери відпочинку і туризму, обмеження господарської функції лісів, яке зменшує бажання вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати сюди свій капітал (основна і буферна зони). Відсутність інвентаризації територій, на яких передбачається розвиток різних туристичних форм, унеможлиблює раціональне туристичне використання. Постійна недостатня відкритість для міжнародного і польського туристичного руху. Відсутність добре доглянутих транспортних шляхів. Відсутність пунктів перетину кордону. Відсутність сучасних форм промоції.

Джерело: Володавський повіт, 2003, Стратегія збалансованого розвитку Західного Полісся на 2004-2013 роки, Люблін.

Для реалізації стратегічної мети заплановано багато інвестиційних завдань, серед яких значну частину можна безпосередньо віднести до сфери туризму. До них належать, зокрема, такі завдання:

- Захист і формування позитивних якостей сільськогосподарської і відпочинкової зони.
- Відновлення і пристосування для туристичних, аграрних чи природоохоронних цілей територій, пошкоджених внаслідок добування корисних копалин, у гмінах Людвін, Цицув і Пухачув.
- Будівництво автомобільно-залізничного міжнародного пункту перетину кордону Влодава-Томашовка.
- Будівництво нових і пристосування існуючих повітових і гмінних доріг до присвоєного їм технічного класу.
- Будівництво пункту перетину кордону Збереже (гміна Воля Угруска) - Адамчики (Україна) у формі паромної переправи.
- Промоція малих громад.
- Інвентаризація територій, призначених для розвитку туризму.
- Система візуальної ідентифікації.
- Уніфікація позначень туристичних об'єктів та інфраструктури.
- Підготовка спільних промоційних матеріалів.
- Сертифікація регіональних продуктів.
- Портал Західного Полісся.
- Робота з засобами масової інформації.

3.1.3. Місцевий рівень

На місцевому рівні знайдено тільки дві **стратегії розвитку туризму**: для Ленчинського повіту (Стратегія розвитку туризму Ленчинського повіту) і гміни Уршулін (Стратегія розвитку туризму гміни Уршулін). У першій представлено положення, розроблені на перспективу до 2013 р., а в другій - до 2020 р. Однак, в даному аналізі враховано обидва документи, оскільки вони єдині на місцевому рівні повністю присвячені туризму. В обох стратегіях згадується Полісся у фрагментах, які описують положення адміністративно-територіальних одиниць, а також через посилання на Поліський національний парк чи Біосферний заповідник "Західне Полісся". У документі, розробленому для Уршуліна, згадується також Поліський кінний маршрут.

Візія розвитку туризму у Ленчинському повіті базується на положенні, що: *"розумні і раціональні інвестиції у привабливі з туристичної і культурної точки зору райони призведуть до перетворення Ленчинського поозер'я і вигину річки Вепш у туристичні центри з достатньою кількістю готелів, центрів відпочинку, барів і ресторанів, магазинів, розважальних центрів тощо, стандарт яких відповідатиме вимогам сучасного туризму"*. У свою чергу гміна Уршулін має представляти собою "гостинну

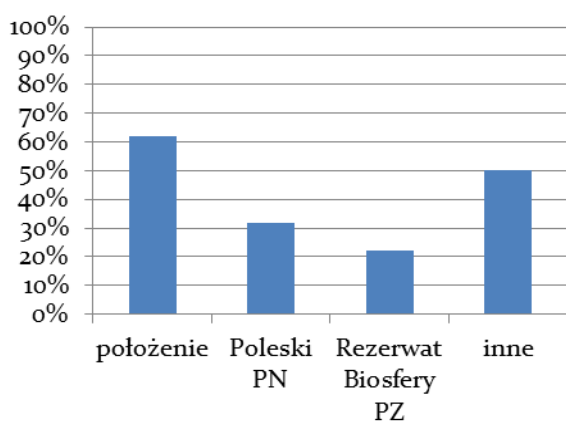
територію, яка задовольняє широку гаму потреб туристів і мешканців, пропонуючи їм цікаві заняття на високому рівні, завдяки чому стане пізнаваним місцем на туристичній карті Польщі і кінцевим пунктом подорожі". Для цієї території туризм є "маховиком" соціально-економічного розвитку.

Пріоритетні сфери і стратегічні цілі в обох документах концентруються навколо схожих положень:

- поліпшення і розвиток існуючої інфраструктури;
- формування привабливої туристичної пропозиції;
- розвиток людських ресурсів, базуючись на туризмі;
- туристична промоція.

Серед форм туризму, які вже існують або мають шанс розвинутися, названо: агротуризм, екотуризм, спеціалізований туризм, освітньо-історичний туризм, туризм по захищених територіях, активний, культурний, відпочинковий та оздоровчий туризм, сплави на байдарках.

Як для Ленчинського повіту, так і для гміни Уршулін проведено SWOT-аналіз. В обох випадках найсильнішими сторонами названо природні багатства, а проблемою, яка об'єднує обидві території, є недостатня інфраструктура і туристична промоція, а також відсутність структури, яка б координувала діяльність у сфері туризму. Можливості вбачають у зростанні зацікавлення активним туризмом і зростанні екологічної свідомості суспільства. Натомість потенційні загрози виявлено, зокрема, з боку зростаючої конкуренції і ставлення місцевої спільноти, яка може недооцінювати значення туризму. У Стратегії розвитку туризму гміни Уршулін вказано ще одну можливу проблему - поляки не асоціюють себе з Поліссям.

Діаграма 15. Згадки про Полісся у стратегіях розвитку*

* Окремі значення не сумуються до 100%, оскільки в одному документі згадки могли стосуватися декількох категорій.

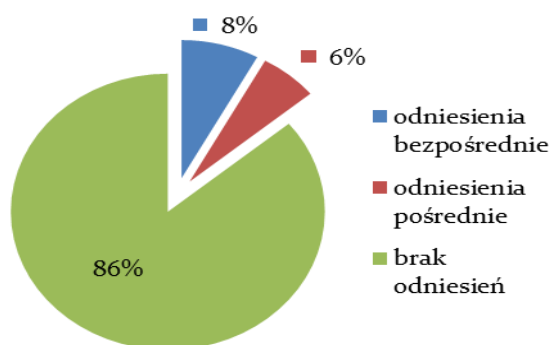
Джерело: власне опрацювання

формулюваннях місії, візії, стратегічних та операційних цілей. Тільки у 14% місій були

Проаналізовано також 50 діючих **стратегій розвитку** рівня повіту, міста і гміни. У понад 3/4 документів згадується Полісся. Ця назва найчастіше використовується під час опису географічного положення відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Цей регіон вказується у характеристиках розташування в 60% документів. У різному контексті часто згадується Поліський національний парк і Біосферний заповідник "Західне Полісся". Інші згадки про Полісся з'являлися, наприклад, в описі історії місцевості або у власних назвах подій, об'єднань або робочих груп.

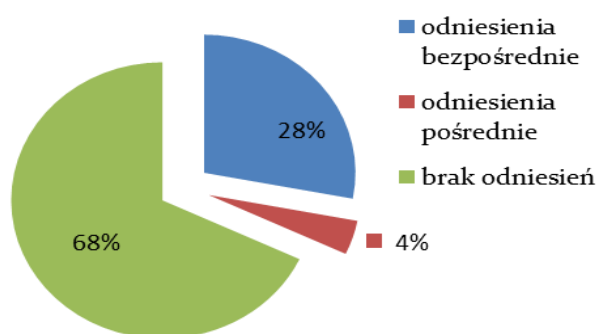
Документи проаналізовано також з точки зору наявності слова туризм, особливо у

згадки про туризм. 8% з них безпосередньо вказували на значення цієї сфери економіки для розвитку відповідної території, а 6% робили це опосередковано, наприклад, підкреслюючи можливість ґрунтувати розвиток місцевості на природних багатствах чи культурній спадщині, або вказуючи на необхідність дбати про потреби не тільки мешканців, а й гостей, відвідувачів тощо. У 86% документів не було жодних згадок про туризм або місію не було сформульовано.

Діаграма 15. Згадки про туризм у формулюваннях місії

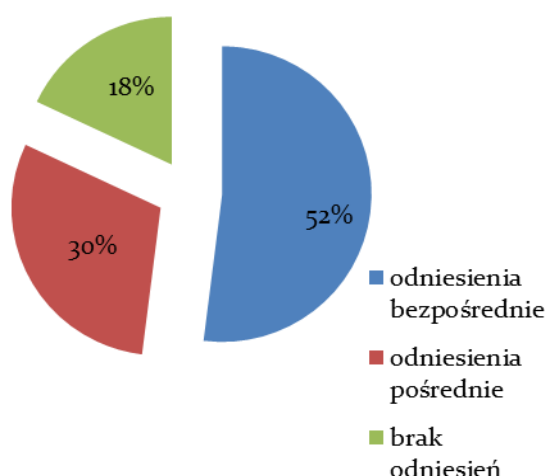
Джерело: власне опрацювання

Діаграма 16. Згадки про туризм у формулюваннях візії

Джерело: власне опрацювання

Подібним чином визначено наявність згадок про туризм у візіях, сформульованих у стратегіях. У цьому випадку згадок було значно більше (32%), з яких безпосередньо вказували на значення туризму у 28% документів. Окремі формулювання здебільшого стосувалися використання туристичного потенціалу і перетворення на місце, приязне і привабливе, зокрема, для туристів. У 68% стратегій не було чіткого формулювання візії або згадки у ній про туризм.

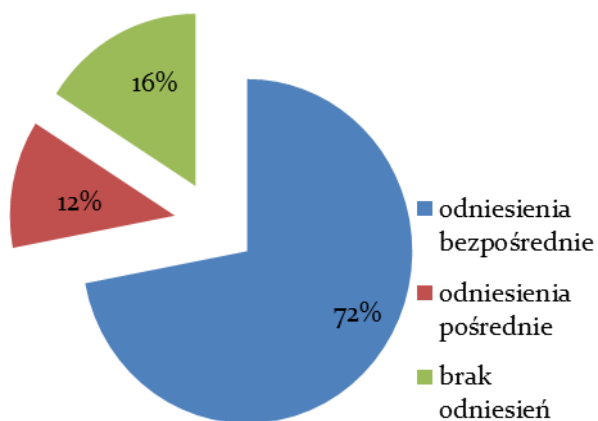

Діаграма 17. Згадки про туризм у стратегічних цілях

Джерело: власне опрацювання

Якщо у випадках з місією та візією згадки про туризм склали меншість, то тільки 18% стратегічних цілей не були пов'язані з туризмом або про це не було уточнено в документі. В інших 82% принаймні одна з названих цілей стосувалася туризму. Вони, у свою чергу, стосувалися покращення існуючої інфраструктури, використання наявних переваг, ідентифікації промоційної діяльності та загального забезпечення умов для розвитку туризму й соціально-економічного розвитку через туризм. Часто підкреслювалась також ключова роль агротуризму.

Ще більше згадок про туризм було у формулюваннях операційних цілей - сумарно 84%.

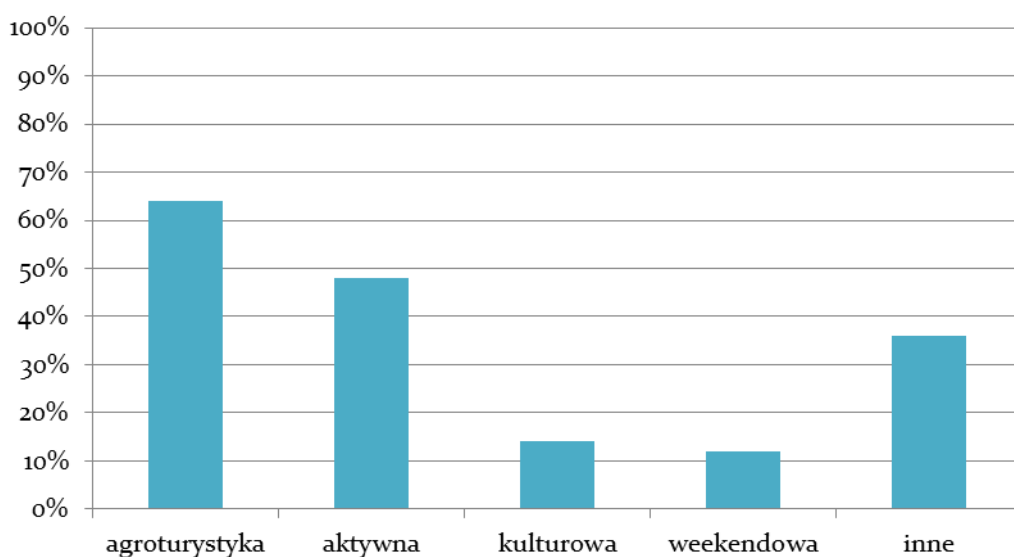

Діаграма 18. Згадки про туризм в операційних цілях

Джерело: власне опрацювання

Вони представляли собою уточнення стратегічних цілей, а тому найчастіше були пов'язані з інвестиціями в дорожню або рекреаційну інфраструктуру (освоєння озер, створення і позначення туристичних маршрутів тощо), зі збереженням природних багатств і доглядом за культурною спадщиною регіону, з проведення маркетингової діяльності, а також з підтримкою діяльності в рамках міжнародної співпраці і розвитку підприємництва серед місцевої спільноти.

Заплановано також низку інвестиційних проектів, більшість серед яких має на меті нівелювання недоліків технічної і туристичної інфраструктури, а також підвищення привабливості існуючої пропозиції.

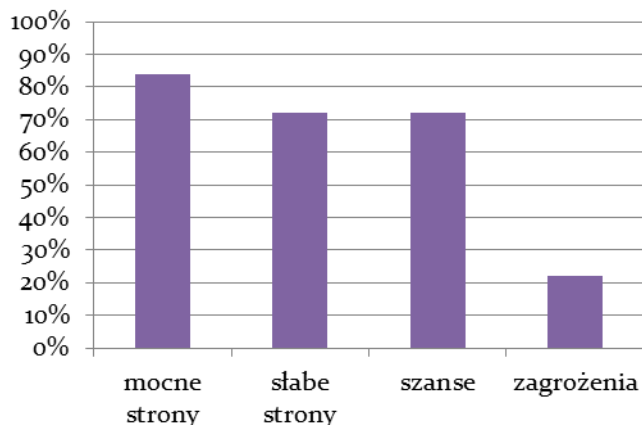

Діаграма 19. Найчастіше згадувані форми туризму*

* Окремі значення не сумуються до 100%, оскільки в одному документі могло бути названо декілька різних форм туризму.

Джерело: власне опрацювання

Серед різних форм туризму, які існують або можуть розвиватися на території певної гміни, міста чи повіту, найчастіше називали агротуризм (він вказаний у 64% документів) й активний туризм (48%), під яким розуміли піший, велосипедний або кінний туризм. Понад 10% згадок здобув також культурний туризм і туризм на вихідні, а до останньої групи увійшов відпочинковий, краєзнавчий, транзитний туризм, бізнес-туризм, а також релігійний, мисливський/риболовний туризм або екотуризм.

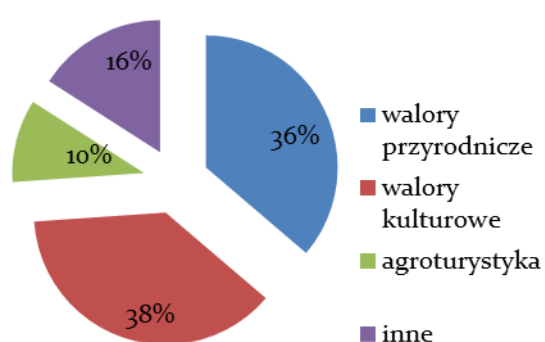

Діаграма 20. Згадки про туризм у SWOT-аналізі*

* Окремі значення не сумуються до 100%, оскільки в одному документі туризм могли віднести до різних категорій аналізу.

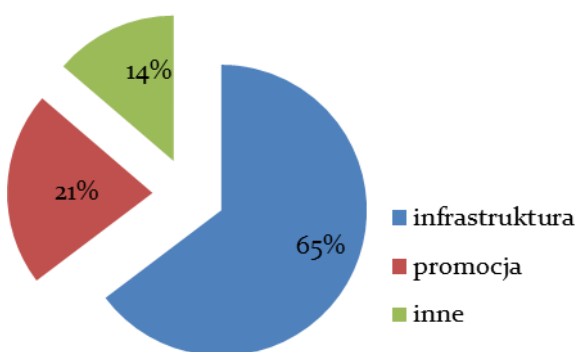
Питання, пов'язані з туризмом, знайшли також відображення у SWOT-аналізі. Враховувались формулювання, у яких були слова "туризм" або "туристичний", а також пов'язані з цією сферою економіки елементи, як от природні і культурні багатства, промоція тощо. У 84% документів вказано, що туристичні риси регіону є його сильною стороною. У 72% стратегій наявність елементів, які стосуються туризму, віднесено до слабких сторін. Така ж частка згадок про туризм виявилася під час аналізу можливостей, а найменше з туризмом була пов'язана кількість загроз (22% згадок).

Серед сильних сторін найчастіше називали наявність на своїй території привабливих культурних і природних цінностей - відповідно 38% і 36% від усіх згадок. Далі вказували на можливості розвитку агротуризму (10%), а в категорії "інше" враховано питання, пов'язані із загальним туристичним потенціалом регіону.

Діаграма 21. Згадки про туризм у сильних сторонах SWOT-аналізу

Джерело: власне опрацювання

Діаграма 23. Згадки про туризм у слабких сторонах SWOT-аналізу

Джерело: власне опрацювання

Під час аналізу слабких сторін на перший план вийшли проблеми з інфраструктурою (65% згадок), яка недостатня для прийому збільшеної кількості туристів і/або не забезпечує відповідної якості послуг. Вказано також, що потребує розширення діапазон промоційної діяльності (21%). До інших проблематичних питань увійшла, зокрема, не дуже приваблива туристична пропозиція або незначний потенціал для розвитку.

Натомість шанси бачили, перш за все, у розвитку вітчизняного туризму (54% від усіх згадок), а також як окреме явище називали можливості для розвитку агротуризму (24%). У свою чергу, серед інших явищ, які можуть позитивно вплинути на окремі сфери,

називали, зокрема, більше зацікавлення інвесторів територією Польщі і Люблінщини. Серед найбільших загроз назвали конкуренцію з іншими регіонами Польщі (55%), недостатню промоцію (27%) і сезонність (18%).

Перелік діаграм

Діаграма 1. Користувачі готельних послуг у Люблінському воєводстві в 2004-2013 роках .	11
Діаграма 2. Кількість наданих готельних діб у Люблінському воєводстві в 2005-2013 роках	11
Діаграма 3. Іноземні і вітчизняні туристи у Люблінському воєводстві в 2004-2013 роках .	11
Діаграма 4. Іноземці, відвідавши Люблінське воєводство у 2013 р.....	12
Діаграма 5. Розподіл терміну проживання серед іноземних туристів у Люблінському воєводстві за 2013 р.	12
Діаграма 6. Розвиток готельної бази у Люблінському воєводстві в 2004-2013 роках.....	13
Діаграма 7. Структура готельної бази у Люблінському воєводстві в 2012 р.	14
Діаграма 8. . Головний об'єкт захисту у природних заповідниках Полісся	188
Діаграма 9. Структура готельної бази у Волинській області в 2013 р.	38
Діаграма 10. Пам'ятки у Волинській області станом на 2009 р.....	42
Діаграма 11. Клієнти об'єктів готельного й оздоровчого типу у 2009-2013 роках.....	56
Діаграма 12. Вітчизняні й іноземні туристи в об'єктах готельного типу	56
Діаграма 13. Розвиток готельної бази Брестської області у 2009-2013 роках	57
Діаграма 14. Склад територій Природного заповідника "Надбужанське Полісся"	58
Діаграма 15. Згадки про Полісся у стратегіях розвитку*	88
Діаграма 16. Згадки про туризм у формулюваннях місії	89
Діаграма 17. Згадки про туризм у формулюваннях візії	89
Діаграма 18. Згадки про туризм у стратегічних цілях.....	89
Діаграма 19. Згадки про туризм в операційних цілях	90
Діаграма 20. Найчастіше згадувані форми туризму*	90
Діаграма 21. Згадки про туризм у SWOT-аналізі*	986
Діаграма 22. Згадки про туризм у сильних сторонах SWOT-аналізу	986
Діаграма 23. Згадки про туризм у слабких сторонах SWOT-аналізу.....	91

Перелік таблиць

Таблиця 1. Територія Полісся, охоплена проектом "Створення системи туристичної інформації для транскордонного екологічного туризму в Євро регіоні Буг"	8
Таблиця 2. Відстань і тривалість проїзду автомобілем з Любліна до автомобільних пунктів перетину кордону з Білорусією та Україною	10
Таблиця 3. Міжнародні автошляхи, що проходять через Люблінське воєводство	10
Таблиця 4. Перетин кордону через діючі пункти пропуску у Люблінському воєводстві в 2012 р.	13
Таблиця 5. Ландшафтні парки Полісся	16
Таблиця 6. Ділянки, що входять до програми Natura 2000 на Поліссі – Спеціальні зони захисту природного середовища існування	16
Таблиця 7. Ділянки, що входять до програми Natura 2000 на Поліссі – Зони спеціального захисту птахів	17
Таблиця 8. Головні піші маршрути на Поліссі	31
Таблиця 9. Головні велосипедні маршрути Полісся	34
Таблиця 10. Відстань і тривалість переїзду автомобілем з Луцька до автомобільних пунктів перетину кордону з Польщею і Білорусією	37
Таблиця 11. Відстань і тривалість проїзду автомобілем з Бреста до автомобільних пунктів перетину кордону з Польщею та Україною	55
Таблиця 12. Найважливіші природні заповідники	600
Таблиця 13. Події масової культури на Поліссі	75
Таблиця 14. SWOT-аналіз у сфері туризму і культури	78
Таблиця 15. Стратегічні й операційні цілі, пов'язані з туризмом у Стратегії розвитку Люблінського воєводства на 2014-2020 роки	81
Таблиця 16. SWOT-аналіз Західного Полісся у сфері туризму	85

Перелік рисунків

Рисунок 1. Карта Полісся	3
Рисунок 2. Територіальне охоплення проекту "Транскордонне Полісся" на карті Польщі, України і Білорусії	7
Рисунок 3. Карта проекту "Транскордонне Полісся"	7
Рисунок 4. Карта авіаційних маршрутів з Любліна	9
Рисунок 5. Природні ресурси польської частини Полісся	19
Рисунок 6. Найцікавіші історично-культурні об'єкти польської частини Полісся	26
Рисунок 7. Місця організації найцікавіших культурних заходів на польському Поліссі	30
Рисунок 8. Надбужанський маршрут	331
Рисунок 9. Центральний маршрут поозер'я (синій)	33
Рисунок 10. Велосипедний маршрут Люблін – Воля Угруска	33
Рисунок 11. Надбужанський велосипедний маршрут	34
Рисунок 12. Поліський кінний маршрут	35

Рисунок 13. Карта авіаційних сполучень зі Львова.....	36
Рисунок 14. Природні ресурси української частини Полісся.....	41
Рисунок 15. Найцікавіші історико-культурні ресурси української частини Полісся.....	49
Рисунок 16. Місця організації найцікавіших культурних заходів на українській частині Полісся.....	52
Рисунок 17. Карта авіаційних сполучень з Мінська.....	54
Рисунок 18. Природні ресурси білоруської частини Полісся.....	61
Рисунок 19. Найцікавіші історико-культурні ресурси білоруської частини Полісся.....	67
Рисунок 20. Місця організації найцікавіших культурно-масових заходів на білоруській частині Полісся.....	69
Рисунок 21. Найважливіші природні ресурси Полісся.....	72
Рисунок 22. Найважливіші історико-культурні ресурси.....	73
Рисунок 23. Місця організації подій, важливих для презентації фольклору Полісся.....	74

Перелік фотографій

Фотографія 1. Поліщуки.....	5
Фотографія 2. Поліщуки.....	5
Фотографія 3. Чаплі у Поліському національному парку.....	15
Фотографія 4. Ворота замкового ансамблю Радзивилів у Бялій Подляській.....	20
Фотографія 5. Базиліка у м. Кодень.....	221
Фотографія 6. Сьогодні - римо-католицький костел, раніше - греко-католицька церква у Ганні.....	221
Фотографія 7. Монастир в Яблечній.....	22
Фотографія 8. Стара церква в Ортелі Крулевському.....	22
Фотографія 9. Велика синагога у Влодаві.....	23
Фотографія 10. Палац Потоцьких у Мендзижечу Подляському.....	23
Фотографія 11. Палац Осолінських у Рейовці.....	24
Фотографія 12. Палац Суходольських в Дорогуську.....	24
Фотографія 13. Форт Тересполь/Лебедзев Брестської фортеці.....	25
Фотографія 14. Музей колишнього концтабору Заглади в Собіборі.....	25
Фотографія 15. Аукціон Pride of Poland.....	27
Фотографія 16. Збір ромашки.....	27
Фотографія 17. Людвинський хліб.....	28
Фотографія 18. Фестиваль Трьох Культур.....	28
Фотографія 19. Голенський ярмарок.....	29
Фотографія 20. Дні Якуба Вендровича.....	29
Фотографія 21. Podlasie Jazz Festival.....	29
Фотографія 22. Сплав на байдарках по маршруту Буг – Кшна.....	35
Фотографія 23. На Поліському кінному маршруті.....	35
Фотографія 24. Долина Прип'яті.....	39
Фотографія 25. Озеро Світязь.....	39
Фотографія 26. Національний парк "Прип'ять-Стохід".....	40
Фотографія 27. Зубр.....	40

Фотографія 28. Володимир-Волинський	42
Фотографія 29. Луцьк	42
Фотографія 30. Залізничний вокзал у Ковелі.....	43
Фотографія 31. Костел у Любомлі	44
Фотографія 32. Кафедральний собор у Луцьку	44
Фотографія 33. Костел у Ковелі.....	44
Фотографія 34. Церква Покрови Божої Матері в Луцьку	45
Фотографія 35. Монастир у Мильцях	45
Фотографія 36. Монастир у Зимному.....	46
Фотографія 37. Синагога у Луцьку.....	46
Фотографія 38. Палац у селі Затурці.....	47
Фотографія 39. Замок Радзивилів в Олиці	47
Фотографія 40. В'їзна вежа Луцького замку	48
Фотографія 41. Замок у Луцьку.....	48
Фотографія 42. Наклейка броварні Чацьких.....	48
Фотографія 43. Вишиванки у Сваловичах.....	50
Фотографія 44. Пліт у Сваловичах.....	50
Фотографія 45. Фестиваль "Берегиня"	50
Фотографія 46. Українське сало.....	55
Фотографія 47. Art. Jazz Cooperation.....	55
Фотографія 48. Арт-шоу "Ніч у Луцькому замку"	51
Фотографія 49. Мандрівка Національним парком "Прип'ять-Стохід"	53
Фотографія 50. Байдарки на Прип'яті.....	53
Фотографія 51. Надбужанське Полісся.....	58
Фотографія 52. Біловезькі зубри	59
Фотографія 53. Головний вхід до Брестської фортеці.....	62
Фотографія 54. Собор Олександра Невського	62
Фотографія 55. Костел Святої Трійці у Чернявчицях.....	63
Фотографія 56. Семенівська церква у Бресті	63
Фотографія 57. П'ятницька церква у Збірогах.....	64
Фотографія 58. Фортеця. Холмські ворота.....	65
Фотографія 59. Палац Немцевичів у Скоках	65
Фотографія 60. Археологічний музей у Бресті	66
Фотографія 61. Пам'ятник Леніну у Бресті	66
Фотографія 62. Учасник змагання "Спорівські сінокоси"	68
Фотографія 63. Ніч на Купали	68